

RAKENNUKSET KERTO VAT
– perustietoa asukkaille

Rakennukset kertovat - perustietoa asukkaille

Teksti, taitto ja kuvitus (ellei toisin mainita): Piritta Hannula ja Marja Salonen

Arkkitehtitoimisto Hannula & Salonen ky

Kansi: Valokuva: Eero Salonen, noin v. 1935

Copyright: Helsingin Kaupunginosayhdistysten Liitto ry ja tekijät, 2007

ISBN: 978-951-97063-4-4 (sid.)

978-951-97063-5-1 (PDF)

Kustantaja: Helsingin Kaupunginosayhdistysten Liitto ry

Julkaisua ovat tukeneet:

Helsingin rakennusvalvontavirasto

Rakennustietosäätiö RTS

Ympäristöministeriö

Paino: Yliopistopaino, Helsinki

Rakennukset kertovat

– perustietoa asukkaille

Rakennusperinnön hyvään hoitoon kuuluu kohteiden pitäminen käytössä, niiden oikea korjaaminen ja jatkuva kunnossapito sekä rakennusperintöä kunnioittava täydennysrakentaminen. Hyvässä hoidossa rakennusten ja ympäristön käyttöikä pitenee ja alueet koetaan mieluisina asuin- ja työympäristöinä. Tämä on ekologisesti, taloudellisesti, kulttuurisesti ja sosiaalisesti kestävä kehitys, todetaan valtioneuvoston vuonna 2001 hyväksymässä rakennusperin-
töstrategiassa.

Kansalaistoiminnalla on merkittävä tehtävä rakennusperinnön yleisen arvostuksen ja tietämyksen lisäämisessä. Kaupunginosayhdistykset muodostavat vahvan paikallisen rakennusperinnön hoidon toimijaverkon. Siksi Helsingin Kaupunginosayhdistysten Liitto käynnisti hankkeen, jonka tarkoituksena on lisätä kansalaisten tieto- ja taitopohjaa tässä toiminnassa. Osallistuminen ympäristöä koskevaan päätöksentekoon ja perustuslain (20§) edellyttämä vastuun kantaminen kulttuuriperinnöstä onnistuu, mikäli kansalaisilla on tarpeellista tietoa saatavilla. Käsillä oleva julkaisu pyrkii olemaan yksi tiedonlähde.

Työ on valmistunut ympäristöministeriön, Rakennustietosäätiön ja Helsingin rakennusvalvontaviraston tuella.

Rakennukset kertovat -aineistoon on kerätty rakentamisen eri tyylikausia edustavat esimerkkikohteet C. L. Engelin ajasta nykypäivään. Kohteiden avulla sukellaan paitsi arkkitehtuurin historiaan, myös menneeseen aikaan ja ilmiöihin, jotka ovat vaikuttaneet rakentamiseen eri aikoina. Yhteiskunnallista ja historiallista taustaa vasten on helpompaa ymmärtää rakennusten luonne ja ulkonäkö oman aikakautensa ilmentäjinä. Arkkitehtuurin tyylisidonnaisuuden ymmärtäminen avaa silmät lukuisille uusille yksityiskohdille ja näkökulmille tutussa kaupunkiympäristössä. Samalla kasvaa tietoisuus rakennusperinnön hoidon tarpeellisuudesta ja niistä toimintatavoista, joilla omaan elinympäristöön voidaan vaikuttaa.

Helsingissä, Kalevalan päivänä 2007

Liisa Tarjanne ja Pirjo Tulikukka
Helsingin Kaupunginosayhdistysten Liitto ry

Lauri Jääskeläinen
Helsingin rakennusvalvontavirasto,
virastopäällikkö

Rakennukset kertovat

– perustietoa asukkaille

Esimerkkikohteet on valittu eri puolilta kaupunkia. Valinnassa on kiinnitetty huomiota paitsi arkkitehtoniseen laatuun, myös tyyppillisten tyylipiirteiden esiintymiseen ja kohteen tunnistettavuuteen.

Helsingin arkkitehtuuriin tutustumista voi jatkaa esimerkiksi Arvi Ilosen Helsinki, Espoo, Kauniainen, Vantaa Arkkitehtuurioppaan avulla. Muita teoksia löytyy julkaisun lopussa olevasta lähde- ja kirjallisuusluettelosta.

Tekstissä kursivoilla esiintyviä sanoja on selitetty julkaisun lopussa olevassa pienessä sanastossa.

Mistä löytyy tietoa rakennuksista?

Rakennusten rakennuslupaa varten laaditut piirustukset ja tiedot tehdyistä luvanvaraisista muutostöistä löytyvät Helsingin kaupungin rakennusvalvontaviraston arkistosta. Hyvin vanhoja rakennuspiirustuksia kannattaa kysyä myös Helsingin kaupunginarkistosta tai Suomen rakennustaiteen museon arkistosta. Vanhoja valokuvia rakennuksista ja katunäkymistä kannattaa etsiä Helsingin kaupunginmuseon kuva-arkistosta. Arkistoja voi käyttää kuka tahansa ilmaiseksi niiden aukioloaikoina, aineiston kopioinnista peritään maksu.

Rakennusten julkisivu- ja muita merkittäviä muutoksia valvoo Helsingin kaupungin rakennusvalvontavirasto. Eri kaupunginosien lupia hoitaviin arkkitehteihin voi ottaa yhteyttä sähköpostitse, puhelimitse tai varata käyntiajan.

Rakennusvalvontavirasto: www.rakvv.hel.fi

Kaupunginarkisto: www.hel2.fi/Tietokeskus

Suomen rakennustaiteen museo: www.mfa.fi

Helsingin kaupunginmuseo: www.hel2.fi/kaumuseo

Rakennusperintö kaipaa hoitamista

Rakennusperinnön hoito on saanut viime vuosina paljon julkisuutta ja kansalaisten kiinnostus vanhoja rakennuksia kohtaan on kasvanut. Useita kansalaisliikkeitä on syntynyt puolustamaan purkutuomion saaneita rakennuksia. Vuoden 2000 maankäyttö- ja rakennuslain keskeisenä sisältönä on asukkaiden entistä paremmat vuorovaikutusmahdollisuudet oman elinympäristönsä muutosten suunnitteluun. Rakennusperinnön hoidon painopisteet vaihtelevat riippuen rakennuksen iästä ja käyttötarkoituksesta.

Eri aikakausien rakennuksiin kohdistuu erilaisia muutospaineita. Empiren ja sitä vanhemman ajan rakennukset ovat yleensä hyvin suojeltuja. Useita uusrenessanssitaloja purettiin surutta etenkin 1960-luvulla, mutta nykyisin ne ovat arvostettuja ja julkisivuiltaan hyvin suojeltuja. Sisustuksen ja alkuperäisen huonejaon säilyttäminen ovat ajankohtaisia haasteita uusrenessanssipalatsien kohdalla. Alkuperäinen käyttötarkoitus, useimmiten asuin- tai liikerakentaminen, on tehnyt niistä jatkuvien muutostarpeiden vuoksi haavoittuvia.

alla: Hakaniemen ranta Fysiologiselta laitokselta, kuvaaja Eero Salonen, 1937.

“ Talojen kieli on sitä arkkitehtuuria, jota kaikki osaavat, äidinkielen tavoin. Arkkitehtuurin kuvilla on vastineensa jokaisen sielussa, jokainen ymmärtää pilarin ylpeyttä, suojaisen tilan lämmintä syliä, kivimuurin peräänantamattomuutta, ison ikkunan avomielisyyttä, pienen ikkunan salaperäisyyttä. Talot ovat kaikkien asia.”

Kaj Nyman, kirjassa Talojen kieli, 1998

Yksityiskohtien merkitys

1900-luvun alun asuinkerrostalojen hienoja yksityiskohtia on menetetty mm. pieniruutuisten ikkunoiden vaihtuessa maisemaikkunoiksi ja hissien tunkeutuessa vanhoihin porrashuoneisiin. Koristeellisia porrastaso-ovia on vaihdettu tavanomaisiksi ja koristemaalauksia peitetty.

Nykyisin art nouveau -arkkitehtuuria arvostetaan ja monia pilalle korjattuja rakennuksia on palautettu alkuperäiseen asuunsa. Usein korjauksia edeltää tutkimus, jossa pyritään selvittämään rakennuksen alkuperäinen väritys sekä muut julkisivun yksityiskohdat. Uunit, koristelivat, ovien painikkeet, komeroitten ovet ja jopa vanhat valokatkaisimet ovat osa rakennuksen ilmettä. Pienten säilyneiden yksityiskohtien varjeleminen tarpeettomilta muutoksilta onnistuu - se riippuu asukkaiden tahdosta.

Nuoremman rakennuskannan korjaaminen

Useat 1950-luvulla rakennetut kerrostalot ovat putki-, ikkuna- tai parvekeremontti-iässä. Julkisivuja ja piha-alueita koskevien korjaustöiden yhteydessä on hyvä varjella aikakaudelle tyypillisiä ominaisuuksia: maanläheistä väritystä, vaatimattomia, mutta usein kauniita yksityiskohtia, kuten kivilaatoituksia, kaiteita ja katoksia.

Rakennustaiteellisesti arvokkaiden kohteiden suojelun ja hoidon merkitys ymmärretään nykyisin hyvin. Silti 1960-luvun ja sitä uudemman arkkitehtuurin pelkistetyt linjat arkkitehtuuria ei vielä arvosteta riittävästi. Alkuperäisinä säilyneet ikkuna- ja ovirakenteet sekä julkisivun yksityiskohdat muodostavat usein merkittävän osan rakennuksen arkkitehtonisesta arvosta. Myös hissien lisääminen 1950- ja 60-luvuilla rakennettuihin kerrostaloihin on ajankohtainen haaste.

1960- ja 70-luvuilla valmistuneiden rakennusten betonijulkisivuissa esiintyy paljon työn huonosta laadusta ja tietämättömyydestä aiheutuneita vaurioita. Vakavia puutteita on ilmennyt mm. betonin pakkasenkestävyydessä ja raudoitusten suojaamisessa ruostumiselta. Erilaisia korjausmenetelmiä on kokeiltu hyvin ja huonoin seurauksin. Jotkut kunnostustoimenpiteet ovat aiheuttaneet jopa enemmän harmia kuin huollon laiminlyönti. Perusteellisen kuntotutkimuksen tarpeellisuutta ei voi kyllin korostaa.

alla: Arabianrantaa rakennetaan keväällä 2006.

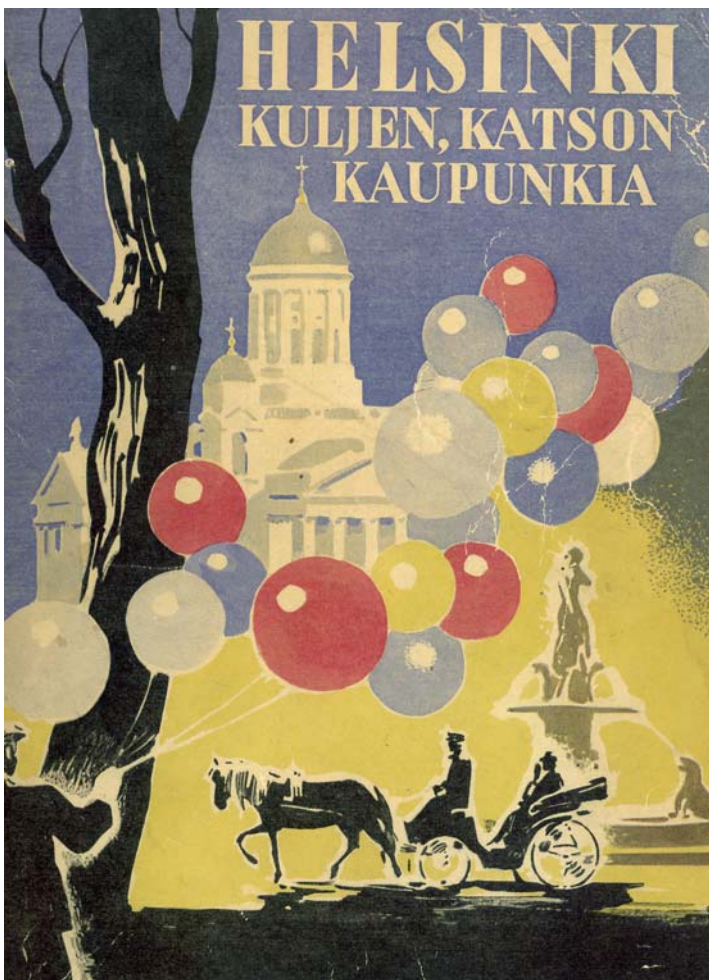
Tasapainottelua muutospainoissa

Asumisväljyyden jatkuvan kasvun vaatimus johtaa asuinalueiden asukastiheyden vähenemiseen. Samalla alueen palveluja saatetaan lakkauttaa tai ne siirtyvät etäämmälle. Tämä kehityskulku aiheuttaa paineita täydennysrakentamiseen. Miten se voidaan toteuttaa tuhoamatta suhteellisen yhtenäisiä aluekokonaisuuksia?

Menetelmät ympäristön elävöittämiseksi ja parantamiseksi tulisi hakea alueen omasta luonteesta, ei sille vieraista piirteistä. Esimerkiksi vanhojen lähiöiden luonnonläheisyys syntyy paitsi niille tyypillisistä, toisistaan erilleen sijoitetuista asuinrakennuksista, myös kallioista ja metsistä.

Monet korjaamiseen ja säilyttämiseen liittyvistä ongelmista ovat kaikille rakennuksille yhteisiä niiden iästä tai tyylistä riippumatta. Huolimattomasti toteutettu lämmöneristys tai ikkunoiden uusiminen on muuttanut ratkaisevasti monen rakennuksen ulkonäköä. Sopimattomat uudet materiaalit ovat voineet aiheuttaa pahoja vaurioita alkuperäisiin rakenteisiin. Rakennusten ominaispiirteiden säilyttäminen ja alkuperäisiä arvoja kunnioittava korjaaminen edellyttää sekä tietoa että pätevää suunnittelua.

Asukkaat haluavat ylläpitää kiinteistöjensä taloudellista arvoa ja useimmilla on aito halu vaalia myös rakennustaiteellisia arvoja. Aiheesta ei kuitenkaan ole ollut helposti saatavilla selkeää, kansantajuista tietoa. Tämä julkaisu on koottu edellä esitetyistä tarpeista lähtien kenen tahansa rakennusperinnöstä kiinnostuneen tai korjausrakentamista miettivän avuksi, opiksi ja iloksi.

Helsinkiä esittelevän matkaoppaan kansi 1950-luvulta, *Kuljen, katson kaupunkia*, kirjoittanut Lennart Sundström, 1950, Kustantamo Kuvataide, Helsinki, kannen kuva Alf Danning.

Rakennukset kertovat – perustietoa asukkaille

- 1 Empire – pohjolan valkea kaupunki syntyy
1810–1840...1870 **Senaatintori**
arkkitehti C. L. Engel, pääosin 1820–1840
- 2 Kertaustyyli – kaupunkipalatsien ja huviloiden aika
1840...1870–1895 **Grönqvistin talo**
Pohjoisesplanadi 29
arkkitehti Carl Theodor Höijer, 1883
- 3 Art nouveau, jugend ja kansallisromantiikka – Kansallishenkeä ja uutta taidetta
1895 - 1920 **As Oy Olofsborg**
Kauppiaankatu 7–Katajanokankatu 1
arkkitehdit Gesellius, Lindgren, Saarinen, 1902
- 4 1920-luvun klassismi – paluu pelkistykseen ja symmetriaan
Puu-Käpylä
asemakaava: arkkitehdit Birger Brunila ja Otto-I. Meurman
rakennukset: arkkitehti Martti Välikangas, 1920–25
- 5 Funktionalismi – kansainvälinen tyyli ja töölöläinen sovellus
1930-luku **As Oy Kulmalinna**
Topeliuksenkatu 1–Tykistökatu 13–Runeberginkatu 46
Taka-Töölö
arkkitehti Jalmari Peltonen, 1937
- 6 Jälleenrakentaminen, romantiikka ja rationalismi
1940- ja 50-luvut **Koy Käärmetalo**
Mäkelänkatu 86, Käpylä
arkkitehti Yrjö Lindegren, 1951
- 7 Teollinen rationalismi – utopiaa ja järjestelmäajattelua
1960-luku **As Oy Keinulaudantie 7**
Keinulaudantie 7, Kontula
arkkitehti Lauri Silvennoinen, 1965
- 8 Elementtirakentaminen ja strukturalismi
1970-luku **As Oy Haapaniemenkatu 16**
Haapaniemenkatu 16 C, Merihaka
Kulutusosuuskuntien Keskusliitto ry:n asunto-osasto, 1974
- 9 Postmodernismi – huoletonta kulissiarkkitehtuuria
1980-luku **Malminkartanon terassi-, pienkerros- ja pientalot**
As Oy Hopeakartano, As Oy Vaskikartano, As Oy Tinakartano,
As Oy Kuparikartano
Malminkartanonaukio–Puustellinpolku–Puustellinaukio–
Vellikellonpolku–Parivaljakonkuja
arkkitehti Ralph Erskine, 1985–87
- 10 1990-luvulta eteenpäin – uutta ja kierrätystä
As Oy Lauttasaaren Meritähti
Vattuniemenkatu 2, Lauttasaari
Gullichsen Vormala Arkkitehdit, 1997

Harvaanasuttu, talonpoikainen Suomen suuriruhtinaskunta kuului Venäjään.

Kulttuurielämään vaikuttivat Tukholma ja Pietari.

Helsingistä tuli suuriruhtinaskunnan pääkaupunki vuonna 1812.

oikealla:

Senaatintori F. Tengströmin kivipiirroksessa ennen päävartion purkamista, Helsingin kaupunginmuseon kuva-arkisto.

Nikolainkirkon eli Tuomiokirkon rakentaminen aloitettiin jo 1830, mutta se valmistui vasta 1852.

Päävartion tilalle rakennettiin portaat jo 1830-luvulla.

Piirroksessa kirkko on kuvattu Engelin suunnitelman mukaisesti ilman sivutorneja.

Senaatintori

arkkitehti C. L. Engelin
pääosin 1820–1840

Senaatintorin ympäristö muodostaa Helsingin *empire*-keskustan, joka on Helsingin palon jälkeisen asemakaavan laatijan J. A. Ehrenströmin ja arkkitehti C. L. Engelin luomus. Senaatintori on tyypillinen *klassistinen* aukio, jonka maamerkkiä, Nikolainkirkkoa eli nykyistä Tuomiokirkkoa, reunustavat symmetriset julkiset rakennukset: Senaatin talo ja Yliopiston päärakennus. Aukion koko on noin 165 x 100 metriä. Toiminnaltaan monumentaalisen hallintoaukion esikuvana oli Tukholman Kustaa Adolfin tori, mahdollisesti myös Berliinin Gendarmenmarktin aukio. Aukiosommitelman varhaisena esikuvana voidaan pitää Roomassa sijaitsevaa, Michelangelon suunnittelemaa Campidoglio-aukiota.

Senaatintorin rakennuksista ensimmäiseksi rakennettiin matala Päävartio (1819), joka sijaitsi Nikolainkirkon nykyisten portaiden paikalla muodostaen jalustan kirkolle. Seuraavaksi valmistui Senaatin talo (1822) eli nykyinen Valtioneuvoston linna, jonka arvoa korostavat julkisivujen *korinttilaisen pylväsjärjestelmän* käyttö, *keskirisaliitti* ja kattokupoli sekä symmetriset *sivurisaliitit*.

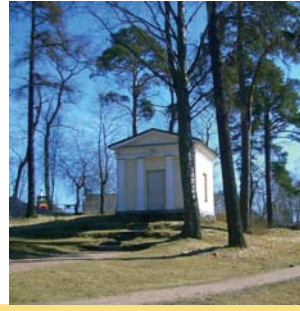
Yliopisto siirrettiin Turusta Helsinkiin Turun palon jälkeen vuonna 1828. Senaatintorin länsipuolelle, symmetrisesti Senaatin talon kanssa, suunniteltiin keisarin palatsia, mutta paikalle rakennettiin lopulta Yliopiston päärakennus (1832). Yliopiston sisäänkäynnin *joonialainen pylväsjärjestelmä* johdattaa sisälle huomionarvoiseen vestibyyliin eli eteisaulaan. Julkisivun sivurisaliiteissa on käytetty *toscanalaisia pilastereita*. Klassisen arkkitehtuurin keinoin Senaatin talo on hierarkiassa nostettu Yliopistorakennusta arvokkaammaksi.

Nikolainkirkkoa rakennettaessa Senaatintorin aukion luonnetta muutettiin vastoin Engelin tahtoa purkamalla Päävartio ja rakentamalla torin puolelle portaat. Engelin kuoltua kirkkorakennukseen lisättiin arkkitehti E. B. Lohrmannin suunnitelmien mukaan neljä kupolikattoista sivutornia sekä Senaatintorin puoleiselle terassille kaksi paviljonkirakennusta, joista toisessa sijaitsevat kirkon kellot.

Senaatintorin etelälaidalla sijaitsevat ruotsinvallanaikaiset kauppiastalot, mm. Bockin talo, jotka “muodistettiin” Sederholmin taloa lukuunottamatta empire-asuun. Näin aukioista saatiin tyyllisesti yhtenäinen. Senaatintorin kokonaisuuteen kuuluu lisäksi kupolikattoinen Yliopiston kirjasto (1840). Kirjaston pääjulkisivun pylväikkö on sovitettu vastapäiseen Nikolainkirkon julkisivuun. Kirjastorakennuksen loisteliaat ja runsaasti koristellut holvikattoiset sisätilat muistuttavat tilajäsentelyltään antiikin Rooman termejä eli kylpylöitä.

oikealla ja alla:

Empiren ajan kartanoarkkitehtuuri on säilynyt kaupunkikeskustoja paremmin. Kuvien huvimajat ovat todennäköisesti Engelin suunnittelema, Herttoniemen kartanon puisto.

Osa Helsinkiä oli palanut vuonna 1808. Helsinkiläisiä oli noin 4000 henkeä, vain kolmasosa Turun väkiluvusta. Vuonna 1812 tsaari Aleksanteri I teki Helsingistä Suomen suuriruhtinaskunnan pääkaupungin. Rakentamiseen panostettiin tarkoituksena luoda eräänlainen pieni Pietari, Venäjän ”näyteikkuna” länteen. J. A. Ehrenströmin ohjeiden mukaan laadittiin *uusklassismin* ihanteiden mukainen *ruutu-asemakaava* pääkaupunkia varten. Tässä suunnitelmassa nykyinen Esplanadin puisto jakoi kaupungin uuteen pohjoiseen kivikaupunkiin ja vanhaan eteläiseen puukaupunkiin.

Uusklassinen arkkitehtuuri sai meillä pietarilaisen empiren tyylipiirteet, kun Helsingin rakentajaksi kutsuttiin vuonna 1816 saksalainen, Pietarissa toiminut arkkitehti C. L. Engel. Suomessa uusklassismi oli vallinnut jo aiemmin ruotsalaisperäisenä, *kustavilaiseksi* kutsuttuna tyylinä. Empireksi kutsutaan Napoleonin keisariajalta alkavaa rikkaampaa uusklassismia.

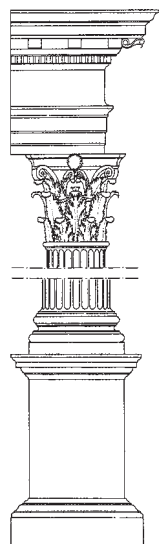
Engelin suunnitelmien myötä vaalean ilmeensä saanutta Helsinkiä on kutsuttu Itämeren helmeksi tai Pohjolan valkoiseksi kaupungiksi. 1840-luvulle tultaessa Helsingin väkiluku oli jo suurempi kuin Turun ja kaupungista oli kehittynyt edustava hallintokaupunki yliopistoinen. Engel työskenteli Helsingissä kuolemaansa saakka vuoteen 1840. Tänä aikana hän ehti suunnitella lukuisia arvokkaita rakennuksia, joista suurin osa on säilynyt. Empiren ajan kaupungin mittakaava on kuitenkin enää vain kuviteltavissa myöhemmän massiivisemmän rakentamisen korvattua matalan, pääosin puutaloista rakentuneen kaupungin. Yhtään edustavaa empiren ajan kaupunkipuutaloa ei ole Helsingissä säilynyt alkuperäisessä asussaan. Sen sijaan ns. Ruiskumestarin talo (1818, Kristianinkatu 12), edustaa saman aikakauden vaatimattomampaa asumista. Talo toimii kaupunginmuseon osana. Kaisaniemenrantaan siirrettiin vuonna 1991 kolme empiretyylistä puurakennusta. Nykyisin kahvilana toimiva talo ja toinen yliopistoa palveleva talo ovat peräisin Uudenmaankatu 19:sta (1830–40-luvulta, rakennusmestari Gabriel Andsten). Kolmas puutalo on sijainnut Punavuorenkatu 23:ssa (1830-luvulta) ja on käytössä asuntona.

Empiren uusklassismi sai sovelluksensa myös kansanrakentamisessa, jossa tietyt tyyliin kuuluvat piirteet jäivät elämään erityisesti puurakentamisessa. Näitä ovat mm. valkoiset nurkkalaudat ja kuusi- tai kahdeksanjakoiset ikkunat.

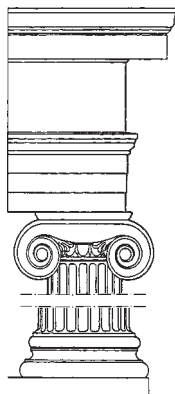

Pylväsjärjestelmät Senaatintorilla

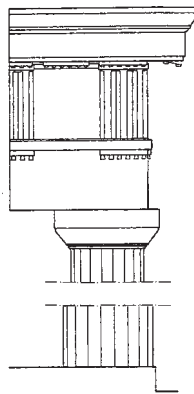
Korinttilainen pylväsjärjestelmä

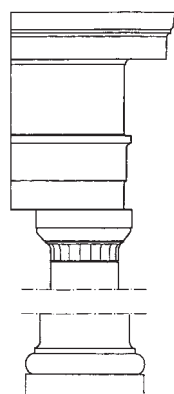
Joonialainen pylväsjärjestelmä

Doorilainen pylväsjärjestelmä

Toscanalainen pylväsjärjestelmä

Empiren arkkitehtuurissa käytettiin antiikin kreikkalaisia ja roomalaisia pylväsjärjestelmiä klassisen merkityssisällön mukaisesti. Pylväsjärjestelmä osoitti esimerkiksi rakennuksen tarkoituserän, karaktäärin, arvon ja hierarkian suhteessa muihin rakennuksiin. Kreikkalaisia pylväsjärjestelmiä ovat doorilainen, joonialainen ja korinttilainen. Roomalaisia pylväsjärjestelmiä ovat toscanalainen ja komposita, joka on joonialaisen ja korinttilaisen yhdistelmä.

Pelkistettyyn ja vankkarakenteiseen doorilaiseen pylväsjärjestelmään liitetään maskuliinisuus ja sotilaallisuus. Sitä käytettiin Senaatintorilla päävartion julkisivussa. Purettu päävartio sijaitsi Nikolainkirkon (Tuomiokirkon) nykyisten portaiden paikalla. Hieman sirompaan joonialaiseen järjestelmään liitetään tieteet, taiteet ja sivistys, siksi se sopii Yliopiston päärakennuksen julkisivuun. Korinttilainen järjestelmä on kevein, siroin ja koristeellisin. Merkityssisällöltään se liitetään perinteisesti keisarin valtaan. Keskinäisessä hierarkiassa korinttilainen järjestelmä on ylin ja sopii siksi kaikkein arvokkaimpiin rakennuksiin. Senaatintorilla korinttilaiset pylväät löytyvät sekä Nikolainkirkosta että Senaatin talosta. Senaatti käytti Venäjän keisarin valtaa ja kirkko edustaa ylintä valtaa eli Jumalaa. Yliopisto on alistainen näille rakennuksille. Päävartio oli alunperin hierarkiassa alimpana.

Aikakautta edustavia arkkitehteja:

Carl Ludvig Engel, Charles Bassi,
Pehr Granstedt, Intendentinkonttori

Tyypillisiä rakennuskohteita:

Uuden pääkaupungin julkiset
kivirakennukset

Aikakauden rakennuksia Helsingissä:

Yliopiston päärakennus
(C. L. Engel, 1832)
Nikolainkirkko, nyk. Tuomiokirkko
(C. L. Engel, 1830–52),
Senaatin talo (C. L. Engel, 1822)
Yliopiston kirjasto (C. L. Engel, 1840)
Heidenstrauchin talo, nyk. presidentin-
linna (P. Granstedt, C. L. Engel, 1820)
Seurahuone nyk. kaupungintalo
(C. L. Engel, 1832)
Sundmanin talo (Eteläranta 16,
C. L. Engel, 1818)
Vanha kirkko (Lönnrotinkatu 6,
C. L. Engel, 1827)
Lapinlahden sairaala
(C. L. Engel, 1841)
Kartin kasarmi (Kasarmitori,
C. L. Engel, 1818–40)
Sinebrychoffin toimisto (Bulevardi 40,
suunnittelija tuntematon, siirretty
nykyiselle paikalle 1823)
Kasvitieteellisen puutarhan päära-
kennus, nyk. puutarhurien asunto
(Unioninkatu 44, C. L. Engel, 1833)
Ravintola Kaisaniemi
(Kaisaniementie 6, suunnittelija
tuntematon, 1836)
Donnerin talon piharakennus
(Pohjoisranta 12, suunnittelija tunte-
maton, 1839)
Herttoniemen kartano
(P. Granstedt, 1820, kartanon
huvimajat C. L. Engel)

ympäristö

Empiren ajan asemakaavat laadittiin klassisen suorakulmaisen ruutukaavan muotoon, mistä Helsingin vanha keskusta on hyvä esimerkki. Puukaupun-
ginosia kaavoitettaessa kiinnitettiin huomiota paloturvallisuuteen leventä-
mällä katuja ja istuttamalla kadunvarsille puita. Katutila oli matala ja leveä.
Tärkeimmät aukiot ja pääkadut haluttiin ympäröidä kivirakennuksilla. Kort-
telissa oli yleensä 4-6 suorakaiteen muotoista tonttia, jotka erotettiin toisis-
taan palokujilla.

Puutalot olivat matalia, portein ja aidoin rajatut tontit muodostivat yhtenäi-
sen kadunvarsimaiseman. Asuinrakennukset sijoitettiin pitkittäin kiinni ka-
tulinjaan ja tonttia reunustivat pihan puolella talousrakennukset: tallit, vajat
ja ulkohuoneet. Keskelle jäi väljä puutarha.

Arvokkaimmataan keskustan kivitalot eivät olleet yli kolmikerroksisia.
Kaupungin maamerkki, Nikolainkirkko, kohosi jalustallaan yksinään mui-
den rakennusten keskeltä korkeuksiin.

talotyyppit

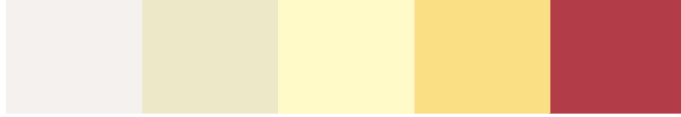
Empiren klassistisista rakennuksista voidaan löytää piirteitä renessanssajan
kaupunkipalatsista ja jäljittää aiheet yhä pidemmälle, antiikin ajan rakenta-
miseen. Arvorakennusten *loggiat* ja *portiikit*, *rustikoitu* alin kerros, pylväs-
järjestelmät ja *reliefit* ovat antiikin rakennustaiteen kierrätystä.

Empiren ajan yleisin rakennustyyppi kaupungissa oli kustannussyistä yksi-
kerroksinen vaakavuorattu hirsitalo. Kaupunkipuutalo erosi perinteisestä
maalaistalosta mm. siten, että runko oli syvempi ja sokkeli korkeampi.
Ulkoasultaan puurakenteiset asuintalot olivat vaatimattomampia kuin julki-
set rakennukset, mutta julkisivuja jäsenneltiin silti samaan tapaan kiviraken-
nuksia jäljitellen. Yleisin kattomuoto oli 1800-luvun alussa loiva *aumakatto*
ja myöhemmin *satulakatto*.

materiaalit

Kivirakenteiset talot rakennettiin paksujen kantavien tiiliseinien varaan.
Yleisimmin seinät rapattiin ja maalattiin kalkkimaalilla. Rakennustekniikan
kehittyminen mahdollisti pilareiden muuraamisen tiilestä, palkistot osattiin
tukea raudoituksin. Välipohjat tehtiin puurakenteisina.
Pääosa kaupungin rakennuskannasta oli edelleen puutaloja, joissa kivistä
rakennettua oli vain sokkeli ja tulisijat. Höylätty, usein avosaumainen lau-
taverhoilu peitti *lyhytnurkkasalvokselliset* hirsiseinät ja muistutti *harkko-
rapattua* kivitaloa. Kattomateriaalina tervattu lauta vaihtui 1800-luvun ku-
luessa yleisimmin peltiin.

ylinnä: Senaatintori, Nikolainkirkko eli Tuomiokirkko
vasemmalla: Vanha kirkko (kuva: Jaakko Isosomppi)

väritys

Helsingissä empire ei toteutunut yhtä värikkäänä kuin Pietarissa. Suosituimmat julkisivuvärit olivat Ruotsin vallan ajanakin yleisesti käytetyt keltainen ja harmaa. Keltaisesta käytettiin eniten okraan vivahtavia lämpimiä sävyjä. Harmaista käytettiin kimröökistä sekoitettua sinertävää vaaleaa harmaata ja savunharmaata. Koristeiden ja listojen värinä oli yleisesti valkoinen. Antiikki nähtiin valkoisena, kuten jäljellä olevat antiikin rauniot, vaikka arkeologiset tutkimukset olivat jo tuolloin osoittaneet toisin. Kivirakennusten julkisivuissa jäljiteltiin aitoja kivimateriaaleja maalaamalla, puuosat *ootrattiin*. Ikkunat ja ovet maalattiin ohuesti ja kuultavasti öljymaalilla, usein harmaaksi. Piharakennusten yleisin väri oli punamulta. Peltikatto maalattiin usein mustaksi tai vihreäksi.

Sisätilojen värityksessä käytettiin voimakkaita keltaisia, punaisia, vihreitä ja sinisiä. Listat ja ovet maalattiin hyvin vaaleilla harmailla.

detaljit

Empiren ikkuna oli yleisimmin 6-ruutuinen ja ristikarmillinen, päällä oli usein kolmiopääty. Empiren arkkitehtuurin koristeaiheet poimittiin antiikista ja niitä käytettiin paitsi rakennusten julkisivuissa myös sisustuksessa. Sisätiloissa kipsikattoon saattoi liittyä runsas *ornamentiikka*. Myös kaakeliuuneissa näkyivät antiikista peräisin olevat koristeaiheet.

Antiikin pylväsjärjestelmiä käytettiin klassisen merkityssisällön mukaisesti.

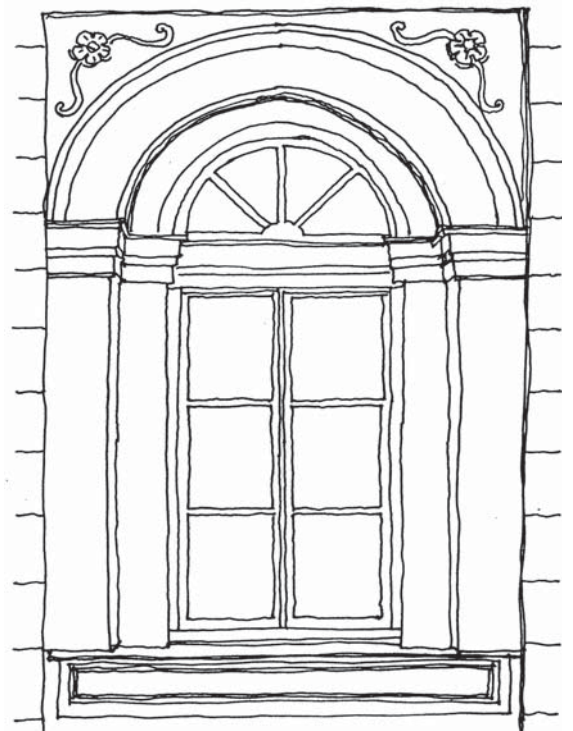
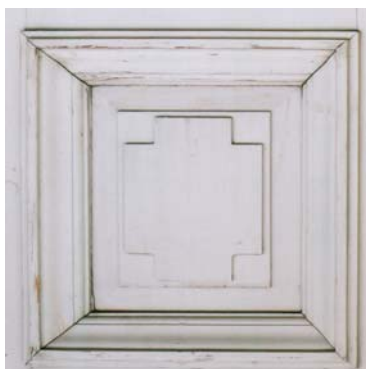

ylinnä: Sofiankatua

yllä: Helsingin yliopiston julkisivua

alla: Ikkuna C. L. Engelin suunnittelema kartanosta. Tässä 6-ruutuisen ikkunan päällä on kolmiopäädyn sijaan puolipyöreä lunetti-ikkuna.

alla vasemmalla: Detalji Sundmanin talon ovesta

2

Kertaustyyli – kaupunkipalatsien ja huviloiden aika

aikakausi: 1840...1870–1895

Krimin sota 1854–56, suuret nälkävuodet 1867–68, 1890-luvulla talouslama.

Teollistuminen ja kaupankäynti kasvoivat merkittävästi.

Ensimmäiset rautatiet rakennettiin 1860-luvulta alkaen.

Grönqvistin talo

Pohjoisesplanadi 29

arkkitehti Carl Theodor Höijer, 1883

Liikemies, alkujaan satulaseppä ja myöhemmin kunnallisneuvos F. W. Grönqvist rakennutti Esplanadin varrelle Pohjoismaiden suurimman, puolen korttelin kokoisen ja 193 vuokra-asuntoa käsittäneen asuintalon, ”Grönqvistin kivimuurin”, sekä muutaman vuoden sisällä sen naapurikorttelin Hotelli Kämpin (1887) ja ns. Catanin talon (1890). Kaikki olivat arkkitehti Höijerin uusrenessanssityyliin suunnittelema. Uudet kaupunkipalatsit olivat jättiläisiä, jotka täyttivät tontit lähes kokonaan ja heittivät varjonsa matalan puukaupungin päälle.

Grönqvistin talon pohjakerros käsitti pelkästään liiketiloja, mikä kertoi uudenlaisesta kaupunkikulttuurista ja katukuvan muuttumisesta kaupallisemmaksi. Valmistuttuaan hyvin uudenaikaisessa, viisikerroksisessa rakennuksessa oli kaikki mukavuudet: kaksi hissiä, vesijohdot kaikissa keittiöissä ja isoissa asunnoissa jopa useita kylpyhuoneita. Suurimmat asunnot käsittivät peräti 12 huonetta sekä eteisen ja keittiön. Vesiklosetit olivat aluksi kunkin kerroksen herrasväelle yhteiset, palvelusväki käytti piharakennuksen yhteiskäymälää. Sähkövalo saatiin asuntoihin pian valmistumisen jälkeen.

Grönqvistin talon julkisivuille antavat luonnetta kulmatornit ja voimakkaasti listoituksilla korostettu kerrosjako, joka huipentuu ylimmän kerroksen pyörökaari-ikkunoihin ja monimuotoiseen kattomaisemaan. Esplanadin puoleinen pitkä julkisivu jäsentyy keskiosan kahden ulkonevan *risaliitin* ja niitä yhdistävän kattomuodon avulla. *Renessanssityylin* mukaisesti eri kerrokset on käsitelty yksilöllisesti. Julkisivun *rustikointi* ja aukotukseen liittyvät koristeaiheet kevenevät ylöspäin mentäessä. Korkeita T-mallisia ikkunoita on tiheästi. Yleisilmeeltään koristeellisten katujulkisivujen runsaat yksityiskohdat toteutettiin kipsistä, kun pylväät ja harkotukset tehtiin rappaamalla tiilimuurauksen päälle. Höijerin sanotaan olleen *reliefien* ja *ornamenttien* mestari. Isoja kaupunkitaloja tarkastellaan usein katumiljöössä lähietäisyydeltä, jolloin esiin tulee voimakkaimmin juuri julkisivujen kolmiulotteisuus.

”Tämä meidän oloissamme jättiläismäinen rakennus tulee sisältämään noin 400 tulisijalla varustettua huonetta. Alimmassa kerroksessa tulee olemaan ei vähemmän kuin 25 myymälää ja voidaan kuvitella, minkä kauliin näyn tämä kerros valaistuna ja korkeista ikkunoista virtaava valojen meri tulevat tarjoamaan kävijöille syysillan hämärässä.”

- Helsingfors Dagbladet Grönqvistin rakenteilla olevasta talosta

kuva: Grönqvistin talo Esplanadin puistosta nähtynä, vasemmalla Hotel Kämp. Helsingin kaupunginmuseon kuva-arkisto.

HELSINKI. Rundbergin Esplanadi.
H:FOES. Rundbergin Esplanaden.
N:o 106. Ståhlberg, H:fora.

1800-luvun jälkimmäisellä puoliskolla teollistuminen pääsi Suomessa vauhtiin. Ensimmäinen rautatieyhteys välille Helsinki-Hämeenlinna avattiin vuonna 1862. Työväestöä muutti maalta kaupunkeihin uusien elinkeinojen tarjoamisen työpaikkojen myötä. 1860- ja 1870-luvuilla Helsinkiä rakennettiin vilkkaammin kuin koskaan aikaisemmin yleisen vaurastumisen, teollisuuden kasvun ja liikenneolojen parantumisen myötä. Rakentamisesta tuli *grynderitoimintaa*, suurten kaupunkikerrostalojen rakennuttaminen tapahtui lainojen avulla tavoitteena rahallinen voitto vuokratuloilla. Uudenaikaisiin, tyylikkäisiin vuokra-asuntoihin muutti useimmiten vaurastunutta porvaristoa.

Tyypillistä aikakauden rakentamista edustavat vuokratalojen lisäksi erilaiset yhteiskunnalliset laitokset. Hoitolaitoksia, kouluja ja vankiloita rakennettiin yleensä varioitaviin tyyppiratkaisuihin perustuen. *Kertaustyyli*t vallitsivat uudessa arkkitehtuurissa koko Euroopassa 1800-luvun puolivälistä alkaen. Kertaustyyliellä tarkoitetaan suuria *historiallisia tyylikausia*, *gotiikkaa*, *renessanssia*, *barokkia*, *rokokoota* ja *uusklassismia* esikuvanaan pitävää soveltavaa ja yhdistelevää arkkitehtuuria. Kertaustyyli erotetaan esikuvistaan uus-etuliitteellä. Ajalle oli tyypillistä *eklektismi* kaikella tasolla: Piirteitä ja ideoita ammennettiin menneisyydestä ja eri tyyleistä poimittiin sopivimmat palat. Rakennuksen tuli ilmentää käyttötarkoitusta; harras uusgotiikka sopi parhaiten kirkkoihin, näyttävä uusbarokki teattereihin ja uusrenessanssi liikepalatseihin. Klassismin arkkitehtuurin sääntöjä rikottiin, mutta tietynlainen sopivuus otettiin huomioon, esimerkiksi oppikoulu suunniteltiin monumentaalisemmaksi kuin kansakoulu.

Uusrenessanssi vaikutti merkittävästi Helsingin katukuvaan keskustaan nousevien toisten toistaan komeampien kivi-palatsien kautta. On erotettavissa italialaista renessanssia jäljittelevä tyyli, sekä pohjoinen, paljon punatiiltä käyttävä tyyli. 1880-luvun aikana rakennusten julkisivuista suunniteltiin yhä koristeellisempia. Uusrenessanssissa päämääränä ei ollut niinkään renessanssin henkiin herättäminen vaan tarkoituksenmukaisten ja edustavien tilojen luominen porvariluokan uusiin tarpeisiin. Eniten panostettiin paitsi julkisivuihin, myös asuntojen, juhlasalien ja juhlavien porashuoneiden sisustukseen. Kertaustyylien aikakausi hiipui vähitellen 1890-luvun talouslamaan.

Uusrenessanssi vaikutti myös puutaloarkkitehtuuriin. Ruotsista saapuneen arkkitehti Chiewitzin suunnittelemat puurakennukset edustivat ns. *sveitsiläistyyliä*, josta yhdessä uusrenessanssin ja kotimaisen puurakennusperinteen kanssa muotoutui omaleimainen ns. *nikkarityyli*. Koristeellinen ja nimensä mukaisesti rakennustaitoa vaativa tyyli levisi huviloiden, kansakoulujen ja rautatieasemien rakentamisen myötä ympäri maata. Huviloiden puuarkkitehtuuria edustavat esimerkiksi Espoon puolella Karhusaarella sijaitseva uusrenessanssityylinen Villa Björnholm (1890), jonka arkkitehti Karl August Wrede suunnitteli Nicolas Sinebrychoffin perheen kesähuvilaksi ja Meilahdessa sijaitseva arkkitehti Gustav Nyströmin oma huvila Tomtebo (Tamminiementie 1, 1890).

Ensimmäiset työväestölle tarkoitetut vuokratasarmit ja asunto-osaakeyhtiöt sekä asunto-osuuskunnat perustettiin 1800-luvun lopulla. Hyvä, osittain säilynyt esimerkki on Ruoholahdessa ns. Sadan markan villat, yksikerroksisista rivitaloasunnoista koostuva asunto-osaakeyhtiö.

ylhällä oikealla:

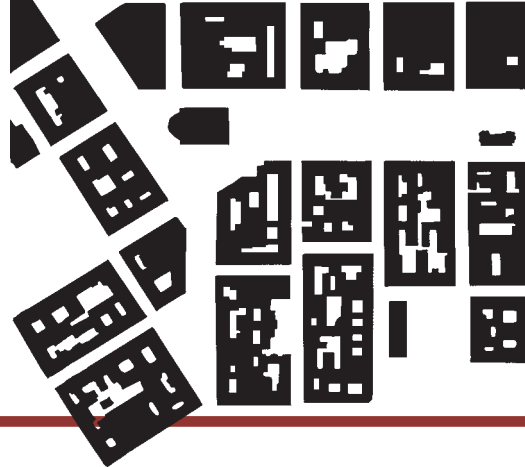
Helsingin paloaseman, nykyisen Erottajan paloaseman tornin on katsottu muistuttavan Firenzen tuomiokirkon kellotornia. Räystäsfriisit noudattavat goottilaista linna-arkkitehtuuria.

oikealla:

Aino Acktén huvilana tunnettu uusrenessanssityylinen huvila (arkkit. Th. Decker) Tullisaaren puistossa Laajasalossa on alunperin suunniteltu kauppaneuvos Borgströmmille v.1877.

kaupunkirakenne:
Esplanadin ympäristön ruutukaavan korttelit ovat pihoja myöten täyteen rakennettuja.
vasemmalla:
As Oy Alku eli ns. Sadan markan villat Ruoholahdessa: säilynyt osa muodostaa nykyään pienen keidasmaisen yhteisön myöhemmän kaupunkirakenteen puristuksessa.
alla vasemmalla:
Grönqvistin taloa korostavat koristeelliset kulmatornit.

Aikakautta edustavia arkkitehteja:

G. Th. Chiewitz, E. B. Lohrmann,
C. A. Edelfelt, C. Th. Höijer,
F. A. Sjöström, G. Nyström

Tyypillisiä rakennuskohteita:

Keskustan asuin- ja liikepalatsit,
tehdasrakennukset, rautatieasemat
ympäri Suomen, sairaalat, oppikoulut

Aikakauden rakennuksia

Helsingissä:

Yliopiston geologian laitos

(*Snellmaninkatu 3–5, C. A. Edelfelt, 1869*)

Polyteknillinen opisto (*Hietalahdentori, F. A. Sjöström, 1878*)

Suomen Pankki (*Snellmaninkatu 6, Ludwig Bohnstedt, 1882*)

Säätytalo (*Snellmaninkatu 9–11, Gustav Nyström, 1890*)

Ateneum (*C. Th. Höijer, 1887*)

Ritarihuone (*Hallituskatu 2, G. Th. Chiewitz, 1862*)

Helsingin paloasema nyk. Erottajan paloasema (*Korkeavuorenkatu 26, C. Th. Höijer, 1890*)

As Oy Alku eli "Sadan markan villat" (*Lastenkodinkatu 2–4, C. Kiseleff, 1879*)

Cygnaeuksen galleria (*Kallioliinnantie, J. W. Mieritz, 1870*)

Linnunlaulun ja Eläintarhan huvilat
Meilahden huvilat

ympäristö

Helsingin kivikeskusta alkoi hitaasti laajentua ja uusien rakennusten korkeus kasvoi. Puutalokaupunki kaatui 4–5-kerroksisten mannermaista esikuvaa noudattavien kivitalojen tieltä. Kontrasti empiren matalaan ja väljään, puutarhamaiseen kaupunkiin, oli suuri. Esplanadin ympäristö kasvoi tyylikkääksi kaupunkimiljööksi uusrenessanssitaloineen ja katukahviloineen. Uudet kaupunginosat Katajanokka, Punavuori ja Ullanlinna kaavoitettiin (rakentaminen tapahtui pääosin vasta myöhemmin). Korttelikoko suureni ja asemakaava sovitettiin jo alueilla olemassaolevaan rakenteeseen. Uusissa kaavoissa otettiin huomioon mm. hygienian ja kunnallistekniikan vaatimukset. Monikerroksisen kivirakentamisen osuus kaikesta rakentamisesta oli edelleen hyvin pieni, vuonna 1880 Helsingin rakennuskannasta oli vielä kolme neljännestä yksikerroksisia rakennuksia. Kivikeskustan ulkopuolella, työväestön asuinalueilla Töölössä, Alppiharjussa ja Kalliossa, jatkui puurakentaminen.

talotyytit

Kerrostalojen kehittyminen oli yhteydessä vaikutusvaltaisen porvariluokan kasvuun kaupungeissa. Rakentamiselle oli tyypillistä ahne tontin käyttö, talorungot olivat jopa yli 20 m syviä ja tonttien pihat täyttyivät apurakennuksista. Syvä runko vaati *kaksoissydänmuurin*, joka tuotti talon keskelle pimeitä tiloja. Kerroskorkeus oli vähintään neljä metriä. Porrastasannetta kohiti oli tavallisesti vain kaksi vuokra-asuntoa, joissa oli 5–6 huonetta ja pinta-alaa 150...200 m². Keittiön yhteydessä oli usein palvelijaa varten makuualkovi tai pieni huone. Pihan puoleisista portaista hoidettiin arkiaskareet. Vaatimattomampi väki asui ahtaasti pihojen siipirakennuksissa. Yhteiset käymälät, pesutilat, hevostallit, kaivo tai vesiposti sijaitsivat pääsääntöisesti piholla. Herrasväki saattoi käyttää asunnossaan kuivakäymälää, jonka tyhjennyksestä palvelusväki huolehti. Vesijohtojen asennus oli mahdollista Helsingissä v. 1876 alkaen. Helsingissä työväestön asuinalueilla oli 1880-luvulla suosittu rakennustyyppi kaksikerroksinen talo, jonka pohjakerros oli tiilirakenteinen ja toinen kerros puuta. Kokonaan uusi asuntotyyppi Suomessa oli villa eli huvila, ensin varakkaiden kesähuvilana, myöhemmin porvariston ympärivuotiseen käyttöön tarkoitettuna esikaupunkihuvilana. Huvila-arkkitehtuuri toi mukanaan lasikuistit ja parvekkeet.

materiaalit

Kivirakennuksen paksut kantavat seinät muurattiin tiilistä, joita kuljetettiin joskus kaukaakin rautateitse. Perustus tehtiin luonnonkivistä. Välipohjat olivat puiset, paitsi kellarikerroksessa, jossa oli rataiskojen varaan muurattu tiiliholvi. Rakenteiden mitoitus tapahtui kokeneiden mestareiden toimesta silmämääräisesti. Julkisivujen tavallisin pintamateriaali oli sileä rappaus, mutta myös *roiskerappaus* kokeiltiin. *Puhtaaksimuurattu punatiili* yleistyi muissakin kuin teollisuusrakennuksissa. Aitoa luonnonkiveä käytettiin jonkin verran. Koristeosat tehtiin sarjatuotantona kipsistä ja maalattiin öljymaalilla. 1800-luvun lopun uutuudet, kuten rauta- ja lasirakenteet levisivät nopeasti kansainvälisten maailmannäyttelyiden välityksellä ja niitä nähtiin myös meillä esimerkiksi Kaisaniemen kasvitieteellisessä puutarhassa. Uusi materiaali oli myös *Portland-sementti*. Detaljoinniltaan rikkaan puuarkkitehtuurin mahdollisti teollisesti sahattu ja höylätty puutavara sekä teollisesti tuotetut naulat. Kattomateriaalina suosituin oli maalattu pelti.

väritys

Uusrenessanssin aikana käytettyjä värejä oli paljon, mutta värien sävyerot olivat hillittyjä. Tärkeimpiä julkisivujen väritysperiaatteita oli aitojen materiaalien väriytyksen jäljittely maalaamalla. Suosittuja olivat hiekkakiveä ja marmoria imitoivat vaaleat punertavat, okrat ja ruskeat, umbra, keltamulta, toisaalta punatiilen väriset terrat. Punatiilen ja rappauspinnan vaihtelu oli myös suosittua. Sisustuksen väreinä käytettiin syviä punaisia, sinisiä ja tummia vihreitä sekä ruskeita. Kuviomaalausten lisäksi sisustuksessa käytettiin paljon tapetteja, joiden hinnat laskivat teollisen tuotannon kasvaessa.

Ensimmäistä kertaa rakennusten listat ja *ornamentit* olivat julkisivua tummemmat. Puutaloissa tummaksi maalattu puu pyrki jäljittelemään jalopuuta. Myös kuultovärejä ja oliivinvihreää väriä käytettiin. Ensimmäinen siniseksi maalattu talo ilmestyi Suomenlinnaan, sinisen sävyt kuuluvat venäläiseen perinteeseen.

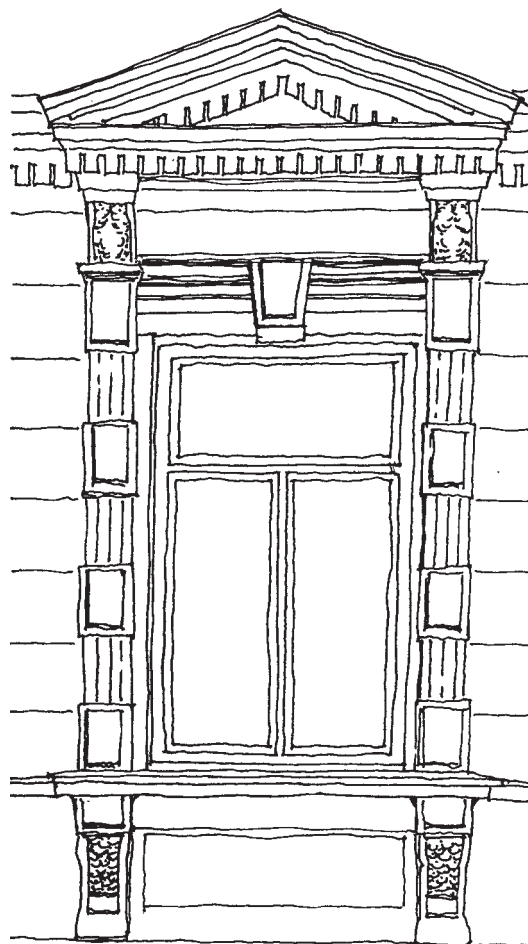
detaljit

Uusrenessanssille oli tyypillistä detaljien runsaus, värikkyyys ja kolmiulotteisuus. Yksityiskohdissa suosittiin myös voimakkaita tehostevärejä. Julkisivuissa käytettiin runsaasti *kasettirappausta*, listoja, klassisia aiheita esittäviä kipsikoristeita ja jopa kiillotettua graniittia.

Nikkarityylisten puurakennusten julkisivuja jäsenneltiin vaaka- ja pystypaneloinneilla, viistetyillä kulmikkailla pilastereilla, klassisilla päätykolmioilla ja ornamenteilla. Tyypillisiä olivat myös pitkät, taidokkaasti kuvioleikatuin *konsolein* kannatetut räystäät. Seurustelutilojen edustavuus oli asunnon tärkein ominaisuus. Ruokasali sisustettiin puisin seinäpaneloinnein ja *kasettikatolla*. Kadunpuoleisissa, edustavissa porrashuoneissa oli usein ootrattu tai marmoroitu ”panelointi”, sementtimosaikkilattiat ja koristeelliset valurautakaiteet. Katto- ja seinämaalauksia saatettiin tehdä myös asuntojen edustustiloihin. Koristeaiheet olivat usein tyyli- teltäjä kasviornamenteja, mutta myös antiikista lainattuja aiheita käytettiin. Lämmitysjärjestelmään kuuluvat kaakeliuunit suunniteltiin myös tyyliin sopiviksi puolipylväineen ja päätykolmioineen. Ikkunan koko kasvoi huonekorkeuden mukaan. Yleisin ikkunatyyppi oli T-karmi (ks. kuva).

yllä: Ikkuna Aino Acktén huvilasta
alla: Grönqvistin talon ikkuna, jossa tyypillinen T-kirjaimen muotoinen karmi

3 Art nouveau, jugend ja kansallisromantiikka – kansallishenkeä ja uutta taidetta

aikakausi: 1895...1920-luvun klassismiin

Sortokaudet 1899–1905 ja 1908–1917, suurlakko 1905, kansallisaatteen nousu ja kielikysymys, Venäjän alaisesta suuriruhtinaskunnasta itsenäiseksi kansakunnaksi 1917, taiteen kultakausi: Gallen-Kallela, Järnefelt, Edelfelt, Halonen, I maailmansota 1914–1918, Venäjän vallankumous 1917.

Asunto-osakeyhtiö Olofsborg

Kauppiaankatu 7–Katajanokankatu 1
arkkitehdit Gesellius, Lindgren ja Saarinen,
1902

Asunto-osakeyhtiö Olofsborg valmistui Katajanokalle vuonna 1902 suunnittelijoinaan maineikas arkkitehtitriokko: Herman Gesellius, Armas Lindgren ja Eliel Saarinen. Nuoret suunnittelijat olivat kohonneet maineeseen muutamaa vuotta aiemmin suunniteltuaan Pariisin maailmannäyttelyn Suomen paviljongin ja saatuaan tämän jälkeen huomattavan määrän toimeksiantoja.

Rakennus on linnamainen. Korkea, karkeapiirteinen graniittisokkeli korostaa sen jyrkyyttä ja tuntuu kiinnittävän sen tiukasti maahan. Kokonaisuus ei ole kuitenkaan raskas. Vaaleat rapatut pinnat ja suuret ikkunaukot keventävät ilmettä. Julkisivun vaihtelevat muodot ja yllätykselliset yksityiskohdat tuovat rakennukseen pienimittakaavaisuutta, lähes huvilamaisuutta. *Erkkerit* ja ulokkeet on sijoitettu epäsymmetrisesti kuin ne olisi lisätty eri aikakausina toisistaan riippumatta. Julkisivua hallitsee katon ylle nouseva pyöreä tiilikatteinen torni. Alun perin kaikki kattopinnot erkkerit mukaan lukien olivat tiilipintaisia. Tornin huiput oli verhoiltu kuparilla. Suuret ikkunat ovat tyypillisiä ajalleen. Niiden alaosa koostuu suuremmista yhtenäisistä lasipinnoista ja yläosa on pieniruutuista. Julkisivun koristelu on maltillista. Vain muutamat *hammaslistat* jäsentävät yhtenäistä julkisivupintaa.

Asunnot ovat melko väljiä. Suurimmat yli 240 neliömetrin asunnot on sijoitettu rakennuksen kulmaan ja ne käsittävät kuusi huonetta, keittiön, palvelijahuoneen sekä ikkunallisen hallin. Sisätilojen tunnelmallisuutta ja kodikkuutta on luotu ruokasalien seinien paneeloinneilla sekä ikkunoiden eteen suunnitelluilla kiinteillä kalusteilla. Erityinen merkitys on ollut tulisijoilla. Olofsborgista löytyy niin luonnonkivisiä takkoja kuin kaakeliuuneja, joista viisi mallia suunniteltiin yksinomaan tätä kohdetta varten.

Rakennus nimettiin Olofsborgiksi jo varhaisessa kokouksessa suunnittelutyön ollessa vasta aluillaan. Sukulaisuus Olavinlinnaan, erityisesti sen pyöreisiin torneihin, on selvästi aistittavissa. Nimenvallinnassa oli keskiajan ihannoinnin ohella vaikuttimena myös poliittinen ilmapiiri. Kiinteistöosakeyhtiön perustajajäsenet olivat venäjävastaisia ja Olavinlinna miellettiin puolustuslinnaksi nimenomaan itää vastaan.

yllä: Elämää Katajanokalla 1900-luvun alussa, As Oy Olofsborg näkyy taustalla, kuva Helsingin kaupunginmuseon kuva-arkisto.

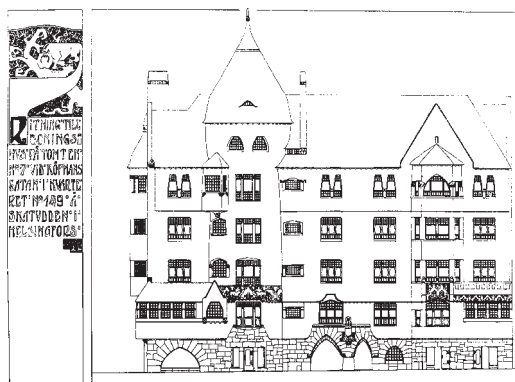
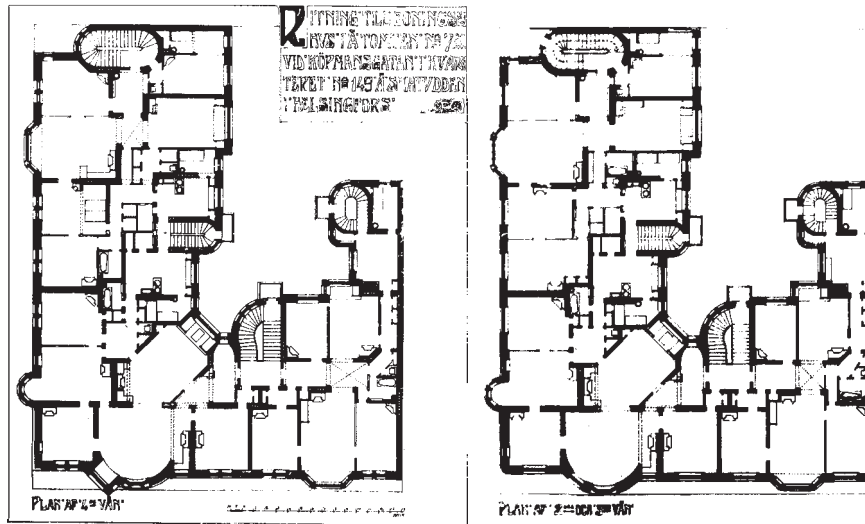
Talon ensimmäiset osakkaat olivat ruotsinkielisiä, ylempää keskiluokkaa tai säätyläisiä. Silti asukkaiden suurin sosiaalinen ryhmä olivat työläiset. Tämä selittyy pohjakerroksen pienillä asunnoilla sekä palvelusväen suhteellisen suurella määrällä. Asukasrakenteeltaan talo oli tyypillinen omalle kaupunginosalleen. Olofsborg varustettiin monilla ajan mukavuuksilla. Asunnoissa oli vesijohtot, wc:t ja kylpyhuoneet. Sen sijaan keskuslämmitystä taloon ei asennettu ennen 1950-luvun alkua. Asukkaat pitivät kaakeliuuneilla lämmittämistä terveellisempänä ja tunnelmallisempänä. Olofsborg varustettiin hisseillä 1930-luvun alkupuolella. Porrashuoneet eivät tästä johtuen ole alkuperäisessä asussaan, vaan portaita on jouduttu kaventamaan.

1800–1900-luvun vaihteessa toisiaan seuranneiden kertaustyylien jatkumo katkesi. Klassinen pylväsjärjestelmä ja antiikista periytyvät koristeaiheet jäivät hetkeksi pois muodista, ja arkkitehdit pyrkivät tietoisesti luomaan uutta. Aikaisemmin suunnittelu oli lähtenyt tyylistä, nyt sitä ohjasivat käyttötarkoitus ja yksilöllisyys.

Eurooppalainen art nouveau sulautui osaksi kansallista arkkitehtuuria. Esikuvia haettiin Yhdysvalloista ja Englannista sekä Keski-Euroopasta. Samoihin aikoihin mielenkiinto kohdistettiin myös omiin juuriin. 1890-luvun kielipolitiikka ja Venäjän hallinnon vastustus loivat otolliset olosuhteet erityisen suomalaisen kulttuurin luomiselle. Perinteinen kansanomainen rakentaminen ja Itä-Karjalan omaleimainen ornamenttiikka herättivät kiinnostusta. Arkkitehtuurissa alkoi näkyä muistumia suomalaisten keskiaikaisten kirkkojen ja linnojen muodoista.

Vuosisadan vaihteen arkkitehtuurista käytetään useita eri nimityksiä. Termit art nouveau ja jugend esiintyvät toistensa vastineina ranskan- ja saksankielisissä maissa.

ylimpänä:

Karhureliefi kuuluu kansallisromanttiseen kuvastoon (Etu-Töölö, myöhäisjugendia).

yllä oikealla:

As Oy Torilinna Kasarmitorilta

piirrokset yllä ja kuva oikealla:

As Oy Olofsborg

kaupunkirakenne:
Etu-Töölön asemakaava edustaa jugendia, suurin osa rakennuksista kuitenkin myöhäisjugendia tai 1920-luvun klassismia.
vasemmalla:
Groteski hahmo kannattelee harteillaan erkkeriä, Agronomitalo Kasarmitorilla.
vasemmalla alla:
Villa Johanna Laivurinkadulla

Aikakaudta edustavia arkkitehteja:

Onni Törnqvist (myöh. Tarjanne),
Selim A. Lindqvist, Usko Nyström,
Lars Sonck, Wivi Lönn, Eliel Saarinen,
Herman Gesellius, Armas Lindgren,
Karl Lindahl, Valter Jung,
Sigurd Frosterus

Tyypillisiä rakennuskohteita:

Kaupunkien asuinkerrostalot,
liikerakennukset, vakuutusyhtiöiden,
pankkien ja yhdistysten toimitilat,
kirkot, museot, koulut

Aikakauden alueita ja rakennuksia Helsingissä:

Katajanokka
Huvilakatu
Kallion kirkko (*Lars Sonck, 1912*)
Helsingin rautatieasema (*Eliel Saarinen, 1909, 1914–1919*)
Kansallismuseo (*Gesellius, Lindgren, Saarinen, 1910*)
Kansallisteatteri
(*Onni Törnqvist, 1902*)
Vakuutusyhtiö Pohjolan talo
(*Aleksanterinkatu 44, Gesellius, Lindgren, Saarinen, 1901*)
Helsingin Puhelinyhdistyksen talo
(*Korkeavuorenkatu 35, Lars Sonck, 1905*)
Kustannusyhtiö Otavan talo
(*Uudenmaankatu 8–12, Valter Thomé ja Karl Lindahl, 1906*)
Polyteknikkojen yhdistyksen talo
(*Lönnrotinkatu 29, Valter Thomé ja Karl Lindahl 1903*)

ympäristö

Helsingissä on useita yhtenäisiä art nouveau -alueita. Katajanokan pääosin v. 1903–1906 välisenä aikana rakennettu kokonaisuus on näistä huomattavin esimerkki. Myös Eirassa on laaja yhtenäisten korttelien alue. Pienempiä rakennusryhmiä löytyy muun muassa Kulosaaresta ja Töölöstä. Ote kaupunkisuunnitteluun muuttui ratkaisevasti vuosisadan vaihteessa. Kaavoitustyöt olivat pitkään olleet insinöörien tehtäviä, mutta nyt alan valtasivat arkkitehdit. Alettiin puhua kaupunkirakennustaiteesta. Ympäristö ja paikka erityisine luonnonmuotoineen toimivat suunnittelun lähtökohtana. Tavoitteena oli luoda romanttisia ja maalauksellisia näkymiä, vaihtelevia katutiloja, joissa on aistittavissa viittauksia keskiaikaisiin kaupunkeihin. Uutena ilmiönä tulivat asemakaavakilpailut, joista ensimmäinen järjestettiin vuonna 1899 Etu-Töölön suunnittelemiseksi. Kaksivaiheisen kilpailun tuloksena päädyttiin kompromissiin, jossa kaava tilattiin Gustaf Nyströmiltä ja Lars Sonckilta. Kilpailun lennokkaimmat ajatukset karsiutuivat suunnitteluprosessissa, eikä keskiajan ihailusta ja pittoreskin kaupunkikuvan tavoittelusta jäänyt toteutuksessa muistuttamaan kuin vain muutama mutkitteleva kadunpätkä. Myös Eliel Saarisen suurisuuntainen Munkkiniemi-Haaga -suunnitelma (v. 1915) jäi lähes täysin toteutumatta.

talotyyppit

1800–1900-lukujen vaihteessa tonttien hinnat ja asuntojen vuokrat alkoivat nousta Helsingissä. Puute hyvätasoisista uusista asunnoista oli erityisen suurta keskiluokkaan kuuluvien virkamiesten keskuudessa. Voimien ja varojen yhdistäminen oli hyvä keino saavuttaa toivottu asumistaso. Yksityisten omistamien kiinteistöjen rinnalle alkoi nousta Olofsborgin kaltaisia osakeyhtiöiden rakennuttamia asuinkerrostaloja. Omistusasunnot alkoivat yleistyä. Kodikkuus, tarkoituksenmukaisuus ja terveellisyys ohjasivat suunnittelua. Rakennusrungoista tehtiin aikaisempaa kapeampia. Näin asuntoihin saatiin enemmän valoa ja väljyyden tuntua. Huoneiston sijasta suunniteltiin koti, edustavuuden sijasta ratkaisevaa oli viihtyisyys. Ero 1800-luvun tyypillisiin porvariskoteihin ei kuitenkaan ollut merkittävä. Keittiötä ei vielä sijoitettu ruokailutilan välittömään läheisyyteen, käytävät ja välittävät hallitilat erottivat yhä palvelijat herrasväestä. Paraatiportaana lisäksi rakennukset varustettiin tavallisesti myös vaatimattomammilla keittiöportaila, joiden kautta kuljetettiin muun muassa halot ja jätteet. Korkeat ullakot sopivat pyykin kuivaukseen.

Symmetrinen julkisivujäsentely oli pitkään ollut tärkein suunnittelua ohjaava peruseriaate. Nyt rakennusten suunnittelu lähti pohjakaavasta ja julkisivusommitelma seurasi sitä. Ikkunoiden tasaisesta ryhmittelystä julkisivussa luovuttiin. Parvekkeet ja erkkerit sijoitettiin vapaasti huonetilan kannalta parhaisiin paikkoihin. Rakennukset olivat muodoiltaan vaihtelevia, erilaiset ulkonemat ja sisäänvedot, poikkipäädyt, *frontonit*, tornit ja vesikaton muodot loivat kaupunkikuvaan vaihtelevuutta. Kunnallistekniikka kehittyi. Helsinkiin alettiin rakentaa sähkö- ja kaasulaitoksia. Monet paremmin varustellut rakennukset saivat vesijohdot, viemärit, kylpyhuoneet ja vesiklosetit sekä keskuslämmityksen. Hissit yleistyivät Helsingissä 1910-luvulla.

Ikkoka med Gas!

materiaalit

Useat julkiset rakennukset verhoiltiin kokonaan luonnonkivellä. Asuinkerrostalojen julkisivut olivat pääosin rapattuja. Sileän rappauksen lisäksi käytettiin erilaisia karkeita roso- tai *roiskerappauksia*. Rapattujen julkisivujen sokkelit olivat tavallisesti harmaata graniittia. Pehmeästä vuolukivestä taas veistettiin koristeistoja ja ornamentteja. Punatiiltä käytettiin jonkin verran julkisivuissa, mutta Suomessa valmistettuja tiiliä ei pidetty korkealaatuisina ja tuontitiili oli kallista, joten rappaamattomat julkisivut jäivät suhteellisen harvinaisiksi. Katoissa tiiliä käytettiin enemmän. Muita katemateriaaleja olivat kupari- ja sinkkilaatat sekä pelti ja toisinaan jopa liuskekivi. Maaseudulle rakennetuissa huviloissa käytettiin puuta, kansallisromantiikan tunnelmissa paanukattoisista pyöröhirsirakennuksista tuli suosittuja. Rautabetoniksi aluksi kutsuttu teräsbetoni alkoi yleistyä 1900-luvun alussa perustuksissa, välipohjissa ja kantavissa pilareissa. Rakennusten paloturvallisuus parani.

Sisätiloissa suosittiin maalaamatonta puuta ovissa, paneloinneissa ja listoissa. Porrashuoneita elävöitettiin koriste- ja lasimaalauksin sekä metallikoristein.

väritys

Rapattujen kivitalojen värit olivat vaaleita ja keveitä, usein sävyinä olivat valkoista lähenevät keltaiset, erilaiset ruskeat, roosa ja keveät vihreän vivahteet. Julkisivut olivat lähes yksivärisiä, mahdollisia koristeaiheita oli maalattu taitetulla valkoisella. Ikkunoiden puuosat olivat ruskeita, harmaita tai vihreitä.

detaljit

Asuinkerrostalojen koristelu oli vaatimatonta verrattuna edellisten vuosikymmenien kertaustyyliihin. Rapattuja julkisivuja jäsensivät toisinaan kaakelilaatat, yksinkertaiset listat tai *reliefit* sekä kivistä veistetyt koristeet. Art nouveauille tyypillisiä muotoja olivat sirot kaarevat linjat (nk. joutsenkaulaviiva) ja tyylitelty kasviaiheet. Joskus käytössä olivat kansallisromanttiset aiheet, suosituimpina karhu, orava, käpy ja havut.

Ikkuna- ja oviaukot olivat vaihtelevan kokoisia ja muotoisia, usein tasalakaisia, mutta yläosastaan hiukan kapenevia. Tavallinen ikkunajako perustui T-karmiin. Ikkunan alaosa oli jaettu kahtia ja yläosa välipuitteilla kuuteen, kahdeksaan tai useampaankin pienen ruutuun.

1910-luvulla rakennusten muotokieli alkoi pelkistyä ja koristeaiheet muuttua ilmeeltään klassisemmiksi ja symmetrisemmiksi. Muutokset ennakoivat siirtymää 1920-luvun klassismiin.

ylinnä: Mainos Arkkitehti-lehdestä vuodelta 1905. Kaasuliedet yleistyivät.

yllä: Lepakkoaihe Nylands Nation -talosta (Kasarmikatu 40)

alla: Vaatimaton ikkunaesimerkki As Oy Olofsborgista. Ikkunoiden korkeus kasvoi jugendin aikakaudella. Ikkunan yläosa jaettiin pieniin ruutuihin usein paljon koristeellisemmin kuin esimerkissä. Ikkunan yläosaan saattoi liittyä myös suippokaari kuten As Oy Olofsborgin porttikäytävän oviaukoissa.

4

1920-luvun klassismi – paluu pelkistykseen ja symmetriaan

aikakausi: 1920-luku

Valtiollisten olojen vakiinnuttaminen itsenäisyyden ensimmäisellä vuosikymmenellä, vuosikymmenen alun asuntopula kaupungeissa, 1919–1932 yleinen kieltolaki, työvään asuntokysymys.

esimerkkikohde

yllä: pihanäkymä Puu-Käpylästä
vasemmalla: julkisivupiirroksia Pohjolankatu 23, Puu-Käpylä

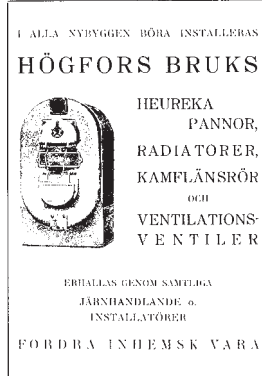
Puu-Käpylä

asemakaava: arkkitehdit Birger Brunila ja Otto-I. Meurman,
rakennussuunnittelu: arkkitehti Martti Välikangas, 1920–1925

Käpylän yhtenäinen puutaloalue on paitsi edustava esimerkki vivahteikkaasta 1920-luvun klassismista, myös ajalleen ominaisesta sosiaalisesta rakentamisesta. Asuntopulan korjaamiseksi oli jo vuonna 1917 perustettu puoliksi kunnallinen osakeyhtiö Helsingin kansanasunnot, jolle osuuskuntien Käpy ja Käpylä ohella kaupunki vuokrasi maata. Asemakaavan laativat Birger Brunila ja Otto-I. Meurman. Kaikki alueen asuntalot suunnitteli Martti Välikangas ja puutarhasuunnittelijana toimi Helsingin puutarhakonsulentti Elisabeth Koch. Alue rakennettiin vuosina 1920–1925. Rakentamisen kustannuksia piti kurissa ratkaisujen yksinkertaisuus. Alueelle pystytettiin tehdas, jossa tuotettiin *standardoituja* seinä rakenteita. Aluksi neljänperheentaloissa oli kaksi eri huoneistotyyppiä: huone ja keittiö tai kaksi huonetta ja keittiö. Suunnittelutyön edetessä asuntoja muunneltiin ja alueen valmistuttua asuntotyyppien variaatioita oli jo enemmän. Jokaisesta asunnosta oli järjestetty käynti suoraan pihalle ja asuntokohtaiselle puutarhapalstalle. Asuinrakennuksia täydentämään rakennettiin korttelikohtaiset piharakennukset, joissa olivat saunat ja pesutilat. Syntyi puutarhakaupunginosa, jonka mittakaava ja katutila muistuttavat vanhoista suomalaisista empireajan puukaupungeista. Alueella voi nähdä myös kaukaisempia viitteitä niin englantilaisiin puutarhakaupunkeihin kuin Italiaan.

Puu-Käpylän katutila vaihtelee Pohjolankadun suorasta ja leveähköstä puistokadusta maaston muotojen mukaan kevyesti kaartuvaan Pellervontiehen ja aina pieniin pihakatumaisiin kujiin. Rakennuksien pitkä sivu tai pääty on kadun suuntainen ja tavallisesti lähes kiinni katulinjassa. Katutilaa rajaavat myös korkeat puiset aidat. Rakennukset ovat ryhdikkäitä, harjakattoisia kappaleita, joko yksi- tai kaksikerroksisia. Niiden muoto ja mittakaava tuovat jossain määrin mieleen ns. pohjalaistalot. Useimpien rakennusten pystylaudoitettuja julkisivuja koristavat puusta veistetyt valkoisiksi maalatut koristeet.

Puu-Käpylän säilyminen oli pitkään vaakalaudalla. Vuonna 1960 järjestettiin asemakaavakilpailu, jolla pyrittiin saamaan alueelle tehokkaampaa rakentamista. Rakennusten purkamista perusteltiin muun muassa niiden hataruudella sekä vesi- ja viemäriverkoston kuluneisuudella. Kaupunki piti parempana koko alueen hävittämistä ja uudelleenrakentamista. Kilpailu johti kiivaaseen keskusteluun ja lopulta suojelupäätökseen vuonna 1971. Rakennuksia on kunnostettu 1970-luvun alkupuolelta lähtien.

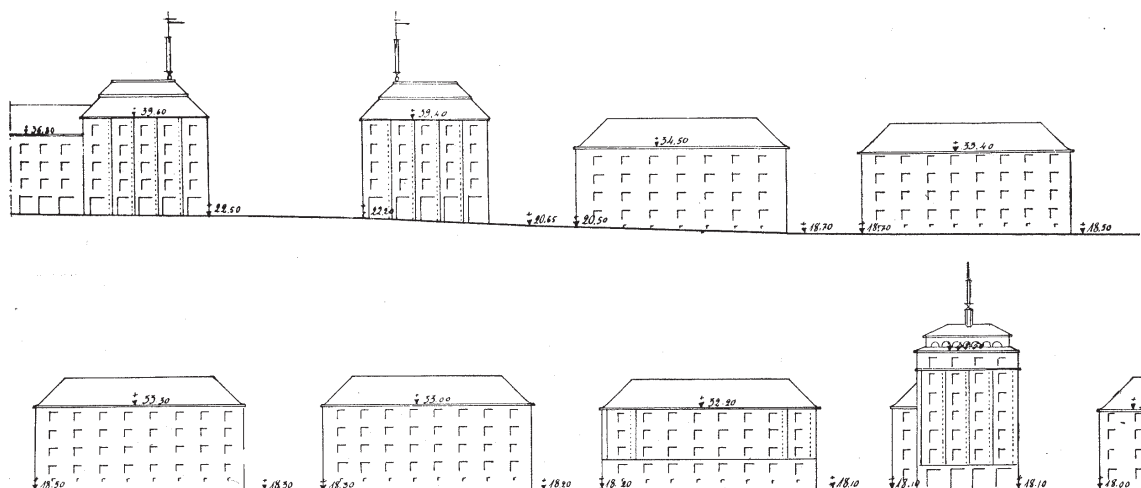

oikealla:
 Mäkelänkatu 37–43
 vasemmalla: Högforsin
 mainos Arkkitehti-
 lehdessä vuonna 1927

1920-luvun suomalaista rakennustaidetta kutsutaan tavallisesti 20-luvun klassismiksi tai pohjoismaiseksi klassismiksi. Itsenäistymisen jälkeisiä vuosia leimasi pyrkimys erottautua entisestä emämaasta Venäjästä ja korostaa pohjoismaista yhteenkuuluvuutta. Arkkitehtuurin tyyliunnnaksi tuli pelkistetty klassismi. Selkeäpiirteinen arkkitehtuuri muodosti vastakohdan jugendin runsaudelle, koristeellisuudelle ja *orgaanisuudelle*. Siirtymä tyylikaudesta toiseen ei kuitenkaan tapahtunut kerralla. 1910-luvun jälkipuoliskon myöhäisjugendia olivat jo leimanneet klassiset piirteet. Kehitys kulki kohti symmetriaa.

Taloudellinen tilanne oli vasta itsenäistyneessä Suomessa suhteellisen niukka. 1920-luvun alussa kaupungeissa kärsittiin maailmansodan jälkeisestä asuntopulasta. Asuntotuotanto kasvoi voimakkaasti vuosina 1925–28, mutta laantui jälleen vuoden 1930 lamaan. *Sosiaaliset rakennustehtävät* saivat korostetun aseman ja työväenasuntojen ja vuokratilojen suunnittelusta tuli arkkitehteille merkittävä työskä. Asuntosuunnittelusta ja asemakaavoituksesta tuli aikaisempaa järjestelmällisempää. Asuntotuotantoa tehostivat myös uudet standardisoimistavoitteet. Suunnittelulla pyrittiin tarkoituksenmukaisuuteen ja hyviin vakioratkaisuihin. Mallipiirustuksilla ja *julkisivukaavioilla* luotiin tehokkuutta, mutta myös tasapainoista ja yhtenäistä kaupunkikuvaa. Koristeaiheet pelkistyivät osin taloudellisen niukkuuden vuoksi, osin vallalla olleen arkkitehtuurin lähtökohdista ja ihanteista johtuen.

yllä: Julkisivukaaviot
 Vallilan Mäkelänkadulta
 alla:
 Etu-Töölöä Museokadulta

kaupunkirakenne:
Vallilan puutalo- ja
suurkorteileita
vasemmalla:
Näkymä Temppeliaukiolta
Sammonkadun suuntaan.
vasemmalla alla:
Puu-Käpylä

Aikakaudta edustavia arkkitehteja:

Martti Välikangas, Väinö Vähäkallio,
Erik Bryggman, Hilding Ekelund,
Ole Gripenberg

Tyypillisiä rakennuskohteita:

työväen asunnot, koulut,
suojeluskuntatalot

Aikakauden alueita ja rakennuksia Helsingissä:

Etu-Töölö
Vallila (Mäkelän- ja Sturenkadun
risteys)
Taidehalli (*Nervanderinkatu 3,*
Hilding Ekelund, Jarl Eklund, 1928)
Töölön kirkko (*Hilding Ekelund, 1930*)
Eduskuntatalo (*J. S. Sirén, 1931,*
Työväenopisto (Helsinginkatu 26,
Gunnar Taucher, 1927)
Yrjönkadun uimahalli (*Yrjönkatu 21 b,*
Väinö Vähäkallio, 1928)
As Oy Sammonkatu 1 Etu-Töölössä,
(*Borg, Sirén, Åberg, 1924*)

ympäristö

1920-luvun klassismissa yhtenäinen kaupunkikuva säilyi keskeisenä rakennustaiteen tavoitteena. Talot rajaavat katua ikäänkuin muodostaen sille seinät. Seinämäisyyttä korostavat usein rakennuksesta toiseen samalla korkeudella kulkeva räystäslinja, sokkeli ja ikkunat. 1920-luvun klassismin yleisilmettä hallitsivat säännönmukaisuus ja selkeys.

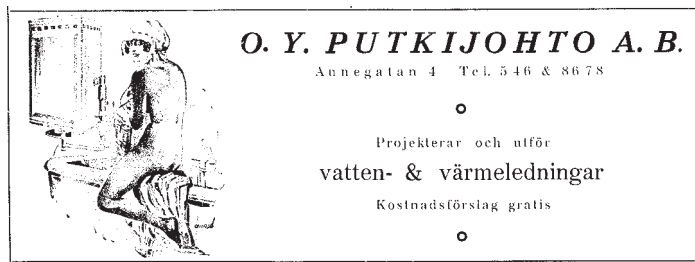
Yhtenäisyyttä säädeltiin myös kunnan taholta. Helsingin kaupunki pyrki vahvistamaan asemakaavojen yhteydessä kortteille julkisivukaaviot. Kaa- viot jäivät pois käytöstä 1930-luvun jälkipuolella. Taka-Töölössä sijaitseva ns. Gripenbergin kortteli (Mannerheimintie, Savilankatu, Urheilukatu, Sal- linkatu) on edustava esimerkki poikkeuksellisen yhtenäisestä korttelista. Arkkitehti Ole Gripenberg laati julkisivukaaviot ja suunnitteli myös kaikki korttelin rakennukset.

Yhtenä 1920-luvun kaupunkirakenteen tavoitteena oli luoda yhtenäisiä istu- tettuja korttelipihoja. Suurpihakortteleiden tunnetuimpiin toteutuksiin kuulu- vat arkkitehti Lars Sonckin suunnittelema nk. Sonckin kortteli Etu-Töölössä (Mechelininkatu, Eteläinen Hesperiankatu, Runeberginkatu, Museokatu) se- kä arkkitehti Armas Lindgrenin Vallilaan suunnittelema Kone- ja Sillan työ- väenasuntokortteli (Somerontie, Kangasalan- tie, Sammatintie, Anjalantie). Helsingin yhtenäisimmät 1920-luvun asuinkerrostaloalueet sijaitsevat Etu- Töölössä Temppeliaukion kirkon ja Sammonpuistikon ympäristössä sekä Vallilassa Mäkelänkadun ja Sturenkadun risteuksen tuntumassa. Etu-Töölön rakennusten hallitseva materiaali on punatiili, kun taas Vallilan talot on pää- osin rapattu vaaleiksi.

talotyytit

Klassistinen rakennus on selkeä ja yksinkertainen. Suunnittelu ei lähtenyt asuntojen sisäisistä tarpeista, yksilöllisistä kodeista erkkereineen ja erikokoi- sine ikkunoineen, vaan yhtenäisestä kaupunkikuvasta ja julkisivulinjoista. Yksittäiset rakennukset ja asuinkerrostalot muodostavat yhtenäisiä suurkorte- teleita. Rakennus on tavallisesti pohjaltaan suorakaiteen muotoinen ja harja- kattoinen. Seiniä ei ole rikottu ulokkeilla tai sisäänvedoilla. Räystäiden linja on yhtenäinen. Usein jopa savupiiput on piilotettu pihan puolelle. Julkisivu- ja hallitsee kurinalainen symmetria ja toistuvuus. Julkisivu ei paljasta, minkä kokoisia asunnot ovat, eikä ikkunasta voi päätellä, mihin huoneeseen se avautuu. Yleisilme on kevyt, ikkunat ovat lähellä julkisivupintaa, jolloin ul- koseinän paksuus ja raskaus ei korostu.

Asuntojen kokoerot tasaantuivat 1920-luvulla aiempaan verrattuna. Silti esi- merkiksi Etu-Töölössä asunnot olivat huomattavasti isompia kuin Vallilan työväestön yhden huoneen ja keittiön asunnot. Kerrostalojen erillisistä keit- tiönportaista luovuttiin, mutta toisinaan rakennus saatettiin varustaa ajan uu- tuudella, keskuskeittiöllä ruokahisseineen. Rakennusrunko kapeni, sillä pie- nistäkin asunnoista pyrittiin tekemään valoisia ja *läpituuletettavia*.

materiaalit

1920-luvulla rakennusmateriaalien valikoima lisääntyi, kun tiiltä korvaamaan etsittiin edullisempia vaihtoehtoja. Betonia alettiin yleisesti käyttää välipohjien kantavana rakenteena. Julkisivuissa yleisimmät käsittelyt olivat rappaus tai *puhtaaksimuurattu punatiili*. Rapatut julkisivut olivat tavallisesti sileitä, mutta toisinaan pinnoista tehtiin elävämpiä käyttämällä hierrettyjä rappauksia sekä tekemällä kauhalla aaltomaisia painanteita. Puuta käytettiin julkisivuissa lähinnä pystylaudoituksena. Yleisin kattomateriaali oli mustaksi maalattu pelti. Ensimmäiset sileät vaneriovet tulivat markkinoille. Koristelistoja käytettiin varsin maltillisesti. Listat olivat kapeita ja niiden *profilointi* oli matalaa.

väritys

Rapattujen julkisivujen yleisimpiä värejä olivat lämpimät keltaiset ja punaiset, vaaleat harmaat ja siniset. Värit olivat murrettuja. Tavallisimmin käytettiin kuultavaa kalkkimaalia. Koristeet ja ikkunapuitteet olivat yleensä valkoiset. Puurakennuksissa suosittiin puna- ja keltamultaa.

Sisätiloissa yleisilme oli vaalea. Seinät verhoiltiin usein pienikuvoisella tapetilla. Sisustuksen muuntelu kävi helposti, koska huonekalut olivat keveitä.

detaljit

Koristeaiheita käytettiin säästeliäästi. Tavallisesti ne keskitettiin sisäänkäynnin yhteyteen tai kehystämään ikkunoita. Tyypillisinä koristeaiheina käytettiin klassisia elementtejä: pylväitä, *pilastereita*, koristelistoja, *medaljonkeja*, *frontoneita* ja *reliefejä*. Koristeet tehtiin rappamalla tai puusta veistämällä.

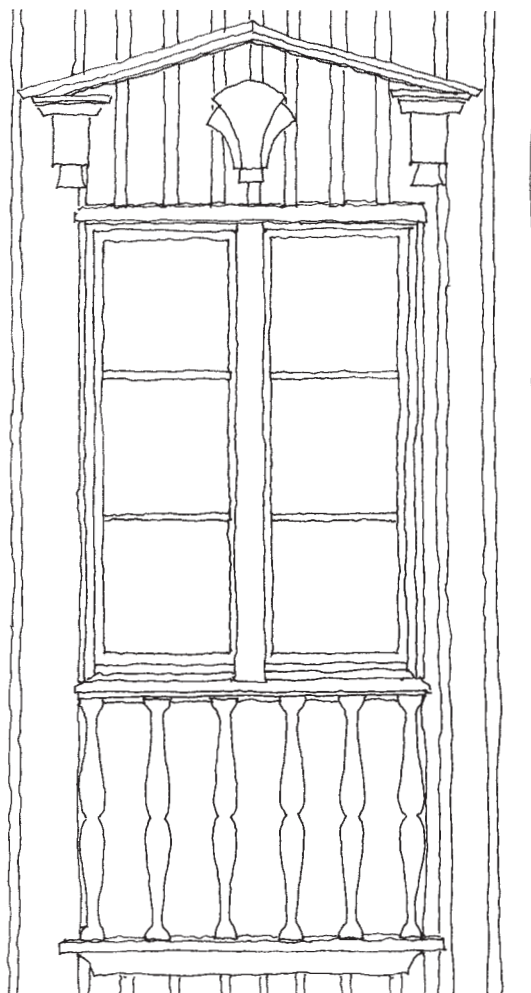
Pitkään käytössä ollut *T-karmillinen ikkuna* väistyi. Venäläisenä pidetyn mallin sijasta alettiin jälleen suosia perinteistä, tasakokoisista ruuduista sommiteltua ikkunatyyppeä.

Niukka taloudellinen tilanne suosi omalta osaltaan pieniruutuisia ikkunoita. Hinnan määräsi tuohon aikaan vielä lasiruudun koko, ei käsityötä vaativat puitteet. Tavallisesti ikkunat olivat 4–6-ruutuisia, kaupungeissa 8-ruutuisiakin. Ullakkojen ikkunat saattoivat toisinaan olla pieniä puolikaarenmuotoisia lunetti-ikkunoita.

Usein ovea korostettiin katoksella tai sitä kehysti kahden kerroksen korkuinen pylväs- tai pilasteriaihe. Myös rakennuksen kulmia korostettiin. Kattojen koristeena esiintyi toisinaan *spiroja*.

ylinnä: Taidehalli
ylinnä vasemmalla: Kunnallistekniikkaa mainostettiin rakennusalan lehdissä, Arkkitehti-lehti vuonna 1927.
yllä: Korostettu sisäänkäynti Mäkeläkadulla
alla: ikkuna Puu-Käpylästä

5

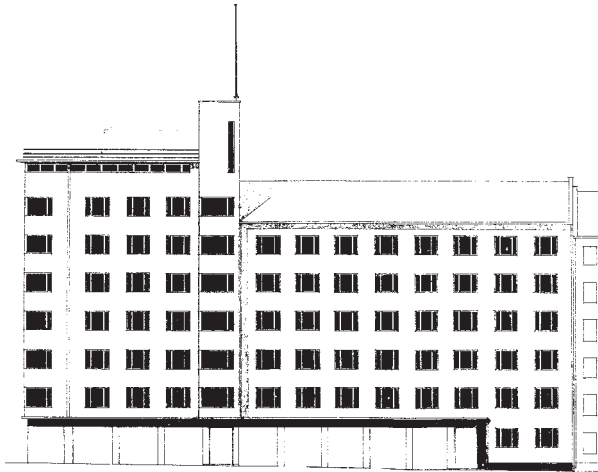
Funktionalismi

– kansainvälinen tyyli ja töölöläinen sovellus

aikakausi: 1930-luku

Uusi moderni elämäntapa elokuvineen ja mainoksineen tavoitti erityisesti kaupunkilaiset. 1920–30-luvun vaihdetta hiljensi lama, mutta rakennustoiminta elpyi nopeasti ja jatkui vilkkaana aina talvisotaan asti (1939–40).

esimerkkikohde

Asunto-Osakeyhtiö Kulmalinna

Topeliuksenkatu 1–Tykistönkatu 13–
Runeberginkatu 46, Taka-Töölö
arkkitehti Jalmari Peltonen, 1937

Asunto-osakeyhtiö Kulmalinna muodostaa visuaalisesti komean päätteen Runeberginkadulle ennen sen kaartumista koilliseen. Keulamaisena kohti risteystä työntyvä julkisivu johdattaa ajatukset valtamerilaivaan. Vaikutelmaa tukevat kattokerroksen komentosiltoja muistuttavat korotukset kaiteineen ja lipputankoineen. Funktionalismille oli ominaista liikkeen ja virtaviivaisuuden korostaminen. Teemoja ammennettiin autojen, lentokoneiden ja laivojen maailmasta.

Kulmalinnan yleisilme eroaa kansainvälisestä valkoisesta *funktionalismista* (*funkiksesta*), jota muun muassa Alvar Aallon ja Erik Bryggmanin 1920–30-luvun taitteen työt edustavat. “Töölöläisfunkis” muodostaa oman sivujuonensa suomalaisen funktionalismin perinteeseen. Omaperäinen arkkitehtuuri syntyi uuden rakennussuunnittelun ja vanhan *umpikortteliasemakaavan* törmäyksestä. Rakentamisvaihe oli nopea, eikä vanhaa funktionalismiin huonosti sopivaa asemakaavaa ollut aikaa käydä muuttamaan. *Kansainväliseen tyyliin* kuuluvat lennokkaat ulokkeet, tasakatot ja *nauhaikkunat* jäivät toteutumatta myös vielä yleisesti käytetyn *täystiilirungon* asettamien rajoitusten vuoksi. Betonirakenteet alkoivat vasta vähitellen yleistyä kantavina pystyrakenteina.

Kulmalinnan talossa on kolme porrasta. Pienimmät kahden huoneen ja keittokomeron asunnot avautuvat kadulle. Loput asunnoista ulottuvat läpi talon ja ovat isoja, joissakin on jopa 6–7 huonetta ja keittiö. Isoimmissa asunnoissa on vielä perinteiseen tapaan keittiön vieressä palvelijahuone ja hallitiloissa tulisijat.

Rakennuksen sokkelikerros on graniittia ja julkisivut rapatut. Ikkunat ovat aikakaudelleen tyyppillisesti kaksitai kolmiosaiset. *Kulmaikkunat*, *erkkerit* ja kukkalaatikot elävöittävät pelkistettyä julkisivua. Julkisivun ja pohjapiirroksen välillä vallitsee kiinnostava ristiriita. Eteläjulkisivu on kaupunkikuvallisista syistä symmetrinen, mutta asunnot sen takana eivät. Funktionalismin pyrkimys rehellisyyteen on tulkittu väljästi ja epäsymmetrisen tontin lähtökohdat huomioiden.

Kulmalinnan arkkitehti Jalmari Peltonen oli erittäin tuottelias ja suunnitteli Helsinkiin yhteensä 40 asuinkerrostaloa, valtaosan näistä Taka-Töölöön. Kulmalinnan valmistumisvuosi 1937 oli Taka-Töölön rakentamisessa ehdoton huippu. Rakennuksia valmistui tuolloin yli kolminkertaisesti verrattuna esimerkiksi vuoteen 1935 ja peräti kymmenkertaisesti verrattuna vuosikymmenen alun lamavuosiin.

Taka-Töölön eteläosien kortteleista jäivät usein viimeisinä rakennettaviksi vaikeimmat kulmatontit. Funktionalismin vaatimukset kapeasta rakennusrungosta ja valoisista *läpituulettavista asunnoista* jäivät näissä vain haaveiksi ja antoivat aihetta arvosteluun. Töölöläistalojen *runkosyvyys* vaihtelee 13 ja 19 metrin välillä, mikä on huomattavasti enemmän kuin uusissa *lamellitaloissa*. Syvä runko johti ikkunattoman hallitilan muodostumiseen asunnon keskelle.

Birger Brunila kirjoitti Uudessa Suomessa vuonna 1928:

“Runsaasti valoa ja ilmaa on päämäärä, johon on pyrittävä.”

“Pohjois-Töölössä ja muualla laitakaupungin osissa koetetaan supistaa kerroslukua ja saada riittävästi valoa ja ilmaa asukkaille ja sitä periaatetta tullaan yleensä tästedes noudattamaan uusissa kaupunginosissa.”

1920-luvun klassistinen arkkitehtuuri pelkistyi vuosikymmenen loppua kohden. Koristaihteita karsittiin ja suunnitelmista tuli entistä yksinkertaisempia ja asiallisempia. Kehitys ennakoi modernia funktionalistista arkkitehtuuria, joka löi itsensä Suomessa läpi nopeasti. *Modernismi* korosti nykyhetkeä, omasta ajasta nousevaa suunnittelua vailla viittauksia historiallisiin rakennustyyliihin. Nuoret suunnittelijat omaksuivat funktionalismin kilpailuehdotuksiinsa jo 1920-luvun viimeisinä vuosina. Alvar Aallon ehdotus voitti Paimion parantolan arkkitehtuurikilpailun vuonna 1929. Samana vuonna valmistui niin ikään Aallon suunnittelema Turun Sanomien toimitalo. Hohtavan vaaleina ja virtaviivaisen linjakkaina rakennukset henkivät uutta aikaa. Rakennustekniikan kehitys mahdollisti suuret lasipinnat, nauhaikkunat, avoimet terassit ja rohkeasti ulkonevat parvekkeet. Julkisivujäsentely muistutti *abstraktin kuvataiteen* epäsymmetristä sommittelua.

Funktionalistisia rakennuksia alkoi ilmestyä katukuvaan laajemmin vasta 1930-luvun jälkipuolella. Syynä viiveeseen oli 1930-luvun alkua koetellut syvä lama. Vuosikymmenen puolivälissä asuntotuotanto jälleen vilkastui ja myönteinen kehitys jatkui aina talvisotaan saakka. Monet 1930-luvun rakennustekniikan uudistuksista otettiin laajemmin käyttöön vasta sotaa seuranneen pula-ajan jälkeen.

Asunto ja sen toiminnot tulivat arkkitehtuurin sisäiseksi lähtökohdaksi klassismin yhtenäisen kaupunkikuvan sijaan. Funktionalistien tunnus oli Louis Sullivanin lause “Form follows function” (vaapaasti suomentaen: “Muoto seuraa tarkoitusta”).

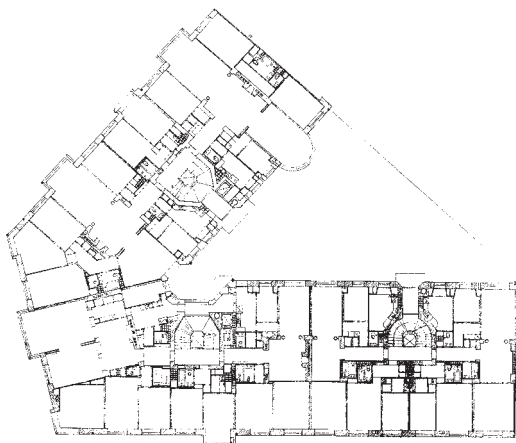
Aikakautta leimasivat kiihkeä kehitys ja uusi moderni elämäntapa. Puhelin ja radio yleistyivät, elokuvat ja matkailu avarsivat näköaloja. Suurkaupunkien tunnelma, vilkas liikenne ja sykkivät valomai-nokset kiehtoivat. Sen sijaan kaupunkien liiallista tiivyyttä ja tunkkaisuutta käytiin vastustamaan iskusanoina hygieenisuus ja terveellisyys. Voimisteluun ja ruumiillisesta kunnosta huolehtimiseen kannustettiin rakentamalla urheilulaitoksia ja uimaloita.

yllinä oikealla: Lasipalatsin aukio
yllä: Uimastadion edustaa 30-luvun lopun funktionalismia. Se valmistui kuitenkin vasta olympiavuodeksi 1952.

oikealla:

Mannerheimintietä Lasipalatsin valmistumisen aikoihin, kuva Eero Salonen
alla: As Oy Kulmalinnan pohjapiirros

kaupunkirakenne:

Olympiakylä

vasemmalla:

Puolustusvoimien palveluksessa työskenteli myös monta naisarkkitehtia. Autokomppanian kasarmin Töölössä suunnitteli arkkitehti Martta Martikainen-Ypyä.

vasemmalla alla:

Töölöläisfunkista Töölönkadulla

Aikakaudta edustavia arkkitehteja:

Alvar Aalto, Erik Bryggman, P. E. Blomstedt, Hilding Ekelund, Martti Välikangas, Väinö Vähäkallio, Erkki Huttunen

Tyypillisiä rakennuskohteita:

sairaalat, kaupan keskusliikkeiden myymälät ja keskusvarastot, puolustusvoimain rakennukset, urheilulaitokset, elokuvateatterit, teollisuuslaitokset ja niiden työntekijöiden asuinalueet

Aikakauden alueita ja rakennuksia Helsingissä:

Olympiakylä, Käpylä

Taka-Töölö, esim. Rajasaarentien ympäristö

Villa Aalto (*Riihitie 20, Aino ja Alvar Aalto, 1936*)

Lasipalatsi (*Niilo Kokko, Viljo Revell, Heimo Riihimäki, 1936*)

Olympiastadion (*Yrjö Lindegren ja Toivo Jäntti, 1938*)

SOK:n tuotantolaitokset (*Sturenkatu 17, Erkki Huttunen, 1934–38*)

Autokomppanian kasarmi (*Kaartin pataljoona, Mechelininkatu 32, Martta Martikainen-Ypyä, 1935*)

Keskussotilassairaala (*Tilkka, Mannerheimintie 164, Olavi Sortta, 1936*)

Malmin lentoasema (*Dag Englund ja Vera Rosendahl, 1938*)

Töölön Helmi (*As Oy Pohjoinen*

Hesperiankatu 21, Kaarlo Borg, 1932)

ympäristö

1930-luvulla esitettiin kritiikkiä *umpikortteleita* muodostavaa asemakaavaa kohtaan. Euroopassa vannottiin jo funktionalistisen aluesuunnittelun nimeen. Funktionalismin kaupunkisuunnittelun ideat pohjautuivat *puutarha-kaupunkiaatteelle*. Asuntojen runkosyvyys putosi uusissa asemakaavoissa 10–11 metriin. Rakennukset ryhmiteltiin väljästi yhdensuuntaisiksi ryhmiksi ja niiden korkeus sekä etäisyys toisiinsa säädeltiin niin, että *valokulma* oli vähintään 45 astetta. Lamellitalojen väljällä sijoittelulla saatiin aikaan ihanteelliset olosuhteet; auringonvaloa ja raikasta ilmaa, joita tarvittiin myös kansantaudin, tuberkuloosin, voittamiseen. Kerrosluku pyrittiin pitämään kohtuullisen pienenä. Avoin korttelirakenne johti selkeän rakennusten rajaa-
man katutilan häviämiseen.

Asuinkerrostalojen rakentaminen ei Suomessa ollut pääasiassa kunnallista vaan yksityistä liiketoimintaa. Tästä syystä ei laajempia yhtenäisiä funktionalistisia alueita rakennettu muutamaa poikkeusta lukuun ottamatta. Rakentaminen oli noususuhdanteessa vilkasta, mutta kaavoitus tapahtui vielä vanhojen esikuvien mukaisesti. Ympäristökokonaisuuksista ei tullut leimallisesti funktionalistisia.

Hilding Ekelundin ja Martti Välikankaan 1930-luvun lopulla Käpylään suunnittelema Olympiakylä on myöhäisestä rakentamisajankohdastaan huolimatta puhtaimpia esimerkkejä funktionalistisen kaupunkisuunnittelun toteutuksista. Suomalaisen ”*siedlungin*” yhtenäinen asemakaava ja osuustoinnallisen pohjan mukaan rakennettu kokonaisuus on hienovaraisesti sovitettu vaihtelevaan maastoon.

talotyyppit

Funktionalistiset rakennukset olivat pelkistetyimmillään tasakattoisia valkoisia kuutioita, *abstrakteja* ja perinteisistä rakennusmuodoista poikkeavia. Moderni ajattelu heijastui vapaampana tilaratkaisuna pohjapiirroksissa. Aikaisemmin kantavat seinät rajoittivat huomattavasti tilojen suunnittelua, mutta 1930-luvulla yleistynyt *sekarunko* ja erityisesti *betonipilarirunko* tarjosivat suunnittelulle vapaammat lähtökohdat. Myös julkisivun aukotukset voitiin sommitella vapaasti, kun kantava rakenne oli erotettu julkisivusta. Asuntojen tilaratkaisut heijastivat lisääntyvää tasa-arvoa. Sääty-yhteiskuntaan perustuva herrasväen ja palvelusväen erottelu hävisi, ja erilliset oleskelutilat, salit, kirjastot, hallit ja tarjoiluväliköt pyrittiin kokoamaan yhtenäiseksi olohuoneeksi. Palvelijoista luopuminen ja naisten yleistynyt työskentely kotien ulkopuolella edellyttivät asuntojen varustetason parantamista. Kaasu- ja myöhemmin sähköliedet, jääkaapit ja käytännölliset keittiökaapit pesupöytineen lisäsivät asumismukavuutta. Usein taloihin rakennettiin rikkakuilu, joka johti kellariin sijoitettuun jätehuoneeseen. Myös pesutuvat helpottivat arkielämää kerrostaloissa. Hygieniää tavoiteltiin suunnittelemalla asunto läpituuletettavaksi, pinnat valoa heijastaviksi ja helposti puhdistettaviksi. Usein asunnot varustettiin parvekkeilla ja toisinaan katoille rakennettiin terasseja.

materiaalit

Kahden kiven vahvuisen täystiiliseinän sijasta yleisimmäksi kerrostalon ulkoseinärakenteeksi vakiintui puolentoista kiven tiilimuuri. Seinissä käytettiin monireikäistä tiiltä, joka oli täystiiltä paremmin lämpöä eristävä. Uutena runkotyypinä yleistyi ns. sekarunko, jossa keskirungon alueella käytettiin kantavien seinien sijasta teräsbetonipilareita. Välipohjat tehtiin tavallisesti *alalaattapalkistona*. Julkisivut rapattiin.

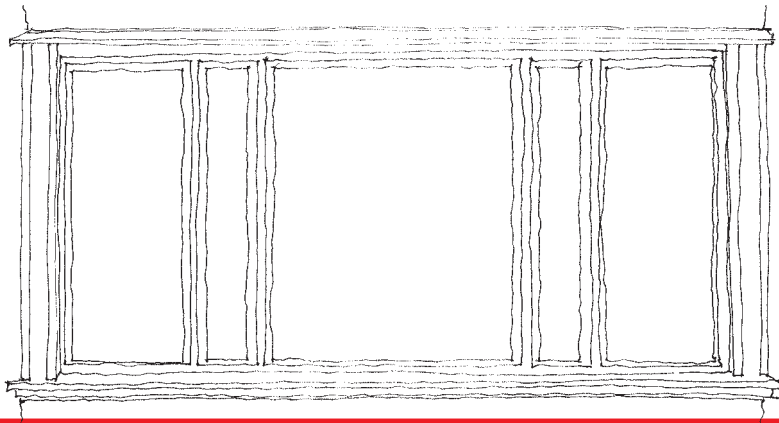
väritys

Valkoinen oli vallitseva julkisivujen väri, jota käytettiin niin puhtaana kuin keltaisella ja harmaalla taitettuna. Myös vaalea roosa, keltainen ja vihreä olivat käytössä. Rappaukseen saatettiin lisätä kiiltävää lasimurskaa. Töölöläisfunkikselle ominaiset sävyt olivat aavistuksen tummempia. Väreinä esiintyivät usein harmaan eri sävyt, ruskeat, vaaleankeltaiset ja vihreät. Yleisimmin voimakkaita värejä ja kiiltäviä pintoja käytettiin porrashuoneissa, mutta myös muita sisätilojen yksityiskohtia saatettiin korostaa tehosteväreillä. Teräsulko-ovet maalattiin usein tummilla sävyillä, esim. sinisellä.

detaljit

Funktionalismin johtoaajatuksiin kuului rehellisyys. Kantavia rakenteita ei piilotettu. Klassismille ominaiset ”päälleliimatut” koristeaiheet ja listat karisivat pois. Pinnat olivat selkeitä, tasaisia ja yhtenäisiä. Aikakauden uutuus oli epäsymmetria myös ikkunoissa, joiden toiseen sivuun tehtiin erillinen kapea tuuletusikkuna. Ikkunat olivat isoruutuisia, kaksi- tai kolmijakoisia. Olohuoneen ikkuna oli tavallisesti muita isompi. Matalilla nauhaikkunoilla korostettiin horisontaalisuutta.

Töölöläisfunkikselle antoivat omaperäisen leimansa leveät kattolistat, suorakaiteen muotoiset erkkerit, rappauslistoin kehystetyt ikkunat ja kirkkaat tehostevärit. Kulmatalojen nurkkia saatettiin pyöristää. Huoneiden sijoitus näkyi julkisivuissa siten, että olohuoneen ikkuna oli usein isompi ja suorakaiteen muotoisena erkkerinä ulkoneva. Funkikselle tunnusomaisia kulmaikkunoita rakennettiin tekniikan sallimalla tavalla. Asuntojen oleskeluparvekkeet tehtiin ulokkeina, kaiteet olivat sileiksi rapattuja, puurimoitettuja tai putkirakenteisia ja usein päistä kaarevia. Ulko-ovien ja näyteikkunoiden detaljointiin kiinnitettiin erityistä huomiota. Suuret lasipinnat ja kromatut, näyttävät vetimet olivat funkikselle tyypillisiä.

ylinnä: Pienet parvekkeet rytmittävät Humalistonkadun pelkistettyjä julkisivuja.

yllä: Kiiltäväksi hiottua tummaa kiveä, lasia ja terästä näyttävässä sisäänkäynnissä Messeniuksenkadulla.

alla: Kaupan keskusliikkeen rakennuttivat 1930-luvulla ahkerasti. SOK:n arkkitehti Erkki Huttunen suunnitteli Sturenkadulle virtaviivaisilla nauhaikkunoilla varustetun laajennuksen (kuvassa oikealla).

alla vasemmalla: Töölöläisfunkis sai kulmaikkunoiden sijaan tunnusomaiseksi ikkunamalliksi suorakaiteen muotoisen erkkerin.

Talvisota 1939–40, jatkosota 1941–44, pula-aika, jälleenrakentaminen, sotakorvauksien luoma teollisuus, kaupungistuminen ja elinkeinorakenteen muutos alkaa.

Kiinteistö Oy Käärmetalo

Mäkelänkatu 86, Käpylä
arkkitehti Yrjö Lindegren, 1951

Kuvaavasti Käärmetaloksi nimetty, 300 metriä pitkä ja kiemurteleva kolmen asuintalon ryhmä on hyvä esimerkki sodanjälkeisestä arkkitehtuurista, joka yhdistää *funktionalismin*, *romantiikan* ja *rationalismin*. Asuinkerrostalot sijoittuvat pitkälle ja kapealle tontille herkästi säilyttäen pihan luonnonympäristöä. Luonnonkivimuuri rajaa tontin Mäkelänkatuun. Sisätiloissa asuinhuoneet ovat suorakulmaisia, portaatt, keittiöt ja kylpyhuoneet sijoittuvat vinoihin nivelosiin. Rakennuksen mutkittelulla on saatu avattua asuntojen näköaloja parempiin ilmansuuntiin ja piha-alueille on muodostettu suojaisempia osia. Julkisivua rytmittävät kantavien runkorakenteiden muodostamat pystyjaot, jotka tuovat esiin rakennuksessa piilevän rationalismin.

Rapattu julkisivu on tyypillisen nöyrä 50-luvun esimerkki, mutta poikkeuksen tekee rakennuksen tasakatto, joka muistuttaa funktionalismista. Alunperin Käärmetalossa oli 190 kaupungin vuokra-asuntoa. Se oli ensimmäisten *ARAVA-lainoitettujen* helsinkiläisten kerrostalojen joukossa.

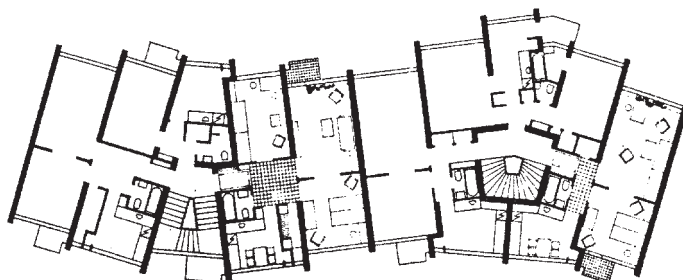

ylinnä: Käärmetalon portaikossa on nähtävissä funktionalistisia piirteitä mm. metallikaiteiden koristeaiheessa.

yllä: Pihatila muodostuu kiemurtelevan rakennusmassan ansiosta suojaisaksi.

oikealla: Pohjapiirros kahdesta Käärmetalon asuinportaasta. Vinot tilat muodostuvat porrashuoneisiin, keittiöihin ja aputiloihin, varsinaiset asuinhuoneet ovat suorakulmaisia.

alla: Käärmetalossa on 50-luvun rakennukselle poikkeuksellinen tasakatto. Kantavien seinien pystyjaot rytmittävät julkisivuja.

"Rakennusalan kysymykset ovat maan kansallisen kulttuuri- ja talouselämän peruskysymyksiä, jotka suoranaisesti ja välillisesti sivuavat jokaisen kansalaisen elämää...kaikki umpimähkäinen, suunnittelematon vain hetkellisen tarpeen tyydyttämiseksi suoritettu rakennustyö merkitsee meillä kansantaloudellista tuhlausta, johon meillä ei ole varaa."

- Jälleenrakennustoimiston julkaisusta Rakennustaide ja standardisointi, kirjoittanut Mika Waltari

Kansainvälisen *modernistisen* arkkitehtuurin ihailu vaimeni Suomessa sotien jälkeen. Rakentamista sääteli materiaalipula ja suomalaisen rakennusalan käsityövaltaisuus. Suunnittelulla pyrittiin luomaan lämpöä ja kodikkuutta ympäristöön. 1940- ja 50-lukujen arkkitehtuuria leimasivat funktionalismin ohella romanttiset ainekset: luonnonmateriaalien kekseliäs käyttö, asuntojen luonnonläheisyys, ihmisläheinen mittakaava - ja samalla myös yleinen vaatimattomuus, tarkoituksenmukaisuus ja käytännöllisyys. Vaatimuksia suunnittelulle asetti myös pula rakennusmateriaaleista ja jälleenrakentamisen kiireinen aikataulu. Aikakautta voidaan silti pitää suorana jatkumona ja kypsymiskautena 1930-luvulta alkaneelle funktionalismille ja samalla myös *esiteollisen rationalismin* alkuna.

Jälleenrakentaminen ja väestön uudelleenasetuttaminen edellytti nopeaa uutta asuntotuotantoa. Rakentamista alettiin entistä enemmän ohjeistaa ja standardisoida. 1940- ja 50-luvuilla laajalti käyttöön omaksutulla ns. rintamamiestalon tunnetulla tyyppiomakotitalolla oli hyvin tärkeä rooli jälleenrakennuksessa. Näitä nopeasti ja edullisesti rakennettavia koteja nousi paitsi maaseudulle, myös kokonaisuksi uusiksi kaupunginosiksi. Asuinolojen parantamista edistettiin valtion halvoilla lainoilla ja verohelpotuksilla. 1940-luvun lopulla kehitettiin ARAVA-järjestelmä rakentamisen painopisteen siirtyessä maaseudulta kaupunkiin. Helsingissä tehtyjen alueliitosten myötä siirryttiin ensimmäistä kertaa aluerakentamiseen. Syntyivät ensimmäiset *nukkumalähiöt*. Rakennusurakointiliikkeet yleistyivät.

Aikakauden arkkitehtonisesti merkittävin aluekokonaisuus Helsingin seudulla on Tapiolan *puutarhakaupunki*, jonne monet eturivin arkkitehdit suunnittelivat vaihtelevista rakennustyypeistä muodostuvan puistomaisen kaupunginosan.

Sodasta oli selvitty ja 1950-luvulla elettiin suomalaisen arkkitehtuurin ja muotoilun voimakasta nousua. Ajanjaksoa voidaan pitää yhtenä parhaista suomalaisessa rakennustaiteessa. Modernismi oli palannut, mutta selvästi sota-ajan läpikäyneenä. Romanttiset ja rationalistiset tavoitteet lomittuivat toisiinsa. Rationalismin ja uuden aikakauden merkkipaaluna pidetään Palacen taloa Etelärannassa. Alvar Aallon nk. humanistinen arkkitehtuuri nousi 1950-luvun aikana kukoistukseen ja kansainväliseen maineeseen.

Helmi pääkaupungin keskustassa!

SOKOS-TALO

jonka on suunnitellut arkkitehti Huttunen, on tilavuudeltaan 140.000 m³, mikä vastaa kymmentä tavallista kaupunkitaloa.

Tästä suomalaisissa oloissa jättäjäisrakennuksesta löydätte miltei kaiken haluamanne. Siinä on hotelli-ravintola Vaakuna, HOK:n suurravintola, amerikkalaistyylinen Pikapala-ravintola, 2-kerroksinen 'tavaratalo', konditoria, siirtomaatavara, jalkine, konttorikone-ym myymälöitä.

Sokos-talo on SOK:n rakennustoiminnan kaunis symboli Helsingin keskustassa.

SOK

Suomen Osuuskauppojen Keskuskunta r.l.

ylhäällä ja alla: Kodikasta 50-luvun kerros- ja rivitalorakentamista Herttoniemessä. Luonteenomaista asuintaloille on luonnonläheinen värimaailma ja luonnonkiven tai tiilen käyttö yksityiskohdissa.

vasemmalla:

Sokoksen tavaratalon mainos 50-luvulta. Rakennus edustaa funktionalistista arkkitehtuuria. Se on suunniteltu 1930-luvun lopulla, mutta valmistuminen lykkääntyi olympiavuoteen 1952.

kaupunkirakenne:
Länsi-Herttoniemen (ns. Vanhan Herttoniemen) kaavassa on sekä pientalo- että kerrostaloalueita ja niiden välimaastoon sijoitettuja rivitaloketjuja.

Aikakaudta edustavia arkkitehteja:

Aarne Ervi, Kaj Englund, Erik Bryggman, Yrjö Lindegren, Toivo Jäntti, Aulis Blomstedt, Aino ja Alvar Aalto, Viljo Revell, Hilding Ekelund, Kaija ja Heikki Siren, Martta Martikainen-Pypä ja Ragnar Ypyä, Elsi Borg

Tyypillisiä rakennuskohteita:

Rintamamiestalo, ensimmäiset asumalähiöt kerros- ja rivitaloineen, lukuisat koulurakennukset

Aikakauden alueita ja rakennuksia Helsingissä:

Maunula (nk. *Puu-Maunula*),
Helsingin suurimpia heti sodan jälkeisiä hankkeita
Pirkkola (nk. *Ruotsalaiskylä 1940*,
jonne pystytettiin lähes 160 lahoitustaloa Ruotsista.
Aluerakentamiskohteet Etelä-Haaga,
Länsi-Herttoniemi, Ruskeasu
Lastenlinnan sairaala
(*Lastenlinnantie 2, Elsi Borg, Otto Flodin, Olavi Sortta, 1948*)
Kauppakorkeakoulu (*Runeberginkatu 14–16, Hugo Harmia ja Woldemar Baeckman, 1950*)
KELA:n pääkonttori (*Nordenskiöldinkatu 12, Alvar Aalto, 1956*)
Teollisuuskeskus eli Palacen talo
(*Eteläranta 10, Viljo Revell, Keijo Petäjä, 1952*)
Porthania
(*Yliopistonkatu 3, Aarne Ervi, 1957*)
Kulttuuritalo
(*Sturenkatu 4, Alvar Aalto, 1958*)

ympäristö

1940-luku oli kaavoituksessa teorioiden kypsyminen ja kehittämisen aikaa. Kaupunkien hajakeskitys, *satelliittikaupungit* ja asumalähiöt olivat uusia aatteita. Kaupunkia laajennettiin muodostaen uusia satelliittimaisia keskitty-miä hyvien kulkuyhteyksien päähän keskustan palveluista ja työpaikka-alueista.

Uudet alueet rakennettiin väljästi, avoimissa kaavoissa vaihtelevat rivi- tai *kerrostalolamellit* sekä *pistekerrostalot* myötäillen luonnonmuotoja. Syntyi ns. suomalainen *metsälähiö* vastakohtana urbaanin kaupungin likaisuudelle, ahtaudelle, pimeydelle ja ruuhkaisuudelle. Herkkä luontosuhde säilyi suomalaisessa arkkitehtuurissa aina 1960-luvun lopulle saakka, kunnes massa-tuotanto työnsi sen syrjään.

Rintamamiestalojen alueille oli tyypillistä iso tonttikoko ja alhainen tehokkuus, mikä on ongelmallista alueen kunnallistekniikan ja julkisten palveluiden kannalta. Nämä alueet syntyivät usein silloisen kaupungin ulkolaidoille, mutta ovat asutuksen kasvun myötä yhä keskeisemmällä paikalla kaupungeissa.

talotyyppit

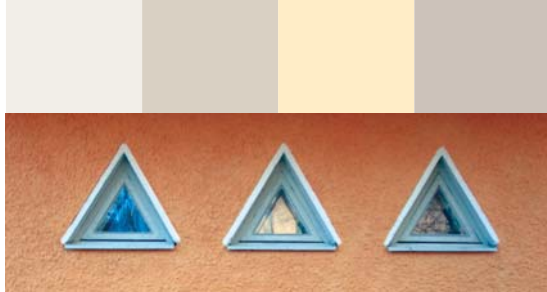
Uusiin *lähiöihin* rakennettiin ennätysmäärä kerrostaloja. Uutena talotyyppinä alettiin suosia myös rivitaloja. Asunnot suunniteltiin käytännöllisiksi ja kodikkaiksi, keittiöt mitoitettiin isommiksi kuin aiemmin ja asuntoihin suunniteltiin erillinen ruokailutila. Avotakka ja parveke eivät enää olleet edustusasuntojen yksinoikeuksia vaan niitä rakennettiin jo keskitasoisin suurehkoihin kerrostalokoteihin. Pohjaratkaisut saivat kehittyä esimerkiksi mukailmaan maaston muotoja. Myös *esiteollinen* aika alkoi näkyä 1950-luvulla asuntojen *rationalisoitumisena*.

Rintamamiestalon niukkuuden ehdoilla suunnitellussa tilaratkaisussa huoneet kiertyvät yhden savupiipun ympärille, koska näin säästettiin rakennusmateriaaleja. Kokonaispinta-alaa säätelivät asuntolain ehdot ja yksittäiset huoneet olivat usein pieniä. Nopean rakentamisen ideana oli rakentaa ensin kaksion kokoinen alakerta ja laajentaa asuintiloja myöhemmin ullakolle ja kellariin. Näissä tyypillisesti puolitoistakerroksisissa taloissa oli harjakatto, julkisivuissa usein vaakalaudoitus tai karkea rappaus. Tontin koko oli iso, jotta puutarhassa pystyttiin viljelemään hyötykasveja omiksi tarpeiksi.

vasemmalla ylhäällä:

Kiinteistö Oy Karhulinna Herttoniemessä on ehjä 50-luvun alun asuinkorttelikonaisuus päiväkotirakennuksineen.

vasemmalla: Kulttuuritalon kaarevaa seinäpintaa

materiaalit

Rakennustarvikkeiden säännöstely loppui v.1949, mutta puutetta materiaaleista oli vielä 1950-luvun alussa. Vuosikymmenen kuluessa heräsi kiinnostus uusia teollisia tuotantomenetelmiä kohtaan ja tehtiin elementtikokeiluja. Ensimmäinen suuri rakennus, jossa käytettiin edistysellistä *elementtitekniikkaa* oli Helsingin yliopiston Porthania.

Kerrostalojen julkisivuissa oli yleistä karkea eläväpintainen *roiskerappaus*, ns. *papurappaus* ei ollut välttämätöntä edes maalata. Luonnonmateriaaleja, erityisesti liuskekiveä, käytettiin runsaasti. Punatiili palasi erityisesti julkisten rakennusten julkisivuihin 1950-luvulla.

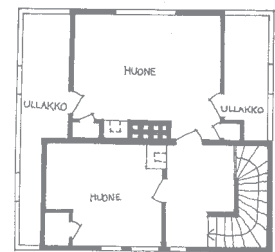
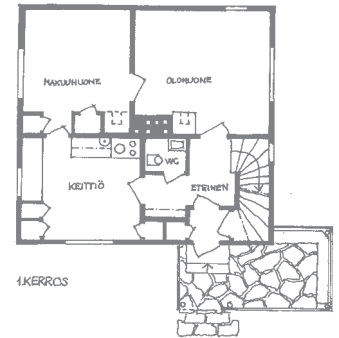
Rintamamiestalojen myötä yleistyi nopeasti ja vähällä puutavaramalla tehtävä puurankarakentaminen. Puuta oli pula-aikana saatavissa silloinkin, kun kaikista muista rakennustarvikkeista oli puutetta.

väritys

Funkiksen aikakaudesta siirryttiin hieman tummempisiin ja maanläheisempiin väreihin, ruskeisiin, keltaisiin, punertaviin ja vihreisiin. Rintamamiestalojen julkisivujen väriyksessä oli käytössä vaalea väriskaala; tyypillisesti vaaleat ruskeat, lähes valkoiset, vaaleat kellertävät, vihreät ja roosat.

detaljit

1940- ja 50-luvun arkkitehtuurissa *romantiikka* oli materiaalien ja yksityiskohtien romantiikkaa. Asuintalojen muuten vaatimatonta ja tarkoituksenmukaista ulkoasua rikastettiin periaatteella ”kauneutta arkeen”. Puhtaaksimuuratun tiilen ja rappauspinnan vaihtelu julkisivuissa oli ajan hengen mukaista. Sisäänkäynnin tiili-, laatta- tai luonnonkiviverhoilu ja koristeelliset yksityiskohdat parveke- ja porraskaiteissa antoivat romanttista ilmettä kerrostaloille. Liuskekiven käyttö oli suosittua sokkeleissa, pihapäälysteissä, muureissa ja jopa sisustuksessa. Rivi- ja omakotitaloihin saatiin kodikkuutta esimerkiksi puurakenteisilla sisäänkäyntikatoksilla ja kaiteilla.

ULLAKKOKERROS

ylinnä vasemmalla: Ikkunoita 50-luvun asuinkerrostalossa

ylinnä oikealla: Oy Teollisuuskeskus Ab (Palacen talo) merkitsi paluuta 40-luvun romanttisesta vaiheesta funktionalistiseen arkkitehtuuriin.

yllä: Erään ns. rintamamiestalon pohjapiirustus
alla: Tiilimuurauksella korostettu erkkeri-ikkuna As Oy Karhulinna

7 Teollinen rationalismi – utopiaa ja järjestelmäajattelua

aikakausi: 1960-luku

Elinkeinorakenteen muutos nopeutti kaupungistumista ja autoistumista. Yhteiskunta muuttui tasa-arvoisemmaksi ja epämuodolliseksi, sinuttelu yleistyi.

Asunto-osakeyhtiö Keinulaudantie 7

Keinulaudantie 7, Kontula
arkkitehti Lauri Silvennoinen, 1965

Kontulan päärakennuttajina olivat yleishyödylliset rakennusliikkeet Helsingin Asuntokeskuskunta Haka ja Helsingin Sato Oy. Kolme *kokoajakatujen* jakamaa osa-alueetta kaavoitettiin arkkitehti Pentti Aholan toimistossa vuosina 1963–66. Kontulassa rakennusten veistoksellinen sommittelu yhdistyy tiukkaan järjestelmäajatteluun. Alue tarjoaa havainnollisen esimerkin 1960-luvun asemakaavoituksen periaatteista.

Saton rakennuttamat *ARAVA-lainoitut* Keinulaudantien talot valmistuivat vuosina 1965–67. Arkkitehti Lauri Silvennoisen suunnittelema rakennuskokonaisuus koostuu 3–4-kerroksisista sekä 8–9-kerroksisista *lamellitaloista* (osoitteissa Keinulaudantie 1, 4, 5, ja 7). Talot ovat hallittuja esimerkkejä 1960-luvun *elementtitekniikkaan* perustuvasta suunnittelusta. Niissä on selkeät suhteet ja pelkistetty ilme.

Keinulaudantie 7 koostuu kahdesta kapearunkoisesta korkeasta ja pitkästä asuinrakennuksesta. Harmaaksi maalattu peltipintainen ullakkokerros on osa julkisivun porrastettua hahmoa. Julkisivun betonielementtien pinta on harjattu pystysuuntaisesti ja maalattu valkoiseksi. Sokkelikerros on *puhtaaksivalettua* mustanharmaaksi maalattua betonia. Päädyt ovat ikkunattomat. Idän puolella julkisivua jäsentävät matalat ikkunanauhat, jotka antavat julkisivulle korostuneen vaakasuuntaisen ilmeen. Lännen puoleinen julkisivu muodostuu jatkuvasta kenomaisesta parvekekentästä. Isoissa asunnoissa on kaksi parveketta, joista toiseen on käynti olohuoneesta ja toiseen makuuhuoneesta. Julkisivussa on nähty viitteitä ”etelän rantahotelleihin”. Keinulaudantien rakennuksissa käytettiin silloista uutuutta, Polar-liukuikkunaa. *Nauhaikkunoiden* pystyjaosta saatiin näin hyvin siro. Hankalan pestävyyden vuoksi on liukuikkunat myöhemmin korvattu tavallisilla puiteikkunoilla, jolloin ikkunoihin on tehty lisää pystyjakoja. Myös parvekkeiden musta verkkokaide on korvattu umpinaisella levykaiteella. Keinulaudantie 5:n rakennukset ovat massoitultaan ja julkisivuiltaan vastaavat kuin numero 7:n rakennukset. Läheisissä matalammissa Keinulaudantie 4:n rakennuksissa erikoisuutena ovat ranskalaiset parvekkeet, jotka jäsentävät nauhajulkisivua. Kontulan ja Pihlajamäen alueet olivat Helsingin ensimmäisiä lähiöitä, joissa käytettiin *täyselementtijärjestelmää*. Kontula oli 1960-luvulla Suomen suurin yhtenäisesti suunniteltu ja rakennettu asuinalue. Nykyisin pienipiirteinen, tiivis ja matala ovat yhdyskuntasuunnittelun avainsanoja, mutta 1960-luvulla suuri mittakaava oli tietoinen valinta.

yllä: parveke Keinulaudantieltä Kontulasta
yllä oikealla: Piha Vuosaaresta

1960-lukua leimasi nopea kaupungistuminen. Työt maa- ja metsätaloudessa vähenivät, kun taas teollisuus- ja palvelualojen kasvu houkutteli ihmisiä muuttamaan kaupunkeihin ja asutuskeskuksiin. Samoihin aikoihin suuret ikäluokat alkoivat tarvita asuntoja. Kaupunkien liepeille rakennettavat lähiöt olivat nopea vastaus asutuspulaan. Käytännöt asutustuotannossa vaihtelivat paikkakunnittain. Maaseudulla ja pikkukaupungeissa oli tavallista, että urakoitsijat hankkivat maa-alueen, kaavoittivat ja rakensivat sen laatien kunnan kanssa aluerakentamissopimuksen. Helsingissä kaupunki hoiti kaavoituksen ja tavallisesti myös kunnallistekniikan rakentamisen. Pääkaupungin vanhanaikainen menettely hidasti jonkin verran alueiden toteutusta, millä saattoi olla myönteisiä vaikutuksia rakentamisen laatuun. Betonielementtitekniikka valloitti asuntorakentamisen 1960-luvulla. Oikeastaan vasta nyt toteutui laajemmin *funktionalismin* idea valkoisista julkisivuista nauhaikkunoihin. Arkkitehdit ottivat elementtirakentamisen aluksi innostuneesti vastaan. Vuosikymmenen alussa paikallarakentaminen oli vielä hyvin yleistä. Siitä huolimatta rakennuksille haettiin järjestelmällistä ilmettä ja joskus julkisivut jopa varustettiin valesaumoin, jotta rakennukselle saatiin muodikas elementtirakenteisen talon ilme.

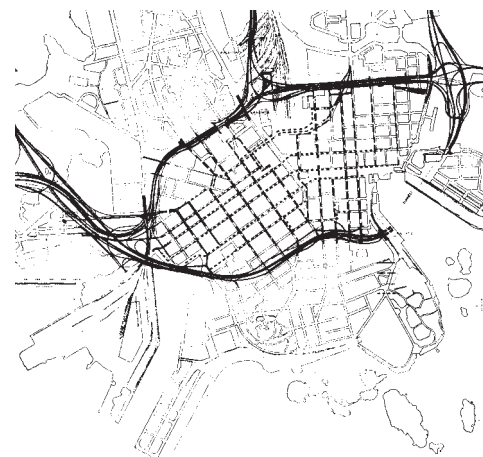
Elintason nousu, kertakäyttökulttuuri ja avaruuden valloitus valoivat uskoa jatkuvaan kasvuun, eikä ekokatastrofin tai energiakriisin uhka ollut vielä todellisuutta. Uudet materiaalit, erityisesti muovit antoivat suunnittelijoille uusia mahdollisuuksia. Syntyi joukko avaruuden muotoilusta ilmeensä ammentavia suunnitelmia. Tunnetuimpiin toteutuksiin kuuluu Matti Suurosen suunnittelema "lentävää lautasta" muistuttava Futuro-talo (1968), joka saavutti myös kansainvälistä kiinnostusta.

Uuden ihannoinnin kielteinen piirre oli piittaamattomuus vanhasta. Monet maaseudun kylänraiteja reunustaneet puutalot purettiin ja tilalle ilmestyivät usein mittakaavaltaan sopimattomat uudet rakennukset, leveät autotiet ja pysäköintialueet. Helsingin keskustassa purkaminen kohdistui erityisen rajusti uusrenessanssitaloihin. Massiivinen purkualto herätti pian vastustusta. Muun muassa Puu-Käpylä saatiin pelastettua.

1960-luvulla arkkitehdin roolia ei haluttu korostaa, vaan tavoitteena oli yleispätevyys. Yhdenmukaisuuden korostaminen oli pyrkimys myös esteettisessä mielessä. Arkkitehtien kiinnostuksen kohteena olivat *modulijärjestelmät*, minimalismi ja japanilainen arkkitehtuuri. Tuloksena syntyi pelkistettyä arkkitehtuuria, jonka ominaisilme syntyi kauniista suhteista ja yksinkertaisista detaljeista. Aikakauden yhtenä arkkitehtuurin ilmiönä on mainittava *konstruktivismi*, rakenteellista kurinalaisuutta korostanut järjestelmällinen suunnitteluote. Konstruktivistisen rakennuksen tunnuspiirteiksi vakiintuivat suorakulmaisuus, avoin pohjaratkaisu, pilari-palkkijärjestelmä, tasakatto, kevyet seinärakenteet sekä suuret lasipinnat.

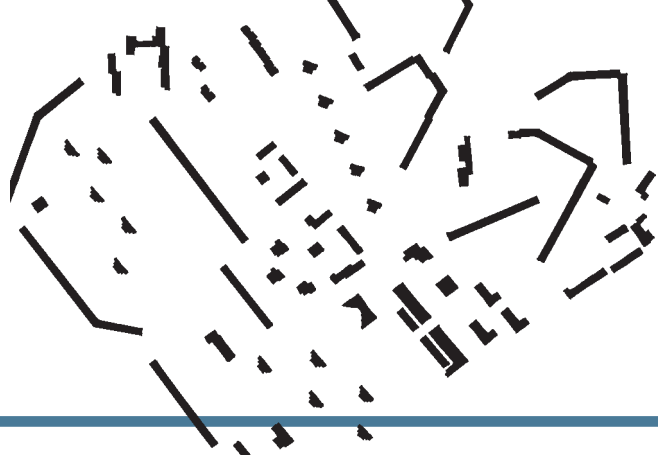

vasemmalla: Keinulaudantie 7
oikealla: Jatkuvasti lisääntyvä ajoneuvoliikenne johti Helsingissä 1960-luvun lopulla liikennetutkimukseen. Tulokseksi saatiin oheisessa kartassa esitetty Vironniemen tieverkoston suunnitelma, jossa monikaistaiset väylät, eritasoliittymät, rampit ja tunnelit ympäröivät ja halkovat Helsingin ydinkeskustaa. Suunnitelma jäi toteuttamatta, ja liikenteen rajoittamiseen pyrittiin muilla maankäytön keinoilla, kuten keskittämällä työpaikkoja keskustan ulkopuolelle.
lähde: Arkkitehti-lehti v. 1970.

kaupunkirakenne:
Pihlajamäen kaava muodostuu pitkistä lamellitaloista ja korkeista pistetaloista.
vasemmalla:
Metsälähiötä parhaimmillaan: nauhajulkisivuja männikössä, Vuosaari

Aikakautta edustavia arkkitehteja:

mm. Aarno Ruusuvuori, Pekka Pitkänen, Kaija ja Heikki Siren, Raili ja Reima Pietilä, Bengt Lundsten, Osmo Lappo, Niilo Kokko, Lauri Silvennoinen

Tyypillisiä rakennuskohteita:

lähiöiden kerrostalot, kulttuurirakennukset, teatterit

Aikakauden alueita ja rakennuksia Helsingissä ja lähiympäristössä

Helsingissä arvostetuimpiin 1960-luvun aluekokonaisuuksiin kuuluvan Pihlajamäen ensimmäinen vaihe valmistui 1962. Pihlajamäen asemakaava heijastui suoraan hiukan myöhemmin kaavoitettuihin Kontulan ja Myllypuron lähiöihin. Myös Keski-Vuosaari ja Lehtisaari edustavat hienosti 1960-luvun pelkistettyä kaupunkisuunnittelua. 1960–70-lukujen vaihteeseen ajoittuu Siltämäki, joka matalana ja kauniisti luontoon sovitettuna tarjoaa myös onnistuneen esi-merkin aikakauden asuinalueesta.

City-kortteli, "Makkaratalo"
(Viljo Revell ja Heikki Castrén, 1967)
Dipoli (Espoon Otaniemi, Raili ja Reima Pietilä, 1966)
Tapiolan kirkko
(Espoo, Aarno Ruusuvuori, 1965)
Tempeliaukion kirkko
(Timo ja Tuomo Suomalainen, 1969)

alla: Keinulaudantien talojen takapihan julkisivu rytmittyy nauhaikkunoiden mukaan.

ympäristö

1960-luvulla uusien rakennusten mittakaava oli usein massiivinen. Yksittäisen rakennuksen julkisivun leveys vastasi useaa normaalikokoista kaupunkikerrostaloa ja monet liiketalot täyttivät kokonaisen korttelin. Lähiöidean juuret ovat 1930-luvun funktionalismin auringonvaloa ja raikasta ilmaa tavoitteleissa kaupunkisuunnitelmissa. Suuret rakennusmassat ryhmiteltiin maastoon väljästi. Paikoitellen tavoitettiin idea tilasta, valosta sekä avoimista ja vaihtelevista näkymistä. Pitkillä *lamellitaloilla* pyrittiin jättämään mahdollisimman paljon luontoa koskemattomaksi ja toisaalta säästämään rakennuskustannuksissa, kun rakennuksen ulkovaipan ala suhteessa neliöihin pieneni. Tekniset ja tuotannolliset lähtökohdat korostuivat vuosikymmenen loppua kohti. Rakennusten sijoittelussa huomioitiin rakennustyössä käytettyjen nosturiratojen vaatima mitoitus. Paikoitellen tulosta ei voi pitää onnistuneena. Ympäristö vaikuttaa mittakaavattomalta ja erityisesti tasaisessa maastossa maisemat ovat yksitoikkoisia, autopaikat ja yllileveät katutilat korostuvat. Usein myös julkisen ja yksityisen ulkoalueen raja on häilyvä. Uusien alueiden suunnitelmissa päädyttiin usein *ulkosyöttöiseen liikennejärjestelmään*. Ajoneuvoliikenne ja kevyt liikenne erotettiin toisistaan. Lähiöiden palvelut keskitettiin ostoskeskuksiin. Työssäkäyvät asukkaat tarvitsivat autoa ja kerrostalojen välit täyttyivät paikoituskentistä. Liikenteen kasvu heijastui myös kaupunkien keskustoihin.

talotyytit

Lähiöiden asuinkerrostaloissa tavoitteena oli mahdollisimman pitkälle viety *standardisointi* ja tavallisesti hyvin suuret toistettavat yksiköt. Uudet teolliset rakennusmenetelmät ohjasivat omalta osaltaan suunnittelua. Perustalotyyppinä olivat matalat hissittömät lamellikerrostalot, korkeat lamellikerrostalot sekä *pistetalo*t. Asuntopohjat olivat selkeitä, toimivia ja isokkojen ikkunoiden ansiosta valoisia. Asuintalojen päädyt olivat tavallisesti ikkunattomia. Maanpäällinen kellarikerros sisäänkäyntikerroksena oli tavallinen ratkaisu. Varsinaisen tasakatto ei ollut vielä yleinen, mutta kattokulma oli usein loiva. Toisinaan rakennettiin valetasakattoja, joissa räystään yli nostettu päätyseinä peittää katon todellisen muodon. Myös porrastetut harja- ja *pulpettikatot* olivat yleisiä. Ilmanvaihtojärjestelmissä alkoi painovoimaisen järjestelmän ohella tulla käyttöön yhä enenevässä määrin koneellinen ilmanpoisto.

Suurten betonirakennusten ohella suunniteltiin myös joukko puurakenteisia konstruktivistisia pientaloja. Monet näistä jäivät kokeellisiksi, vaikka tavoitteena oli suunnitella myös sarjatuotantoon sopivia talojärjestelmiä.

materiaalit

Aikakautta hallitseva materiaali oli betoni sekä puhtaaksivalettuna että elementteinä. 1960-luvun alusta lähtien asuinkerrostalojen perustyyppi oli *sandwich-elementeillä* toteutettu osaelementtitalo. 1960-luvun alussa elementtirakentaminen oli luovan kokeilevaa. Kehitettiin yksilöllisiä elementti- ja liittoratkaisuja. Julkisivut tehtiin usein tiilestä muurattuina tai paikallatehtyinä rapattuina kevytbetonijulkisivuina, tai ne verhottiin asbestisementtilevyillä. Elementtien ulkokuoren betoni käsiteltiin maalaamalla, harjaamalla tai muuten kuvioimalla. Parvekekaiteet olivat betonia, asbestisementtilevyä tai terästä, joskus myös läpinäkyvää akryyliä.

Tavallisissa kerrostaloissa asuntojen sisätiloihin ei juuri panostettu. Seinät olivat maalatut, lattian päällysteenä oli tavallisesti muovimatto. Oleskelutiloissa saatettiin käyttää tehosteena voimakkaan väristä maalattua seinää, kuvioitua vinyylitapettia tai kangaspintaista huokoista kuitulevyä. Huonetiloja madalsivat usein alaslasketut katot, joihin oli upotettu valaisimet. Korkeatasoisissa sisätiloissa suosittiin jalopuuovia. Tilojen jatkuvuutta korostivat kynnyksettömät liukuovet.

väritys

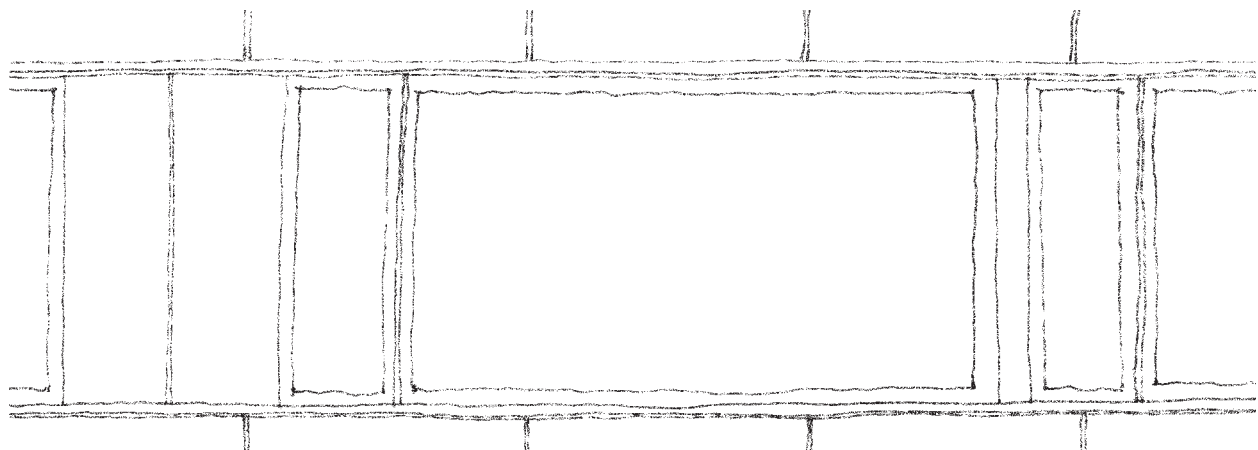
Usein julkisivujen betonipinnat olivat maalattuja. Valkoinen oli hallitseva väri. Puuikkunat siveltiin tavallisesti tummasävyisellä kyllästysaineella, yleisimmin ikkunoiden väri oli tummanruskea. Sokkelikerros maalattiin tumman harmaaksi tai lähes mustaksi. Sisätiloissa tehosteväreinä suosittiin orassia, voimakkaita punaisia ja tummaa ruskeaa. Pääasiassa sisätilojen väritys oli kuitenkin melko hillittyä. Näin muodikkaat voimakkaan väriset huonekalut pääsivät oikeuksiinsa.

detaljit

Nauhaikkunat nähtiin uudenaikaisina, vastakohtana 1950-luvun aukkojulkisivuille. Julkisivujen sommittelu oli korostetun vaaka-suuntaista. Tummiin ikkunauhojen ja valkoisten seinänauhojen vuorottelu pelkisti arkkitehtuurin äärimmilleen. Alumiiniset ikkunarakenteet ja umpiolasien kehittyminen mahdollistivat entistä suuremmat ikkunakoot. Keveyttä korostettiin tummalla ja usein sisäänvedetyllä sokkelikerroksella, joka visuaalisesti irrotti vaalean rakennuksen maasta. Parvekkeiden varjojen ja nauhajulkisivujen muodostama reliefi antoi valtaviin julkisivukenttiin rytmiä. Teollistuminen vaikutti elementtitekniikan kehittymisenä. Silti valtaosa rakentamisesta oli yhä käsityövaltaista, yksityiskohdat suunniteltiin sekä toteutettiin tavallisesti huolella.

yllä: Tapiolan kirkko, ylinnä kirkon takaseinää
alla: Huonekaludesignia 60-luvulta: Eero Aarnion pallotuoli (1966). Tuoli on edelleen tuotannossa, kuvauspaikka Aero.
alinna: 60-luvun nauhaikkunaa

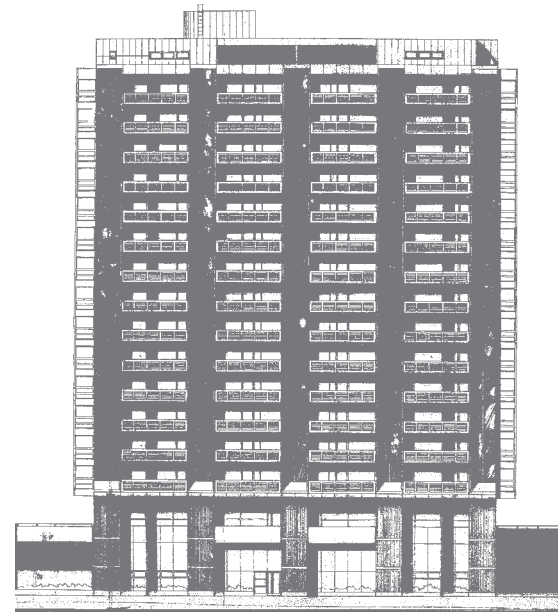
Hyvinvointivaltion kehittyminen, kulttuuritaistolaisuus, elintason nousu, matkailun lisääntyminen, energiakriisi v. 1973, luonnonsuojelusta kiinnostuminen.

vasemmalla:

Merihaka Tervasaaren suunnalta katsottuna

alla: Haapaniemenkatu 16, julkisivupiirros itään

Asunto-osakeyhtiö Haapaniemenkatu 16

Haapaniemenkatu 16 C, Merihaka
Kulutusosuuskuntien Keskusliitto ry:n asunto-osasto,
arkkitehdit Peter Bieber, Arvi Ilonen ja Sulo Savolainen, 1974

Merihaan alueen rakennukset valmistuivat pääosin 1970-luvun kuluessa. Lama katkaisi rakennustyöt muutamaksi vuodeksi, mutta vuonna 1978 ne käynnistyivät jälleen. Merihakaa ei voi pitää tyypillisenä 70-luvun asuinalueena. Määrällisesti merkittävimmän osan tämän ajan rakentamisesta muodostavat etäämmälle kaupungin keskustasta nousseet asuinalueet, jotka ikäänkuin jatkoivat *metsälähiöiden* perinnettä. Kaupunkirakenne tosin muuttui suorakulmaisemmaksi ja talotyyppinä yleistyivät *täyselementtitalot*, joiden julkisivut olivat *pesubetonipintaisia ruutuelementtejä*. Vaikka Merihaka ei ole ajalleen kaikkein tyypillisin alue, tarjoaa se kiinnostavan esimerkin 60- ja 70-luvun vaihteen arkkitehtuurin ideoista ja tiiviistä eritasoliikenteeseen perustuvasta kaupunkirakenteesta.

Nykyinen Merihaka on rakennettu lähes täysin täyttömaan päälle. Alun perin paikalla on ollut vain pieni luoto, Pannukakku. Myöhemmin alueelle levittäytyi Sörnäisten teollisuutta. 1960-luvun lopulla Helsingin Asuntokeskus-kunta Haka osti maa-alueen tarkoituksena käyttää valtaosa rakennusoikeudesta asuntoihin. Hakan mukaan asuntojen sijoittamista puolsivat mahdollisuus rakentaa tiiviisti korkeatasoiselle alueelle meren välittömässä läheisyydessä. Hanke ei edennyt aivan kitkattomasti, vaan kaupunki edellytti Hakalta selvityksiä mm. ilmansaasteista sekä siitä, miten asunnot eristettäisiin liikennemelulta ja kuinka ranta-alueiden yhteiskäyttö varmistettaisiin. Epäilyksiä herättivät erityisesti lähialueen teollisuuslaitoksien, Hanasaaren voimalaitoksen ja Sörnäisten rantatien liikenteen aiheuttamat ilman epäpuhtaudet.

Merihaan alue käsittää vain kaksi korttelia, joissa on yhteensä 16 tonttia. Rakennukset ovat kooltaan massiivisia. Haapaniemenkatu 16 on kolmen tornitalon kokonaisuus. Asuintalot ovat lähes identtisiä, tunnistettavuutta on haettu mm. sisäänkäyntikerroksen vaihtelevalla värityksellä. Tarkasteltavana on C-talo, joka sijaitsee lähimpänä rantaa. Rakennuksessa on kolme kellarikerrosta, joista kaksi sijoittuu kansirakenteen alapuolelle. Ylin kellarikerros toimii sisäänkäyntitasona. Asuinkerroksia on yhteensä 14. Ylimpänä on sisäänvedetty ullakkokerros, jossa sijaitsee saunaosasto. Arkkitehtisuunnittelusta vastannut Kulutusosuuskuntien Keskusliitto oli selvityksissään testannut alueelle erilaisia malleja, joista eräissä asuinrakennukset olivat nousseet lähes 30 kerroksen korkeuteen. Näistä kuitenkin luovuttiin, ja lopullinen korkeus määräytyi Kallion harjanteen räystäskorkeuksien mukaan. Vaikka Merihaka antaa mielikuvan itseriittoisena ja muusta kaupungista piittaamattomana alueena, on sen suunnittelussa ainakin jossain määrin pohdittu kaupunkikuvaan soveltamista.

"Kompaktikaupunki on kontaktikaupunki."

Tavoitteet tiivistyivät paljon käytettyyn iskulauseeseen.

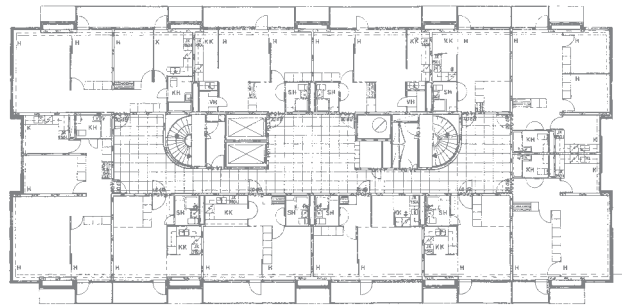

Lähes koko Merihaan alueelle on rakennettu betonikansi, joka erottaa ajoneuvoliikenteen ja kevyen liikenteen toisistaan. Autopaikat on sijoitettu paikoitustaloihin ja kävelykannen alle talojen väliin. Meri ympäröi aluetta idästä ja etelästä, ja rakennukset ovat alttiita ankarille sääolosuhteille. Betoni on julkisivujen hallitseva materiaali, päädyissä sekä pitkien julkisivujen umpiosissa sitä on käytetty diagonaalisesti uritettuna. Parvekekaiteet ovat alumiinia.

Merihakaa on arvosteltu paljon. Suurimpina epäkohtina on pidetty luonnonympäristön puuttumista sekä mittakaavattomiksi ja tylyiksi koettuja rakennuksia. Myös avointa eritasojärjestelmää on moitittu ilkeältä houkuttelevaksi. Toisaalta monet alueen asukkaista ovat ylistäneet kaupunginosaansa rauhallisena, rakennusten ääneneristävyyttä liikennettä vastaan hyvänä, eritasoratkaisua turvallisena ja keskustan läheisyyttä myönteisenä. Merihaalla oli valmistuessaan eräänlainen "paremman väen" asuinpaikan maine, alueelle muutti muun muassa toistakymmentä kansanedustajaa.

1960- ja 70-lukujen rakentaminen oli määrällisesti valtavaa. Suomessa valmistui vuosien 1957–1978 välisenä aikana miljoona uutta asuntoa, jotka muodostivat kaksi kolmasosaa koko maan asuntokannasta. Rakentaminen saavutti huipunsa vuonna 1974, jonka jälkeen tuotanto alkoi hiljalleen supistua.

1970-luvulla valmistuneet aluekokonaisuudet on usein leimattu ankeiksi. Keskeisimpänä syynä ikävään lopputulokseen oli nopeasti muuttunut rakentamistapa. Yksityiskohtia myöten suunniteltu ja harkittu rakentaminen oli muuttunut liiketoiminnaksi ja tehokkaaksi talotuotannoksi. Arkkitehtien ote suunnittelusta alkoi 1960-luvun loppupuolelta lähtien käydä yhä heikommaksi, kun rakennusliikkeet ja aluerakentajat hallitsivat koko rakentamisprosessia. Suunnittelijan liikkumavapaus oli pahimmillaan hyvin vaatimatonta, kun torninosturien liikeradat ja *elementtitekniikka* sanelivat rakennuksen muodon ja kustannussäästöt määrittivät keittiöiden ja kylpyhuoneiden sijainnin. Vähäinen vaikutusmahdollisuus rajoittui pintamateriaaleihin ja väriyksiin. Ympäristön laatuun ei kiinnitetty suurta huomiota. Lopputuloksen ei kaikilta osin ollut tarkoituskaan kestää muutamaa vuosikymmentä kauempaa.

yllä oikealla: Merihaka. Betoniset kansirakenteet ja portaat ovat 70-luvulle tyypillisiä pihajärjestelyjä.

oikealla: Haapaniemenkatu 16 C pohjapiirros

alla: Myllypuron ateljeetalot

alla oikealla: yksityiskohta Merihaasta

kaupunkirakenne:
Itä-Pasilan ruutukaavaan perustuvaa
aluerakennetta
vasemmalla: Finlandia-talo
vasemmalla alla: Marimekon tehdas

Tyypillisiä rakennuskohteita:
lähiöiden kerrostalot, pientalot,
keskussairaalat

Aikakauden alueita ja rakennuksia Helsingissä:

Merihaan ohella merkittävin 1970-luvulla valmistunut alue Helsingissä on Itä-Pasila, jonka suunnittelu heijastaa vielä 1960-luvun lopun henkeä. Itä-Pasilassa työpaikat, asuminen ja kulttuurirakennukset lomittuivat. Tiivis rakenne ja eritasoliikenne tekivät alueesta urbaanin. Alkuperäisiin suunnitelmiin kuuluivat pääjalankulkuvälien kattaminen ja ilmastoiminen sekä varustaminen liukuhihnoilla. Toteutusvaiheessa nämä ideat karsiutuivat pois. Syntynyt ympäristö kertoo myös havainnollisesti suunnitelmien ja toteutuksen välisestä räikeästä ristiriidasta 70-luvulla. Vaikka suunnittelijoiden tavoitteena oli laadukas keskusta-asuminen, tuotti rakennusliikkeen toteutus jotain muuta. Pihlajisto rakennettiin Pihlajamäen 60-luvulla rakennetun lähiön kylkeen.

Finlandia-talo (Alvar Aalto, 1971, 1975)
Ateljeetalot (Myllypadontie 5, Myllypuro,
Jan Söderlund ja Erkki Valovirta, 1974)
Valion pääkonttori
(Meijeritie 6, Matti K. Mäkinen ja
Kaarina Löfström, 1978)
Hanasaaren voimalaitos
(Timo Penttilä, 1974, 1976)
Marimekon tehdasrakennus
(Sorvaajankatu 10–14, Herttoniemi,
Erkki Kairamo ja Reijo Lahtinen, 1974)

ympäristö

Kritiikkiä 60-luvun *nukkumalähiöitä* kohtaan alkoi esiintyä heti niiden valmistuttua. Alueiden väljyyttä ja yksipuolista rakennetta moitittiin. Alettiin vaatia sosiaalisesti rikkaampia aluekokonaisuuksia ja korostaa jälleen kaupunkimaisen ympäristön arvoja. *Ruutukaava* palasi ympäristön suunnittelun peruselementiksi. Ruutukaavan ohella *struktuurismi* leimasi aikakauden suunnittelua. Se merkitsi ympäristön suunnittelussa eräänlaista avointa ruudukkomallia. Karkeimmillaan tällaista yleispätevää kaupunkirakennetta käytettiin piittaamatta mitenkään maaston muodoista tai muista paikan erityispiirteistä. Havainnollisena esimerkkinä tästä on Pihlajisto, jossa kallioiseen polveilevaan maastoon runnottiin suorakulmainen ruutukaava. Turvallisuutta pyrittiin monilla uusilla alueilla parantamaan erottamalla autot ja kevyt liikenne omille tasoilleen. Myönteisestä tavoitteesta huolimatta lopputulos oli usein epäinhimillinen. Betonisiltojen ja ramppien hallitsema katutila tuotti epämääräisen ympäristön, jossa oli vaikea suunnistaa. Aluesuunnittelun menetöt uudistuivat. Erilaiset taustatutkimukset sekä sosiologiin ottaminen mukaan suunnittelutyöryhmiin muuttivat kaavoitusprosessia. Kerrostalovaltainen asuntotuotanto kääntyi vuosikymmenen puolivälissä laskuun ja omakoti- tai rivitaloista tuli suosittumia rakennuskohteita.

talotyyppit

Ajalleen tyypillinen rakennus oli yksinkertainen ja helposti teollisesti toteutettavissa. Toisto vietiin äärimmilleen paitsi talotyypeissä, myös rakennuksien julkisivuissa. Kadun- ja pihan puolia ei erotettu toisistaan, eikä julkisivuille annettu erilaista luonnetta ilmansuuntien tai huoneilojen järjestelyn vuoksi. Julkisivun ruutuelementeistä saattoi lukea huoneiden määrän, sillä tavallisin ratkaisu oli yksi ikkuna yhtä huonetta ja yhtä julkisivuelementtiä kohden. Tasakatto oli kerrostalojen vallitseva kattomuoto. Käyttöullakkoja ei enää juuri rakennettu. Tasakatolta nousivat laatikkoina hissien konehuoneet. Talotekniikan merkittävimmät uudistukset liittyivät ilmanvaihtoon, josta nyt tuli koneellinen sekä tulo- että poistoilman osalta. 1960-luvulla alkanut *konstruktivististen* pientalojen rakentaminen jatkui vielä 1970-luvun puolella. Nämä tyylikkää, tasakattoiset ja suurilla maisemaikkunoilla varustetut rakennukset ovat muuttuneet jo harvinaisuuksiksi.

materiaalit

Betonelementtijärjestelmien tutkimustyö alkoi saada laajemmin käytännön sovelluksia mm. pilari-laattajärjestelminä. Käytännössä betoniseinäinen *kirjahyllyrunko* oli silti 1970-luvun asuinkerrostaloissa yleisin runkotyyppi. Koska rakenne perustui kantaviin betonisiin väliseiniin, menttiin kehityksessä tavallaan askel taaksepäin. Asuntojen muunneltavuus oli tällaisessa rakennejärjestelmässä erittäin vaikeaa.

Materiaalien huoltovapaus oli päivän sana. Ikuisiksi luultu *pesubetonipinta* tuli vallitsevaksi. Julkisivuja päällystettiin myös tiililaattoilla ja klinkkereillä. Pientaloissa suosittu julkisivumateriaali oli tummanruskea tiili. Maalattuja ja ajoittaista huoltoa vaativia pintoja sen sijaan vältettiin. Muovit yleistyivät niin rakennusten eristeissä ja höyrynsuluissa kuin sisätilojen tapeteissa ja lattioissa. Myös kokolattiamatot olivat suosittuja.

värit

Väritystä käytettiin usein rakennusten merkitsemisessä. Muutoin samankaltaisille taloille haettiin tunnistettavuutta maalaamalla niiden detaljit eri väreillä. Suosittiin voimakkaita ja melko raskaita oransseja, keltaisia, tummia ruskeita ja vihreitä.

detaljit

1970-luvulla arkkitehtuuri köyhtyi. Virasto-, liike- ja asuintalojen jäsentely ja yksityiskohdat alkoivat lähestyä toisiaan. Rakennuksen ulkonäöstä oli vaikea päätellä sen käyttötarkoitusta.

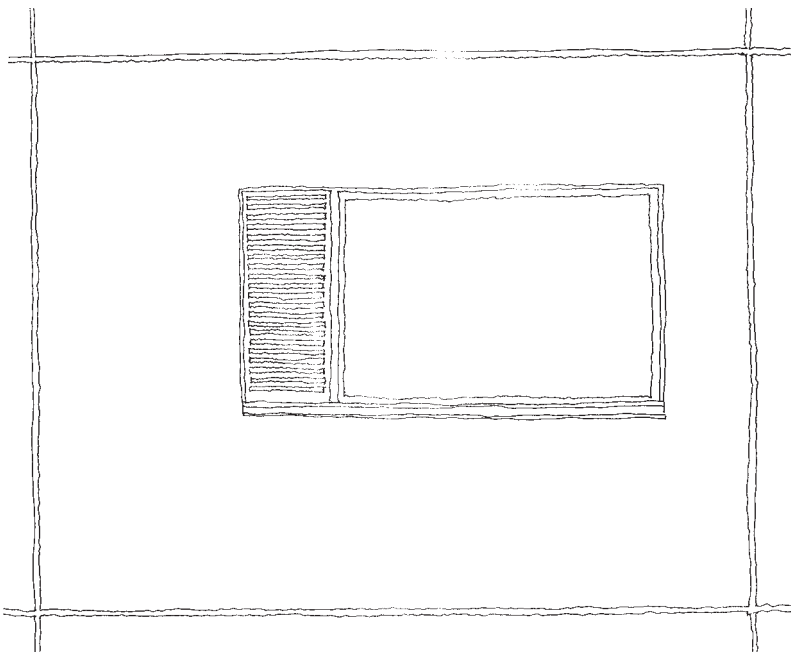
Siirryttäessä käsityövaltaisesta rakennustavasta yhä kattavammin elementtirakentamiseen lisääntyivät myös virheiden mahdollisuudet. Uusi tekniikka toi mukanaan uudet yksityiskohdat, joiden tekemistä ei vielä hallittu riittävän hyvin.

Arkkitehtien suosima *nauhaikkuna* oli käsityötä vaativa detajli. Säästöä hakevat aluerakentajat painostivat suunnittelijoita *ruutuelementtiin*. Energiakriisi pienensi ikkunat entisestään ja pimensi asunnot. Pientalojen sisätiloihin saatiin lisää valoa, kun akryyliset kattokuvut alkoivat yleistyä. Ulko-ovissa käytettiin paljon väriä, kuvioitua lasia. Ikkunat varustettiin usein erillisellä puuriti-län peittämällä tuuletusikkunalla. Parvekkeet toteutettiin tavallisesti raskaan näköisillä ulkonevilla pieliseinillä. Kaiteet olivat pääasiassa betonia.

Omaleimaisuutta saatiin pyöristetyillä yksityiskohdilla, esimerkiksi toimistotaloissa saatettiin käyttää kulmistaan pyöristettyjä ikkunoita. Avaruuden virtaviivaisilla muodoilla sekä ilmanvaih-tokanavien ja muun talotekniikan näkyvällä esittelemisellä tavoiteltiin muodikasta *high tech* -ilmettä.

ylinnä: IKI-levyn mainos, Arkkitehti-lehti 6/1970
yllä: Merihaka, Haapaniemenkatu 16 C julkisivua
alla: Ruutuelementti-ikkuna: Elementti oli tavallisesti yhden huoneen kokoinen ja siinä oli keskellä yksi ikkuna-aukko. Ikkunaan liittyi usein tuuletusikkuna, jota peitti puurimasäleikkö.

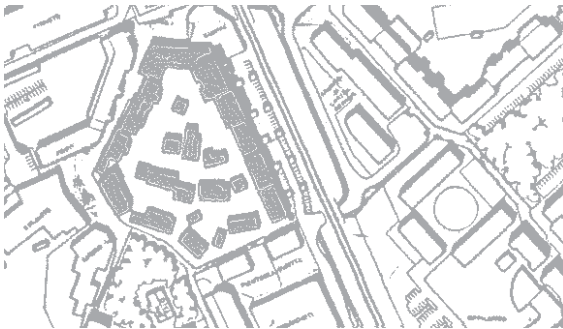
9 Postmodernismi eli jälkimodernismi – huoletonta kulissiarkkitehtuuria

aikakausi: noin 1980-luku

Talouden nousukausi, kaupallisuuden korostuminen, pinnallisuus, tietoyhteiskunnan alku.

"Luottakaa itseenne ja varokaa jäljittelemästä kansainvälisiä muotuja. Ne ovat tehneet arkkitehtuurista pakkausteollisuutta."

–Ralph Erskine v. 1989 Helsingissä.

Malminkartanon terassi-, pienkerros- ja pientaloalue

As Oy Hopeakartano, As Oy Vaskikartano, As Oy Tinakartano, As Oy Kuparikartano
Malminkartanonaukio–Puustellinpolku–
Puustellinaukio–Vellikellonpolku–Parivaljakonkuja
arkkitehti Ralph Erskine, 1985–87

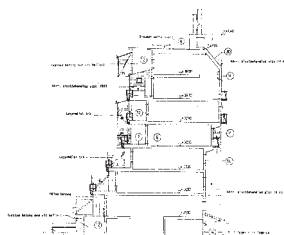
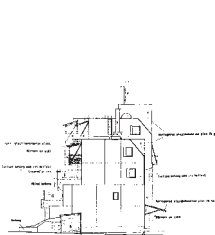

Malminkartanon asemakaava perustuu jo vuosina 1972–73 käytyyn suunnittelukilpailuun. Kaavassa voi nähdä vastareaktion aiempaan, 1960- ja 70-lukujen aluerakentamiseen. Junaradan varteen rakentuva n. 9500:n asukkaan lähiö suunniteltiin alusta alkaen *nukkumalähiöistä* poiketen sekä asuin- että työpaikka-alueeksi. Pienteollisuus ja palvelut sekoittuvat asuinrakentamiseen. Kartanonkaarelle rakennettiin 1980-luvun alkupuolella koetaloja, joiden suunnittelijoina olivat mm. Raili ja Reima Pietilä. Malminkartanolle persoonallisen leiman antava rakennuskokonaisuus on kuitenkin englantilais-ruotsalaisen arkkitehdin Ralph Erskinen suunnittelema terassi- ja pienkerrostaloalue juna-aseman tuntumassa. Suunnitelmia tehdessään Erskine sai Helsingin kaupungilta melko vapaat kädet.

Ralph Erskine nousi 1970-luvulla kansainväliseen maineeseen ihmissläheisellä suunnittelullaan, jolle tunnusomaisista oli mm. inhimillinen, kylämiljöönomainen mittakaava, ympäristöstä ja paikallisuudesta lähtevä suunnittelu sekä asukkaiden toiveiden huomioonottaminen asuntojen suunnittelussa. Rakennusten ulkoarkkitehtuurissa Erskine yhdisteli ennakkoluulottomasti eri materiaaleja ja suosi aina edullisia vaihtoehtoja. Huoleton värit ja jäsentely tuotti iloista ja hyvätuulista arkkitehtuuria. 1970-luvulla elementtirakentamisen ollessa ankeimmillaan Erskinen opit luonnehdittiin *modernismin antiteeseiksi*. Samoja ajatuksia oli ns. *postmodernistisen* arkkitehtuurin synnyn taustalla.

Malminkartanon pystyraidallisen *terassitalon* porrastuva hahmo toimii maamerkinä junaradan suuntaan. Toiminnallisesti rakennukset kuitenkin kääntävät selkensä radalle ja alue avautuu monimuotoisena länteen. Erskine oli tutkinut muissa töissään arktista asumista ja sovelsi samoja suojautumisen periaatteita myös Malminkartanon suunnitelmissaan. *Pienilmaston* luominen, energiansäästö ja ekologia tulivat esille useissa Erskinen töissä osana paikallisten olosuhteiden huomioimista.

Terassi- ja pienkerrostalojen julkisivuissa on käytetty pesubetonia ja maalattua peltiä, mutta myös paljon puuta verhoiluina, kaiteina ja aitoina. Materiaalien kirjosta tulee elävä ja maanläheinen vaikutelma, jota kesällä rikkastuttavat runsaat istutukset. Pientalot ja pienkerrostalot ryhmittyvät muodostaen yllätyksellisiä näkymiä, pienimitakaavaisia aukioita ja kodikkaita piha-alueita.

*“Modernismi etsii ‘ainoaa oikeaa’
ratkaisua, viimeistä rajaa, joka ei
kuitenkaan koskaan osoittaudu lopul-
liseksi. ‘Postmodernismi’ olisi erilai-
suuden, epätodennäköisen etsimistä.”
- Kaj Nyman, kirjassa Talojen kieli, 1998*

Valtakunnallisessa asunto-ohjelmassa asetettiin asuinrakentamiselle vuosille 1976–1985 uudet laadulliset tavoitteet. 1980-luvun taloudellinen nousukausi vaikutti asuinolojen paranemiseen. Asuntorakentaminen muuttui vähitellen pienimuotoisemmaksi ja painopiste siirtyi olemassaolevaa yhteiskuntarakennetta täydentäväksi edellisten vuosikymmenten aluerakentamiskohteiden sijaan.

Ankeaksi ja yksitoikkoiseksi koetun 1970-luvun *elementtirakentamisen* jälkeen asuntojen ulkopuoliseen arkkitehtuuriin kaivattiin muutosta kohti runsaampaa, värikkäämpää ja monimuotoisempaa ilmaisu. Kriitikistä *modernistisen arkkitehtuurin* puhtasoppineisuutta, elitismia ja persoonattomuutta kohtaan oli syntynyt jo 1970-luvun aikana USA:ssa *postmodernismiksi* kutsuttu tyyli. Postmodernismissa pyrittiin kansantajuisuuteen, demokratiaan elitismin sijaan, paikallisuuteen kansainvälisyyden sijaan. Tunnusomaista tyyliä oli *eklektismi*, näyttämömaisuus ja monumentaalisuus. Suomessa postmodernismi toteutui ilman pahoja ylilyöntejä, ehkä lähinnä pyrkimyksenä päästä pois vaiheesta, johon teollinen elementtirakentaminen oli ajautunut rakennusliikkeiden puristuksessa ja arkkitehtien vaikutusvallan huetessa.

Postmodernismissa teollisesta rakentamisesta haluttiin irrottautua suoranaishalla tekniikan vastaisuudella, korostamalla rakennuksen epärationaalisia osia ja palaamalla koristeellisuuteen. Kun modernistinen arkkitehtuuri vältti symmetriaa, *ornamenttia*, *klassisia aiheita* ja sisältöviitteitä, postmodernismi kumosi sen ja otti johtotähdekseen ”kansaan menevän runsauden”. Nousukauden tuoma materialisoituminen näkyi koko yhteiskunnassa ja myös arkkitehtuurissa kaupallisuuden korostumisena. Postmodernistinen tyyli liittyy edelleen kiinteästi kauppakeskusten, liikerakennusten, pikaruokalojen ja huoltoasemien arkkitehtuuriin.

Jotkut postmodernistiset detaljit tuntuvat teennäisiltä tai liioittelulta, jotkut vilpittömästi ilahduttavat.

oikealla yllä:
Sisäänkäyntikatoks Malminkartanosta
alla ja oikealla: Asuinkerrostalojen sisään-
käyntejä ja pihanäkymiä Pikku Huopalahdessa

kaupunkirakenne:
Pikku Huopalahden kaavassa tavoitellaan monimuotoisuutta.
vasemmalla:
Malminkartanon terassitalokorttelin pihalla on pienimuotoisempia asuintaloja.
vasemmalla alhaalla:
Asuintalo Malminkartanosta

Tyypillisiä rakennuskohteita:

kauppakeskuksia, taajamien liike- ja hallintorakennuksia, huoltoasemia ja pikaruokaravintoloita, asuntorakentamista

Aikakauden alueita ja rakennuksia Helsingissä:

Malminkartano (ks. kohdeteksti),
Länsi-Pasila
Pikku-Huopalahti:

Pikku Huopalahden kaava laadittiin 1980-luvun aikana, rakentaminen tapahtui vasta 1990-luvulla. Arkkitehtuuriltaan se on postmodernistinen kaupunginosa, jossa on selkeät julkiset kaupunkitilat rantatoreineen. Kaupunkikuva on monikerroksinen ja romanttinen, kortteleiden mittakaava on inhimillinen. Kaavoittajalla oli ajatus maailman rikkaudesta ja monipuolisuudesta, kaupunginosasta, jossa kaikki paikat ovat keskenään erilaisia ja rikasmuotoinen ympäristö toimii sosiaalisesti sallivana kuin pelkistetty. Tavoitteena oli saada aikaan iloinen, rehevä ja värikäs asuinalue. Alueen kaduilla on kullakin oma pääväriinsä.

Itäkeskus, kauppakeskuksen ensimmäinen vaihe (1984) ja Itäkeskuksen maamerkki (*Erkki Kairamo ja Heikki Mäkinen, 1987*)
Mikaelinkirkko (*Kontula, Käpy ja Simo Paavilainen, 1988*)

Yhtyneiden kuvalehtien toimitalo, (*Länsi-Pasila, Ilmo Valjakka, 1987*)

ympäristö

Tavoitteellinen monimuotoisuus, monikerroksisuus ja romanttisuus loivat täysin erilaista ympäristöä kuin aiemmat, totiset, yksitoikkoiset *metsälähiöt*. Paitsi arkkitehtuurista, myös ympäristön toiminoista pyrittiin tekemään monipuolisia, sekoitettiin asumista, palveluita, työpaikkoja – ja ihmisiä. Kaupallisuus kuului ajan henkeen ja tuli näkyväksi osaksi ympäristöä. Pahimmillaan ympäristöstä tuli kaoottista, räikeää ja vaikeasti hahmotettavaa. Monimuotoisuutta oli vaikea luoda tyhjästä. Kaikkien ympäristön rakennusosien olemassaoloa ei tarvinnut perustella käytännön syillä. Taloihin ilmeistyi vinoja seiniä, ulokkeita ja lisukkeita, joiden ainoa tarkoitus oli välttää ympäristön yksitoikkoisuutta.

talotyytit

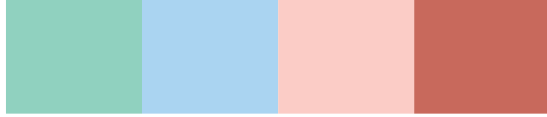
Asuinkerrostalojen pohjaratkaisuissa ei muutamia poikkeuksellisia hankkeita lukuun ottamatta tapahtunut suuria muutoksia. Huoneistosuunnat yleistyivät pienissäkin kerrostaloasunnoissa, samalla asukkaiden yhteistilat vähenivät. Ulkohahmoltaan sen sijaan kerrostalojenkin massat saivat rikkaampia muotoja, legotalomaisia torneja ja esimerkiksi ylisuuria katoksia. Joillain alueilla, kuten Pikku Huopalahdessa, ei monistettu talotyyppinä ollenkaan, vaan jokaisen asuintalon tuli olla pohjapiirustuksia myöten erilainen.

materiaalit

Materiaalien kirjo löydettiin uudelleen 1970-luvun äärimmilleen pelkistettyjen betonielementtijulkisivujen jälkeen. Väriyksessä ja monimuotoisuudessa menttiin joissakin kohteissa jopa liioittelun puolelle. Paljon käytetyksi ja tunnusomaiseksi julkisivumateriaaliksi tuli kaakelilaatta, joka toteutettiin tehdasvalmiina elementtipintana. Laattojen irtoaminen on aiheuttanut joissakin kohteissa merkittävän teknisen ongelman.

väritys

Julkisivujen pastellisävyinen väritys, etenkin vaaleansinisen värin käyttö, toimii erinomaisena tunnistimena 1980-luvun rakentamiselle. Myös punatiilen väri ja tiililaattapinta olivat paljon käytettyjä. Silti enää ei voi nimetä tiettyjä aikakaudelle tunnusomaisia värejä, koska esimerkiksi Pikku Huopalahden kaupunginosassa väriyksen perustana on juuri värin kirjo.

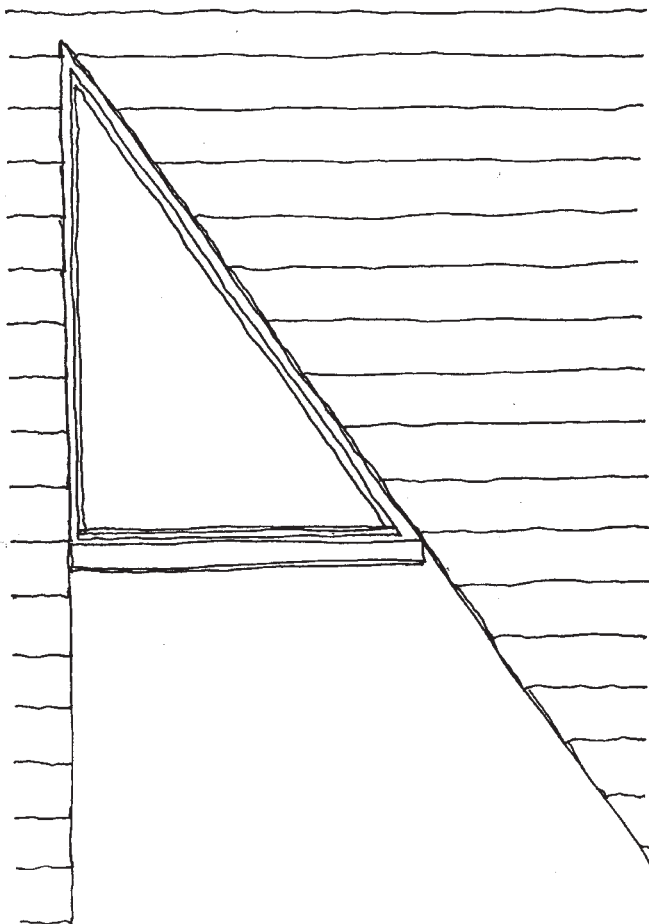

detaljit

Postmodernismi höllensi modernismin perusajatuksiin kuuluvaa aitouden ja tarkoituksenmukaisuuden vaatimusta ja jopa kapinoi elitistisiksi leimattuja sääntöjä vastaan. Se salli päälleliimatun koristeiden, historialliset viittaukset ja rakennusten lavastemaisuuden. Pyöreä ikkuna on esimerkki suositusta detaljista, joka löysi paikansa yhtä hyvin kauppakeskuksessa kuin pientalossa. Hyvä postmodernistinen yksityiskohta rakennuksessa tuottaa iloa ohikulkijalle, vaikka sillä ei välttämättä olisi muuta käyttötarkoitusta.

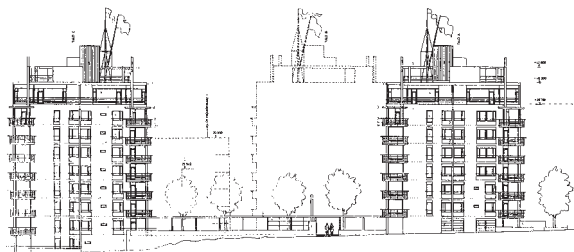
ylinnä: Luhtitaloja Malminkartanosta
yllä: Materiaalien kirjoa Malminkartanosta
vasemmalla: Postmodernistinen ikkuna Pikku Huopalahdesta
alla: Pyöreät ikkunat olivat erittäin suosittuja.
Ikkuna Pikku Huopalahdesta

10 1990-luvulta eteenpäin – uutta ja kierrätystä

aikakausi: 1990–2006...

*1990-luvun alussa syvä talouslama, talouden elpyminen,
tietoyhteiskuntaan siirtyminen.*

As Oy Lauttasaaren Meritähhti

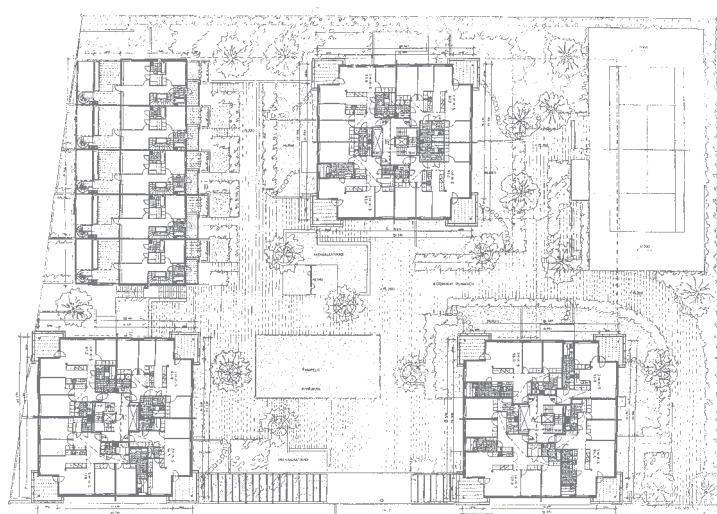
Vattuniemenkatu 2, Lauttasaari
Gullichsen Vormala Arkkitehdit Ky,
arkkitehdit Timo Vormala,
Susanna Raitanen ja Jukka Linko, 1997

Lauttasaaren eteläkärkeen, puiston ja avomeren äärelle sijoittuvan kolmen torni- eli *pistetalon* ja yhden rivitalon asunto-osakeyhtiö oli laaja *vapaarahoitteinen* rakennuskohde, jonka suunnittelu aloitettiin vuonna 1994. Asuntojen suunnittelussa pyrittiin laadukkaisiin ja asukkaan toiveiden mukaan joustaviin ratkaisuihin. Pohjaltaan neliömäisten tornitalojen ulkonurkkiin on leikattu kaikkiin samanlaiset, kahden suuntaan avautuvat, lasitetut parvekkeet.

Tornitalojen kukin kerros oli suunnitteluvaiheessa jaettavissa neljään 55-137 m²:n asuntoon. Tavoitteena oli määrittää ennakkomarkkinoinnilla asunnon koko ostajan tarpeen mukaan ja sijoittaa räätälöity asunto mihin tahansa asukkaan toivomaan tornitalon kerrokseen ja ilmansuuntaan.

Lähes kaikista tornitalojen ylimpien kerrosten asunnoista on merinäköala. Rakennusten julkisivuissa esiintyy vaihtelua riippuen kerrostasolle sijoitettujen asuntojen koosta ja huonejaosta. Tornitalojen neliömäisen pohjaratkaisun ja syvän rakennusrungon seurauksena syntyvää ikkunatonta porrashuonetta on valaistu lasilankkurakenteisella valokuilulla, jonka yläosan lyhty näkyy katolla. Sisäänvedettyihin ylimpiin kerroksiin, ”komentosillalle”, sijoittuu kuhunkin tornitaloon kaksi erikoisasuntoa laajoine terasseineen. Yhteisellä kattoterassilla pääsevät alimpienkin kerrosten asukkaat nauttimaan merinäköalasta. Talojen yksityiskohdat toistavat merihenkisyyden teemaa. Parvekkeiden kaiteet muistuttavat laivojen reelinkejä ja katoilla kohoavat mastomaiset lipputangot. Piha-alueita erottaa julkisesta kadusta ja puistosta muuri ja katos.

Asuintalojen pysäköintipaikat on sijoitettu pihatason alle. Kolmitasoinen meren suuntaan avautuva rivitalo rajaa tonttia ja maastoutuu *viherkaton* alle varjostamatta pihaa.

”Ismien” määrittely ja tyyliuuntien lokerointi tapahtuu usein jälkijättöisesti. Siksi 1990-luvun tai uudemman arkkitehtuurin osalta jää nähtäväksi, mitä jälkipolvet pitävät tyyppillisenä, mitä arvokkaana tai mitä virheellisenä aikalaistemme kättenjäljessä. Entä miten jälkipolvet nimeävät nykyarkkitehtuurin tyylin?

1990-luvun alussa syvä talouslama hiljensi 1980-luvun lopun kiivaan rakentamistahdin. Katukuvassa se näkyi erityisesti liiketilojen tyhjenemisenä. Talous elpyi vuosikymmenen loppua kohden, mutta rakentamista ohjasi entistä vahvemmin kiinteistötalouden näkökulma. Harvoista tarjolla olevista keskeisten alueiden tonteista kilpailivat useat tahot. Pääkaupunkiseudulla asutuspula ja noususuhdanne nostivat vanhojen ja uusien rakennettujen neliöiden hintoja, eikä etenäkään kohtuuhintaisia asuntoja rakennettu riittävästi.

Ihmisten vapaa-ajan lisääntyminen ja elämänlaadun jatkuva paraneminen näkyvät uudemmassa asuntoarkkitehtuurissa. Asumisen paikallista luonnetta ja yksilöllisyyttä arvostetaan yhä enemmän. Silti Suomessa on onnistuttu välttämään asuinalueiden merkittävä sosiaalinen eriytyminen.

Uutena mahdollisuutena on suunnitella asunnot yhä tarkemman käyttäjäprofiilin mukaan. Rakennetaan asuntoja esimerkiksi erityisesti vanhuksille, näkövammaisille tai liikuntaesteisille. Asunnon ostajille markkinoidaan vielä rakentamattomia kohteita, joiden ratkaisuihin ostaja saa ennalta vaikuttaa. Muunneltavana elementtinä voi olla esimerkiksi asunnon väri ja pintamateriaalit. Jopa asunnon pohjaratkaisussa saattaa olla valintamahdollisuuksia.

1970-luvun kestävämmän rakentamisen ongelmien välttämiseksi on haettu ratkaisua niin rakentamisen ohjauksen lisäämisestä, betonielementtitekniikan kehittämisestä, puurakentamisen lisäämisestä kuin elinkaariajattelusta. Koetaloina on rakennettu ensimmäisiä puurakenteisia kerrostaloja. Ympäristöasiat ovat tulleet kokonaisuudessaan tärkeämmiksi niin rakentamisessa kuin monilla muillakin elämäntiloilla. On rakennettu kokonaisiksi ekotehokkaiksi suunniteltuja asuinalueita.

High techiksi kutsuttu arkkitehtuuri on tuonut mukanaan näkyvissä olevat lasi-teräsrakenteet erityisesti toimistotaloihin. Näistä näkyvimpiä esimerkkejä on Helsingin keskustaan vuonna 1999 valmistunut Sanomatalo. Avoimesti lasiseinän läpi näkyvällä toimistolla halutaan luoda mielikuvaa myös liiketoiminnan läpinäkyvyydestä.

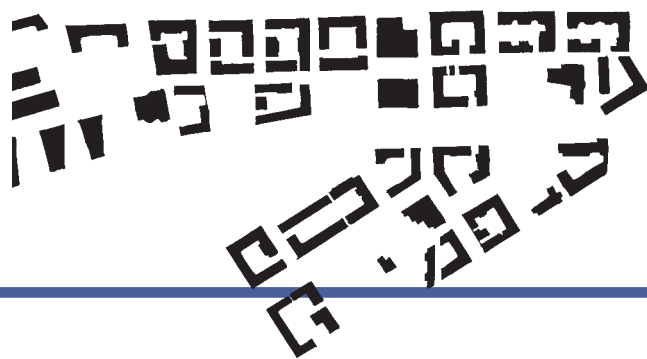
Täydellisenä vastakohtana high techille on eräänlainen *uustraditionalismi*. Viime vuosina ovat nauttineet suurta kansansuosiota talotehtaiden ”perinteisinä talomalleina” markkinoidut omakotitalot. Kokeiluluontoisesti on rakennettu myös isompia asuntokohteita, joissa talotyyppinä on haettu esimerkiksi kapeista ja monikerroksisista rivitaloista tai 1920-30-lukujen klassistisista kerrostaloista, esimerkkinä Vantaan Kartanonkoski.

yllä oikealla: Asuinkerrostaloja Arabianrannassa
alla: Asuinkerrostalo Herttoniemenrannassa

kaupunkirakenne:
Ruoholahden
asemakaava perustuu
ruutukaavaan ja
muodostaa
kantakaupunkimaisia
kortteleita.
vasemmalla:
Asuinkerrostaloja
Arabianrannasta.

Tyypillisiä rakennuskohteita:

Uudet asuinkerrostaloalueet,
isot toimistorakennukset,
kauppakeskukset, isot urheiluareenat

Aikakauden alueita ja rakennuksia Helsingissä:

Ruoholahti rakentuu kanavan ympärille ja rajautuu mereen. Suuren korttelikoon ruutukaavaan on sovitettu tehokkaasti rakennettu, mutta toiminnallisesti ja sosiaalisesti monipuolinen kaupunginosa. Korttelit sisäpihoineen ovat kantakaupunkimaisia. Ruoholahdessa on Helsingin korkean teknologian keskittymä. Alueen asuntorakentaminen alkoi 1991 ja toimistojen 1997. Rakentaminen jatkuu Länsisatamassa.

Herttoniemenranta on merellinen kaupunginosa, jonka useat talot avautuvat isojen lasiterassien kautta merelle. Kortteleiden mittakaava on suurehko ja osittain kantakaupunkimainen. Asuinrakennusten julkisivuissa on käytetty paljon kuultorappausta ja hillityn pelkistettyä väriskaalaa.

Arabianrannan asemakaavan (1998) mukaan alueen U-muotoiset asuinkorttelit avautuvat merelle. Rakennusten massoitteilla on pyritty saamaan aikaan monimuotoisia katutiloja ja aukoja. Alueen rakennushankkeiden rahoituksesta 1-2%:n osuus on osoitettu ympäristötaiteelle.

Viikkiin on rakennettu uutta yliopistokaupunginosaa ja luonnonläheistä puutarhakaupunkia. Asuntorakentamisessa on toteutettu ekologisia ja kestävän kehityksen periaatteita mm. puurakentamisessa ja veden kierrätyksessä.

Vuosaaren vanhan osan jatkeeksi on rakennettu Meri-Rastila ja Kallahti entisen hiekkasataman alueelle. Viimeiseksi Vuosaarta on täydennetty Aurinkolahden asuinalueella.

Sanomatalo (Antti-Matti Siikala ja Jan Söderlund, 1999)
Kiasma (Steven Holl, 1999)
Eduskunnan lisärakennus (Helin & CO Arkkitehdit, 2004)

ympäristö

Helsingissä on ollut meneillään sama muutosprosessi kuin Länsi-Euroopan monissa suurkaupungeissa. Savupiipputeollisuus on vähitellen kadonnut keskustasta ja satama-, teollisuus- ja varastoalueita on muutettu asuinalueiksi. Nykyaikainen teollisuus on sijoittunut kaupungin ulkolaidalle. Kaupunkirakennetta on pyritty tiivistämään kaavoittamalla väljästi rakennettuja alueita uudelleen.

Uusien kaupunkimaisten kerrostaloalueiden kadut ja aukiot ovat huolellisesti jäsennehtyjä ja suunniteltuja. Matala ja tiivis, kaupunkimainen asuinalue on ollut tavoitteena useissa uusissa asemakaavoissa. Pientaloalueita on myös pyritty tiivistämään voimakkaasti. Kaupunkipientalojen alueille on haettu uutta, perinteistä poikkeavaa muotoa.

talotyypit

Elämisen laadun ja elämäntavan muutokset ovat tuoneet muutoksia myös asuntojen pohjaratkaisuihin. Pesutilojen ja kodinhoitotilojen suhteellinen osuus on kasvanut. Yhä useammin erillisen keittiön sijaan rakennetaan tupakeittiö, jossa oleskelu ja ruuanlaitto yhdistyvät. Lisääntynyt liikuntaesteisten huomioiminen on leventänyt ja väljentänyt esimerkiksi kylpyhuone- ja kulutiloja paitsi asunnoissa myös julkisissa tiloissa. Asuntojen ikkunat ja parvekkeet ovat vaihtuneet lasikaiteisille ja lasitetuille terasseille avautuviksi lasiseiniksi, joiden kautta maisema – oli se sitten urbaani kaupunkinäkyvä tai avoin luonto – on enemmän läsnä. Toisaalta myös asuminen tulee asuntojen ulkotilojen kautta enemmän näkyville katutilaan. Yhteisöllisyys on tehnyt paluutaan asuinrakentamiseen erilaisten yhteisiä tiloja käsittävien korttelitalojen muodossa.

materiaalit

Suurin osa asuinkerrostaloista on edelleen rakennettu betonielementeistä. Perinteisen sandwich-elementin sijaan on tarjolla monenlaisia elementtiratkaisuja, jotka mahdollistavat esimerkiksi vapaamman elementtisaumojen sommittelman julkisivuissa. Julkisivuelementeissä on käytetty myös läpivärjättyä betonia erillisen pintamateriaalin tai -käsittelyn sijaan.

Laatua on haettu lisäksi muuraamalla julkisivut paikalla rakentaen. Tiilipinta on esimerkiksi rapattu *kuultorappauksella*. Erityisesti toimistorakennuksissa on yleistynyt teräksestä ja lasista konstruoitu ns. kaksoiskuorijulkisivu. Puu on kokenut uuden tulemisen paitsi perinteiseen tapaan pientalojen rakennusmateriaalina, myös erilaisina kokeiluna kerrostaloissa ja julkisissa rakennuksissa.

Talopakettien ja tehdasvalmisteisten valmistalojen osuus pientalorakentamisesta on kasvanut nopeasti. Vuonna 2005 70 % koko maan uusista pientaloista kuului edellä mainittuihin.

väritys

Postmodernismin väri-iloittelut laantuivat 90-luvulla asialliseen, mutta vaihtelevaan ilmaisuun. Isot lasipinnat antavat monille asuinrakennuksillekin tummahkon sävyn. Hyvin tummia, jopa mustia seinäpintoja on myös käytetty rohkeasti. Materiaalien aitoutta ja omaa väriä kunnioitetaan. Tarkoituksenmukaisella käytöllä pyritään tuomaan materiaalin luonne esiin.

Puujulkisivujen käsittelyssä yhä suuremman suosion ovat saaneet perinnemaalit, joiden värivalikoimassa korostuvat luonnonläheisyys ja traditiot.

Talopakettimallistojen omakotitalojen hankkijat suosivat omaa väripalettia: valkoisen ohella keltaisia, vaaleansinisiä ja vaaleanvihreitä. Myös vaalea tiili yhdistettynä vaaleaan puuverhoukseen on paljon käytetty yhdistelmä.

detaljit

Muodikas julkisivu verhottiin 1990-luvulla puurimasäleiköllä niin kesämökissä kuin suurlähetystössäkin. Myös erilaisia metallisäleikköjä käytettiin erityisesti lasijulkisivuun yhdistettynä.

Parvekelasituksesta on tullut standardi ja lasitukseen liittyvät yhä useammin kokolasiset parvekekaiteet. Parvekkeiden koko on kasvanut terassimaiseksi etenkin kovan rahan rakennuskohteissa ja samalla parvekkeesta on tullut toiminnallisesti tärkeä osa lähes jokaista uutta rakennettavaa asuntoa. Asuinrakennusten julkisivujen yksityiskohdat keskittyvät yhä enemmän parvekevyöhykkeisiin.

Koristeellisuutta ei sinänsä hyväksytä nykyarkkitehtuurissa. Detaljien suunnittelu verhotaan toiminnallisuuteen. Usein pergolat, säleiköt ym. aiheet ovat lähinnä asumisviihtyisyyttä lisääviä.

oikealla ylinnä: Sanomatalon lasijulkisivun heijastuksia

oikealla yllä: Julkisivua Herttoniemenrannan asuinkerrostalossa

oikealla: Julkisivun parvekevyöhykettä Arabianrannassa

Abstrakti (kuvataide): esittävän vastakohta, käsitteellinen
Alalaattapalkisto: kaukalomainen välipohjarakenne, joka koostuu sileästä rautabetonilaatasta

Anttiin klassismi (arkkitehtuurissa): kreikkalais-roomalainen muinaisaika ja sen rakennustaide; arkaainen, klassinen, hellenistinen ja roomalainen rakennustaide

Antiteesi: käsitteen tai väitteen (teesin) vastakohta

ARAVA: ARAVA-asunnot ovat valtion myöntämällä halpapakkoisella lainalla rahoitettuja omistus- tai vuokra-asuntoja. ARAVA-lainan ehtoihin on liittynyt rajoituksia mm. rakennettavien huoneistojen pinta-aloista.

Aumakatto: vesikaton muoto = nelilapekatto, päistä viistetty harjakatto

Eklektismi: kreikan valikoimista tarkoittava sana; arkkitehtuurissa historiallisten tyylien yhdistelyä ja käyttöä irrotettuna alkuperäisestä asiayhteydestä. Rakentamisessa historiallisia tyylipiirteitä voitiin käyttää joko puhtaasti rakennustaiteellisessa mielessä tai myös tarkoituksellisesti edustamassa alkuperäiseen tyyliin liittyviä moraalisia tms. merkityksiä.

Elementtirakentaminen, elementtitekniikka:

(betoni)elementtien valmistus ja niistä rakentaminen

Empire: "keisarityyli", keisari Napoleon I:n ajan antiikkia jäljitellyt usklassismi

Erkkeri: ulkoseinän ikkunallinen uloke

Esiteollinen rationalismi: rationalismi = järkipäisyys, arkkitehtuurissa säännönmukaisuus ja systemaattisuus, esiteollinen = tässä käsityövaltainen rakentamistapa, ei elementtipohjainen

Friisi: seinää kiertävä kapeahko koristepinta, ornameintein, veistoksin tai maalauksin koristettu

Frontoni: temppelin pääty tai vastaava kolmiomuoto, käytetty usein esimerkiksi ovien tai ikkunoiden päällä

Funktionalismi, funktio: funktio = käyttötarkoitus, toiminnallisuutta korostanut ja koristeellisuutta vastustanut suuntaus, Pohjoismaissa vakiintunut nimitys kansainväliselle tyyliin eli modernismille

Grynderitoiminta, gryndaus: perustajaurakointi, itsenäinen (usein keinotteleva) asuntotuotanto

Harkkorappaus: kivistä tehtyä harkkomuurausta jäljittelevä rappaus, kasettirappaus

Hammaslista: lista, jonka alapinnan koristeet muistuttavat kuutiomaisia hampaita, jäljittelee parrujen päitä

High tech: "korkean teknologian" rakentaminen, johon liittyy pitkälti koneistettuja toimintoja ja automatiikkaa. Vastakohta "Low tech", jolla tarkoitetaan esim. luonnonmukaista rakentamista ja painovoimaista ilmanvaihtoa

Historialliset tyylit:

gotiikka: keskiaikainen suippokaarityyli

renessanssi: n. 1400–1500-l, taiteen ja kulttuurin kukoistuskausi, arkkitehtuurissa antiikki herätettiin henkiin, puhtaasti geometriset muodot, Brunelleschi, Alberti, Michelangelo, Palladio

barokki: n. 1600-l, barocco = epämuodostunut helmi (portug.), rikkaasti koristeltuja, muodoiltaan voimakkaan dynaamisia tiloja, eurooppalaisten itsevaltioiden mahtipontinen tyyli, Borromini

rokoko: erityisesti sisustustyyli, n. 1700-l alkupuoli, rocaille = simpukankuorien ja simpukkamuotojen turhanpäiväinen sekoitus, barokin muodot kevenivät leikkiläisiksi, aistillisiksi ja herkeiksi, arkkitehtuurissa kaarevat aaltoilevat muodot

usklassismi: n. 1750–1800-l alkupuoli, antiikin muodot uuteen valoon, "jalo yksinkertaisuus", Boullée, Ledoux

Intendentinkonttori: "valtiollinen arkkitehtitoimisto", jonka johtaja oli ylin rakennusalan viranomais

Julkisivukaavio: asemakaavoituksen yhteydessä laadittu kaaviomainen julkisivupiirustus koko korttelista. Kaaviolla määriteltiin sokkelin ja räystään linja sekä ikkunoiden likimääräinen sijainti

Kaksoissydänmuuri: syvärunkoisen rakennuksen välipohja ei voitu tehdä kovin pitkällä jänneväliä. Kantavien ulkoseinien lisäksi rakenne edellytti kantavia pitkittäisiä seinämuureja eli sydänmuureja, kaksoissydänmuurissa niitä oli kaksi, jolloin syntyi talon keskelle pimeitä käytävä- ja hallitiloja.

Kansainvälinen tyyli: ks. funktionalismi ja modernismi, suomenos amerikkalaisten käyttämästä nimityksestä "international style"

Kasettikatto: lat. cassa "rasia"; koristeellinen katon alapinta, jossa syvennettyjä kenttiä

Kertaustyyli: historiallisten tyylien jäljittely, tarkoitetaan 1800-luvun jälkimmäisen puoliskon uusgotiikkaa, uusrenessanssia, uusbarokkia jne.

Kevytbetoni: esim. Siporex, valmistusvaiheessa höyrykarkaistu betoni, joka on kevyttä ja huokoista

Kirjahyllyrunko: kantavat teräsbetoniväliseinät ovat kohtisuorassa pitkää julkisivua vasten, pitkien sivujen seinillä ei kantavaa tehtävää, rakennuksen kantava runko muodostaa kuin tyhjän kirjahyllylokerikon

Klassistinen: usklassismin mukainen vrt. klassinen, jolla viitataan antiikin klassismiin

Klinkkeri: kovaksi poltetu keraaminen laatta

Kokoojakatu: pienemmiltä kaduilta liikennettä kokoava pääväylä

Konsoli: lat. konsolare "kannattaa, tukea"; ulkoneva, esimerkiksi räystästä tai parveketta kannattava rakenneos

Konstruktivismi: rakenteellisuutta korostava arkkitehtuuri-ilmiö, kantava ja kannatettava rakenne erottuvat, rakenteellinen runko korostuu, ks. osa 7, 1960-luku.

Kulmaikkuna: talon kulman ympäri jatkuva ikkuna.

Kustavilainen tyyli: pohjoismaainen antiikkia jäljitellyt usklassismi Kustaa III:n aikana, noin v.1775–1810

Kuultorappaus: tiiliseinä kuultaa rappauspinnan alta

Lamellit: lamelli = yhden kerrostalon porrashuoneen ja siihen liittyvien asuntojen muodostama yksikkö, lamellitilassa yksiköt kytkeytyvät toisiinsa riviksi

Loggia: pylväiden reunustama katettu ulkotila

Lyhytnurkkasalvos: hirsirakennuksen rakennustapa, jossa ulkonurkka rakennetaan ilman ulkonevia hirren päitä

Läpituuletettava asunto: läpi talon jatkuva asunto, tuuletettavuus viittasi aikakaudelle tyypilliseen hygienian lisääntymiseen.

Läpivärjätty betoni: väriaine on koko betonimassassa, ei vain pinnassa. Pinnan kuluessa väri pysyy.

Medaljonki: pyöreä ornamentti tai kehys

Metsälähiö: luonnonläheinen, väljästi rakennettu lähiö, yleisesti 60-luvulla, ks. osa 7, 1960-luku

Modernismi: moderni = nykyaikainen, uudenaikainen, kulttuurivaikutus, jonka murros ajoittui Euroopassa 1900-luvun alkuvuosiin ja näyttäytyi eri tavoin eri taidemuodoissa, arkkitehtuurissa kansainvälinen tyyli, uusasiallisuus, funktionalismi, pelkistetty koristeita kaittava tyyli

Modernistinen arkkitehtuuri: funktionalistinen arkkitehtuuri

Modulijärjestelmä: moduli = rakennuksen mittasuhteiden määrittämisessä perusmittana käytettävä mittayksikkö

Nauhaikkuna: ikkunarivi, jota kantavat ulkoseinänpalkit eivät katkaise, vrt perinteinen ikkuna julkisivun aukossa

Nikkarityyli: "kansanomainen" tulkinta sveitsiläistyylistä

Nukkumalähiö: lähiö, jossa on pelkästään asuntoja ja josta käydään töissä muualla

Ooteraus: jäljitelmämaalaus, jalopuun syykuvioden jäljittely maalaamalla

Orgaanisuus (arkkitehtuurissa): orgaaninen = elimellinen, arkkitehtuurissa vapaat "luonnonmuodot" vastakohtana geometrisuus

Ornamentti: koristemuoto, koristekuvio

Pergola: palkiston kattama, köynnöskasvien koristama pylväskäytävä

Pesubetoni: kivirouhepintainen betoni, betonin pinnasta "pesty" kiviaines näkyviin

Pienilmasto: paikallinen ilmasto, esim. korttelin sisäinen suojattu piha muodostaa oman pienilmaston

Pilasteri: seinästä lievästi ulkoneva, seinässä kiinni oleva "pilarin kuva"

Pistetalo: yhden porrashuoneen käsittävä talo

Portiikki: rakennuksen sisäänkäynnin edessä oleva katettu pylväikkö

Portland-sementti: hienojakoinen sementti, josta valmistettiin betonia, valmistus Suomessa alkoi jo 1870-luvulla

Postmodernismi: jälkimodernismi, ks. kohde 9, 1980-luku

Profilointi: profiili = leikkaus tai sivukuvana näkyvät ääriviivat esimerkiksi listassa

Puhtaaksimuurattu tiili: käsittelemätön, rappaamattomaksi jätetty tiilipinta

Puhtaaksivalettu betoni: betonin pintaa ei ole tasoitettu valamisen jälkeen, etenkin 1960-luvulla tunnusomaista lautamuotin jättämä karkea pintakuvio

Pulpettikatto: vesikaton "pulpettimainen" muoto, katto on kalteva yhteen suuntaan

Puurankarakentaminen: rakenne, joka on edelleen tavanomainen puutaloissa, muodostuu kotelomaisesti kantavasta puurungosta, lämmöneristeestä ja sisä- ja ulkoverhouksesta, vrt. hirsirakenne

Puutarhakaupunkiaate: vihreää puutarhamaista asuinympäristöä tavoitellut esikaupunkiaate, joka syntyi alunperin vastustamaan 1800-luvun lopun ahtaita ja saastuneita suurkaupunkeja

Reliefi: kohokuva, kuvio, joka nousee pinnasta

Risaliitti: lievästi ulkoneva, koko julkisivun korkuinen osa

Roiskerappaus, papurappaus: rosopintainen karkea rappaus

Romantiikka (arkkitehtuurissa): mielikuvitusta ja tunteita korostanut taidesuunta, arkkitehtuurissa tunnusomaista luonnonmateriaalit ja pehmeät muodot

Runkosyvyys: rakennusrungon syvyysmitta ulkoseinästä ulkoseinään mitattuna

Rustikointi: karkea harkkoseinä tai useimmin harkkomuurausta jäljittelevä rappaus, kasettirappaus

Ruutuelementti: yleensä huoneen kokoinen julkisivuelementti, jossa on ikkuna-aukko

Ruutukaava: kaupunkirakenne, jossa katuverkosto rajaa suorakaiteen muotoisia kortteleita

Sandwich-elementti: elementin muodostavat kaksi toisiinsa liitettyä betonilevyä, joiden välissä on lämmöneriste.

Elementin osat liitetään toisiinsa jo elementtitehtaalla.

Satelliittikaupunki: lähiö: keskustan ulkopuolelle hyvien yhteyksien päähän muodostettu erillinen asuinalue

Satulakatto: vesikaton muoto = harjakatto

Sekarunko: (betonipilarirunko) esim. kerrostalossa ulkoseinät ovat tiiltä, keskirungon kantavat pilarit ovat alemmissa kerroksissa rautabetonia ja ylimmissä tiiltä, välipohjissa on rautabetoninen alalaattapalkisto

Siedlung: saksalaisten nimitys uusille funktionalistisille asuinalueille, jotka olivat alunperin sosiaalista asuntotuotantoa ja tarkoitettu työväen asuinolojen parantamiseksi

Sosiaalinen rakentaminen: yhteiskunnan tai yhteisön "poliittisen ohjelman" säätelemää asuntotuotantoa

Spiira: katolla oleva tornin "huippupiikki", viirintanko, salkomainen koriste

Standardisointi, standardi: normi, mallityyppi.

Yhdenmukaistamalla rakennusosien mittoja ja muotoja on pyritty kehittämään sarjatuotantoon sopivia tuotteita

Strukturalismi: (struktuuri = rakenne) arkkitehtuurissa rakenteiden merkitystä korostava katsomus, enemmän metodi tai prosessi kuin tyyli

Sveitsiläistyyli: puurakenteinen uusrenessanssi, mm. kesähuviloiden ja puurakenteisten rautatieasemien koristeellinen tyyli, "pitsihuvilat"

Umpikortteli(asema)kaava: kaupunkirakenne, jossa rakennukset rajaavat yhtenäisenä rintamana sisäänsä piha-alueen

Uustraditionalismi: vanhojen muoto- ja koristeaiheiden käyttö uudessa rakentamisessa. Perinteet ovat kuitenkin pelkkää silmänlumetta, sisätilat ja rakennusmateriaalit ovat yleensä täysin nykyaikaisia.

Tehdasvalmis elementtipinta: julkisivun pinta esim. laatta kiinnitetään jo tehtaalla julkisivuelementtiin

Terassitalo: rakennus, joka porrastuu, yleensä siten, että alemman kerroksen katto toimii ylemmän kerroksen terassina

T-karmi: T-kirjaimen muotoinen ikkunan karmi, alaosa jaettu pystykarmilla kahteen osaan, yläikkuna leveä

Tontin tehokkuus: rakennettujen neliöiden määrä suhteessa tontin pinta-alaan

Täyselementtijärjestelmä: kokonaan elementeistä toteutettava rakennustapa

Täystiilirunko: Kokonaan tiilestä rakennettu kantava ulkoseinä ja muut kantavat pystyrakenteet

Ulkosyöttöinen liikenne: liikenneverkko, jossa suuremmat liikennemäärät alueen reunoilla ja pienemmät keskellä

Valokulma: auringon valon tulokulma talojen välissä, ts. lasketaan, että talot eivät varjosta toisiaan ja koko piha-alueita, kuten tiiviisti rakennetuissa kaupunginosissa

Vapaarahoitteinen: asuntojen hintatasoa ei ole säädelty vaan se määräytyy kysynnän mukaan, yleensä **ns. kovan rahan rakennuskohteet**

Viherkatto: "turvekatto", ruohokatto, istutuksin maisemoitu katto

Sanaston lähteinä on käytetty lähdeluettelon kirjallisuutta, internetiä sekä painamattomia lähteitä.

- Arkkitehti-lehti* 7/1978 ss.34–35, Ilonen, Arvi, *Puhdasoppineisuuden antiteesi* / Ralph Erskine.
Arkkitehti-lehti 5/1988 ss.80–81, Salokorpi, Asko, *Puheenvuoro: Hajoava modernismi*.
Arkkitehti-lehti 1/1987 ss.66–76, Pallasmaa, Juhani, *Arkkitehtuuri ja kulttuurin todellisuus*.
Arkkitehti-lehti 3 /1998, *Asuinrakennukset*.
 Carl Ludvig Engel 1778–1840, näyttely Helsingin Tuomiokirkon kryptassa 7.8.–14.9.1990, näyttelyluettelo, Helsingin kaupunki, Opetusministeriö, Suomen rakennustaiteen museo, 1990.
 Heikkinen, Maire & al., 1989, *Talo kautta aikojen, kiinteän sisustuksen historia*, Rakentajain Kustannus Oy.
 Halonen, Tero, 2002, *Olofsborg. Katajanokan jugendlinnan vuosisata*, Plataani Oy.
 Heinonen, Raija-Liisa, 1986, *Funktionalismin läpimurto Suomessa*, Suomen rakennustaiteen museo.
 Helamaa, Erkki, 1983, *40-luku, korsujen ja jälleenrakentamisen vuosikymmen*, Suomen rakennustaiteen museo, Helsinki, Alvar Aalto Museo, Jyväskylä.
 Helander, Vilhelm ja Rista, Simo, 1989, *Suomalainen rakennustaide*, Kirjayhtymä
Helsingin kaupungin rakennusjärjestys, 2000, www.rakvv.hel.fi/Rakennusjarjestys
 Honour, Hugh ja Fleming, John, 1994, *Maailman taiteen historia*, Otava.
 Kahri, Esko ja Pyykönen, Hannu, 1994, *Asuntoarkkitehtuuri ja -suunnittelu*, Rakennustieto Oy.
 Ilonen, Arvi, 2000, *Helsinki, Espoo, Kauniainen, Vantaa arkkitehtuuriopas*, Otava.
 Kaila, Panu & al., 1987, *Talo kautta aikojen, julkisivujen historia*, Rakentajain Kustannus Oy.
 Kontula aluerakentamisen mallikohteena - Selvitys Kontulan rakennetusta ympäristöstä, 1995, Kuokkanen-Suomi, Liisa ja Salastie, Riitta, Helsingin kaupunkisuunnitteluviraston julkaisuja 12/1995.
 Krohn, Aarni, 1982, *Grönqvistin kivitalo, Yksisarvisen ylpeys 1881–1981*, Aktiebolaget F.W.Grönqvist.
 Lehtovuori, Olli, 1999, *Suomalaisen asuntoarkkitehtuurin tarina*, Ympäristöministeriö, Rakennustieto Oy.
 Lindh, Tommi, 2002, lisensiaatintutkimus, *Töölöläisfunktionalismin neljä vaihetta*
 Luukko, Unto, 2000, *Rakentajan elämäankaari – Helsingin Hakan noususta Haka-konsernin tuhoon 1938–1994*, Otava.
Merihaka -raportti, toim. Merja Helin & al., Helsingin yliopisto, Sosiaalipoliitiikan laitos, Tutkimuksia 4/1981.
 Mäkiö, Erkki & al., 2002, *Kerrostalot 1880–1940*, Rakennuskirja Oy.
 Mäkiö, Erkki & al., 1989, *Kerrostalot 1940–1960*, Rakennuskirja Oy.
 Mäkiö, Erkki & al., 1994, *Kerrostalot 1960–1975*, Rakennustietosäätiö ja Rakennustieto Oy.
 Nikula Riitta, “Rakennustaiteen 1920- ja 1930-luku”, *Ars Suomen taide*, osa 5, toim. Salme Sarajas-Korte & al., Weilin+Göös.
 Nyman, Kaj, 1998, *Talojen kieli*, Rakennusalan Kustantajat RAK, Kustantajat Sarmala Oy.
Pihlajamäen arvot ja aatteet – suojelun viitekehystä hakemassa, toim. Riitta Salastie, Helsingin kaupunkisuunnitteluviraston julkaisu 2003:5.
 Tomminen, Hannu, 1984, *Helsingin värikaava*, Helsingin kaupunki, Rakennusvalvontavirasto, Kaupunkikuvatoimisto.
 Salokorpi, Asko, “Arkkitehtuuri vuoden 1940 jälkeen”, *Ars Suomen taide*, osa 6, toim. Salme Sarajas-Korte & al., Weilin+Göös.
 Wäre, Ritva, “Arkkitehtuuri vuosisadan vaihteessa”, *Ars Suomen taide*, osa 4, toim. Salme Sarajas-Korte & al., Weilin+Göös.

